సుబ్బరాయగుప్త, గ్రంధి

అనుభవగృహవైద్యము

కాకినాడ, 1925

Record no. 436

Subbarāyagupta, Grandhi

Anubhavagṛhavaidyamu

Kākināḍa, 1925

Record no. 436

Bibliographic Record Target

సుబ్బరాయగుప్త, గ్రంధి.

అనుభవగృహవైద్యము / ఇది గ్రంధి సుబ్బరాయగుప్తగారి స్వానుభవమువల్ల కనిపెట్టబడినది.- 1. కూర్పు.- కాకినాడ : కోటమర్తి చినరఘుపతిరావు, 1925.

146 p. ;18 cm.

Record no. 436

Subbarāyagupta, Grandhi.

Anubhavagṛhavaidyamu / idi Grandhi Subbarāyaguptagāri svānubhavamuvalla kanipeṭṭabaḍinadi.- 1. kūrpu.- Kākināḍa : Kōṭamarti Cinaraghupatirāvu, 1925.

146 p. ;18 cm.

Record no. 436

ఓమ్

శ్రీమద్ధన్వంతర్యైనమః

అనుభవగృహవైద్యము

ఇది

రాజవైద్య, గ్రంధి సుబ్బరాయగుప్తగారి

స్వానుభవమువల్ల కనిపెట్టబడినది.

ప్రకటనకర్త,

కందుల గోవిందం,

బెజవాడ, కృష్ణాజిల్లా.

మొదటికూర్పు 1000 ప్రతులు.

కాకినాడ:

కోటమర్తి చినరఘుపతిరావుగారిచే

కాకినాడముద్రాక్షరశాలయందు

ముద్రింపబడియె.

1925.

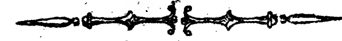
 [వెల 1-0-0.

ఓం

శ్రీమద్ధన్వంత్ర్యైనమః.

అనుభవగ్రహవైద్యము.

ప్రథమసోపానము.

శ్రీవిమలాత్ముడౌచు ధర సృష్టినిజేయుచు ప్రాణికోటినే
పావనమూర్తి యీశుడు కృపామయుడై సతతంబు బ్రోచు న
న్నాదేవుడు సర్వరోగముల వృష్టినిబాపుచు సౌఖ్యమిచ్చుచున్
జీవులనెల్ల గాచెడిని సేమములన్ బొసగించి ధాత్రిలోన్

పరమాత్మున్ బరమేష్ఠి యిందురిలను సంపన్నాస్విపేశస్వరా
శరుణాబాలుల జాతుకర్ణ నకులున్ శాంతాత్ముడౌ జాజిలిన్
సరసున్ వాగ్భటు భావమిశ్రుని సదా చారున్ దివోదాసునిన్
వరమోరేశుని భట్టిశార్ఙ్గధరు సంభావింతు సద్భక్తితోన్.

సరధుని యశ్వినీసుతుల గాశి నృపాధిపు భేదజార్యభా
స్కరు యమరాజు పద్మభవు జాబిలిపైలుని శుశ్రుతార్యుని
ద్ధరసహదేవు హస్తిగురు దానవనాధునియత్రిపైలునిన్
వసు నగస్త్యమానిగుణశాలిబునున్నతి జేతునెమ్మదిన్.

మ. ధరకౌండిన్యసగోత్రమందలరుచుఁ దాతృత్వధర్మంబులన్
సరసుండై హితబంధుబృందములకున్ సాహాయ్యముఁజేయుచున్
వరపౌరాణము జెప్పశక్తిగనె నాప్రాజ్ఞుమ్మదీయాగ్రజున్
స్థిరతన్ గొల్చెద బున్నయాహ్వయుని సచ్ఛ్రీయంబులన్ బొందఁగన్

మ. హాటముజేసి యెరుంగ బాల్యమున సాహాయంబునన్ బొందనే
పటిమంబున్గన విద్యలందు ధరసంప్రాప్తించరే గుర్వులెం
తటికార్యంబుల పూన్కిజేసితిని సందర్భంబులన్ గ్రంధివేం
కటసుబ్బాహ్వయ గుప్తనామమిల సంకాశంబునన్ దాల్చెడిన్

మ. చలనం బెంతయు లేకచిత్తమున భాషాసేవకై బూని వై
శ్యులలోనున్నతమౌయశంబుగొన సంశోభిల్లుగ్రంధాళి వే
డ్కలరారన్ దగ ముద్రణంబునకు వహ్వాబూనె నెవ్వాడు కం
దుల గోవిందము యీశుడాతనికి సంతోషంబునన్ గూర్చెడిన్.

శా. సోపానత్రయ మొప్పి రమ్యముగ సంశోధించుచు న్వ్యాధులన్
దీపించు న్గురుయాంధ్రదేశమున సద్దేహంబు లన్నింట వి
ద్యాపారీణులు సంతసంబలర హైయంచున్ మదుల్మెచ్చఁగన్
కాపాడంగను వైద్యుడౌ గృహము లీగ్రంథంబుధాత్రిస్థలిన్.

చం. దనరకషాయ వర్గముల ద్రవ్యగుణంబుల దీప్తిమించుచున్
ఘనతరచూర్ణలేహ్యములు కాంచనవిద్రుమ లోహభస్మముల్
గొనముల బట్టునట్టిదగు షప్పెలొనర్చు విధానమొప్పుచున్
యనుభవగేహ వైద్యము సహర్నిశమున్ యశమందుగావుతన్.

గీ. శోధనముజేసి మనమున సుగమమొప్ప
వ్యాధివర్ణించి వేగిర పాటులేక
బాధదొలంగగ జేసిన వైద్యుడేలమి
సాధకుండగు దేవుడు సంతసించు.

గృహవైద్య మనగా యింటిలోనుండువారు ముందు ఆహారవస్తువులయొక్క గుణము దెలిసికొని వ్యాధులుపుట్టక నుండునటుల జాగ్రతగలిగి వర్తింపవలశియుందురు. రోగములు బుట్టుటకు తినుబండారపువస్తువులయొక్క గుణమే ప్రధాన్యము. భుజించు పదార్థములు దోషరహితములుగా నూడియుండిన ఆరోగ్యముగలిగియుందురనుటకు సందియము లేదు. రుగ్మత గలుగుటకు అజీర్ణము ముఖ్యకారణము. జీర్ణకోశము బాగుగా కాపాడుకొనుచుండిన నిరామయులై సౌఖ్యముగా నుందురు. అజీర్ణముచేసినటుల గనుపించిన ఉపవసించి జఠరాగ్నిని బాగు పరచుటకంటె మేలైన చికిత్స మరియొకటి కనుపించదు. పసి బిడ్డలకు అజీర్ణము జేసినపుడు పాలు నియమితముగా గుడుపుచు తల్లి జఠరాగ్నిని వృద్ధిజేసికోవలయును. సంవత్సరమున కొకటి రెండు పర్యాయములు సుఖతరమైన విరేచనములకు దీసికొనిన అన్నకోశము పరిశుభ్రమగును. ఆముదమును రెండుమిరప కాయలు వైచి గాచి చారులో మిశ్రమ మొనర్చిగాని లేక అల్లముయొక్క స్వరసములోజేర్చి తేనె మిశ్రమము జేసిగాని త్రాగిన మిగుల సుఖతరముగా విరేచనములగును. తేనె జేర్చె యెడల ఆముదము బాగుగా చల్లార్చి కలుపవలయును. వేడి యున్న యెడల తేనె గలుపకూడదు. ప్రాణాపాయము గలిగించును. అల్లము రసము తేర్చి అడుగున తేరిన తెల్లని పదార్థము (సున్నము) నువిడువవలయును. అల్లము సత్తు (సున్నము)

తీయక ఉపయోగించిన ప్రాణముదీయును. విషతుల్యము. ఈ విషయములు యింటివారు జ్ఞప్తియుంచుకొన వలయును. మనము నిత్యము భుజించు ఆహారవస్తువులయొక్క గుణముల గ్రహించుట ముఖ్యముగాన వాటిని యిచ్చట దెలిపి పిమ్మట జ్వరాదిరోగముల చికిత్సలు వివరింపబడును.

—♦ ధాన్యము. ♦—

ధాన్యములలో. చిన్నకుసుమ పెద్దకుసుమ రామసాగరాలు ఢిల్లీభోగములు మొదలగునవి యనేకరకములు గలవు. అటులనే జొన్నలలోనుగలవు. పెద్దజొన్న పితపజొన్న తెల్లజొన్న యెఱ్రజొన్న మొదలగునవి కలవు. ఇందు రెండునెలలు మూడు నెలలు ఆరుమాసములకు ఫలించునవికలవు. కొన్ని పైత్యకరములు కొన్ని ఉష్ణకరములు. భూమికివ్వబడు ఎరువులబట్టికూడా ధాన్యాదులకు గుణములు గలుగుచుండును. ఇవి అనుభవము మీద మనకు తెలియుచున్నవి. పందిపెంట యెరువుగా నుపయోగించి పండించుధాన్యము మిక్కిలి యుష్ణముగలిగించుటయె గాక మిగుల అనారోగ్యము కలిగించుచున్నది. ఇదిగాక వరిపైరు కోసినపిమ్మట ఆభూములలో జనుము వైచుచున్నారు. అట్టిభూములందు పండించుధాన్యములు కూడా దుర్గుణముల బుట్టించుచున్నవని అనుభవజ్ఞులు చెప్పుచున్నారు. పశువులకు వైచునట్టి ఆహారమునుబట్టియె పాలయొక్కగుణము మారుచున్నది. పశువులు అడవులలో యిష్టమువచ్చిన కసవుమేసి చెట్లయొక్క

ఆకుల భక్షించి క్షీరములొసంగిన పరిశుభ్రముగాను ఆరోగ్యకరముగాను యుండును. గృహమునందు గట్టివైచి కొబ్బరిచెక్క తవుడు మొదలగునవి వైచి పాలు బ్రితికికొనిన నిస్సారములుగానుండును. చెన్ననగరమందు బ్రితుకు యావుపాలగుణము బరీక్షించిన మనకు తెలియగలదు. పాలయొక్క గుణమే కనుపించదు. ధాన్యాదులను మనపూర్వులు భూపుటము (పాతర) వేయనిది ఉపయోగించువారుకారు. ఇప్పుడు పాతళ్ళెట్టివో యెరుంగరు. కొట్లలోపోయుచున్నారు. భూపుటమువలన ధాన్యాదుల దుర్గుణములు దొలంగును. సామాన్యముగా నిప్పటికి బాలింతరాండ్రకు పాతరబడ్డ ధాన్యపుబియ్యమే వాడుటకలదు. వంటపాత్రలలో దోషాదోషములు బుట్టుచున్నవి. పాకమునకు మట్టికుండలే (మృణ్మయపాత్రలు) శ్రేష్ఠము. మృత్తికాపాత్రలు ధాన్యాదుల దోషములు కొంతవరకు బాపగలవు. ఇప్పుడవి మోటుఅయినవి. ఇత్తడిపాత్రలు రాతి వెండి (జర్మనుసిల్వరు) మొదలగు పాత్రలు వాడుచున్నారు. ధనికుల యిండ్లలో క్షీరములుకూడా ఇత్తడిపాత్రలలో గాయుచున్నారు. ఇవియే రోగములు బుట్టించుటకు కారణములని జెప్పవచ్చును. సాధారణముగా వైద్యు లిప్పటికిని కషాయాదుల మృత్తికాపాత్రలలో గాయించుట మీరుగనుగొనుచునే యున్నారు. ఉదకపానమునకు రాగిపాత్ర లుపయోగించుటకు మిగులమంచిది.

ధాన్యవిశేషముల గుణము

ఎఱ్ఱరాజనాలు—ఇవి ధాన్యములో శ్రేష్ఠమైనవి. వాతపిత్తకఫముల హరించును. వ్రణముల హరించును. జ్వరముల హరింపజేసి బలమొసంగును. శుక్లవృద్ధిగలిగించును.

తెల్ల రాజనాలు—నల్ల రాజనాలు—ఇవి కొంచెముతక్కువగ ఎఱ్ఱరాజనాల గుణము కలిగియుండును. ఈ ప్రాంతమందు ఎలవడాలు బుడమ (జిలమ) వడ్లుగలవు. ఇవి యెందులజేరునో జెప్పుట కనుభవములేదు. ఎలవడాలు పైపొట్టు తెల్లగానుండి లోపలబియ్యము కొంచెము ఎఱ్ఱగానుండును. ఇవి మేహశాంతిని గలిగించును. స్త్రీలకు కుసుమరోగము (చీరెలు విడచుట) లందు ఎలవడపు బియ్యపుతవుడు శర్కరగలపి యొసంగిన నివారించుటకలదు. ఇక బుడమవడ్లు పైపొట్టు కొంచము నల్లగానుండి లోపలిబియ్యము యెఱ్ఱగానుండును. ఇవి పైత్యాజీర్ణముల గలిగించును. నివారిధాన్యము శీతలముగను మలబద్ధకరముగ నుండును. వాతకఫముల బుట్టించును. పైత్యము నడంచును. క్రొత్తధాన్యములు శ్లేష్మమునుబుట్టించును. ప్రాతవి పథ్యకరము. సంవత్సరమునకు పైబడినవి లఘువు (తేలిక) గానుండును.

జొన్నలు—(యావనాలు) రుచికరముగను మలబద్ధకరముగను రూక్షగనుండును. వీర్యమును బెంచును. రక్తవికారము బోనడంచి హృదయమునకు మేలొసంగును. శ్లేష్మపైత్యముల హరింపజేయును. తెల్లజొన్నలు గిడ్డజొన్నలు ఎఱ్ఱజొన్నలు (పాలొపుజొన్నలు) మొదలగునవి పైత్యకరములని తెలియవచ్చుచున్నది.

వెదురుబియ్యము—రూక్షగను కషాయముగను కారముగను మూత్రబద్ధకరముగను వాతపిత్తముల జేయునవిగానుండును. కఫమునుహరించును. యవలు (గోధుమజాతిలోనివి) పైత్యకఫ రక్తదోషముల హరింపజేయును. అగ్నిదీపనము బుద్ధిస్మారమును వృద్ధినొనరించుచు, మేహ దాహము లణంచును. వ్రణములయందు పథ్యము వాతమును వృద్ధిగావించును. చిక్కినవారిని స్థూలమొనరించును.

గోధుములు—ధాతుపుష్టి బలము కలిగించును. శరీరవృద్ధిని గావించును. వాతము పైత్యము మూత్రదోషము వీటిని నివర్తింపజేయును. గురువుగా నుండును. గోధుమరొట్టెలు రాత్రి భుజించుట యుత్తమము బాగుగా విరేచనము గావించును. దేహమునకు పుష్టిబలమొసంగును. ఇవి సర్వవ్యాధులకును పథ్యకరము రొట్టెలకంటె గోధుమాన్నము తేలికగా జీర్ణమగును జ్వరితులకు గోధుమజావ మిక్కిలి హితకరము.

వరిగెలు—(వరకో మధురో రూక్షః కషాయో వాతపిత్తకృత్) మధురముగను రూక్షగను కషాయముగానుండును. వాతపిత్తముల కలిగించును.

ఆళ్ళు—(కోద్రవః) మూత్రరోగము వాతము శ్వాస వీటినడంచి అగ్నిదీప్తి నొనరించును.

—♦ కంగ్వాదితృణధాన్యములు ♦—

కంగు—(కొఱ్ఱలు) కోద్రవము (వరిగెలు) నీవార (నివ్వరివడ్లు) శ్యామాకము (చామలు) శిబిరము ప్రకాంతికము మధూళికము గవేధుకము (అడవిగోధుమలు) కాండలోహితము యివి తృణధాన్యములు లఘువుగానుండును. వాతమును గలిగించును. మలమూత్రబంధకములు వాతపైత్యముల హరింపజేసును. కొఱ్ఱలు విరిగినయంగముల నొకటిగా జేర్చును. పుష్టి నిచ్చును. కఫమును హరింపజేయును. గురుత్వము నొనరించును. లంఘనము లుంచినపుడు కొఱ్ఱవారకమును జేయుంతురు. అనగా కొఱ్ఱజావను త్రాగింతురు. ఇందు క్రొత్త పాత భేదము లేదు.

ఆళ్లు—మూత్రమును బంధించును. విషమును హరింప జేసును.

—♦ శింబీధాన్యములు ♦—

పెసలు కందులు చిరుసెనగలు యీా మొదలగునవి శింబీధాన్యము లనబడును. మలబద్ధము గావించును లఘువు గానుండును. రక్తపైత్యము మేదస్సు శ్లేష్మము వీనికి హితకరములు.

పెసలు—స్వల్పముగా వాతము నొనరించును. పిల్లిపెసలు శ్రేష్ఠతమము. ఇందు నల్లపెసలు పచ్చపెసలుగలవు.

పసపుపచ్చపెసలు సోలాపూరు పండారీపురం మొదలగుచోట్ల గలవు. పెసలు పైత్యతాపము అతిసారము ప్రమేహము రక్తపైత్యము వీటిని నివర్తింపజేయును. పెసరపప్పుకట్టు పథ్యకారి.

కందులు—ఇందు తెలుపు యెరుపు రంగులుండును. పైత్యము గ్రహాణమూత్రకృచ్ఛము వాతము వ్రణములు అతిమూత్రము వీటిని బోగొట్టును. తెల్లకందులు అపథ్యకరము. కడుపుబ్బరము మలబద్ధకము. వాతపిత్తముల జనింపజేసును. కందిపప్పు నీటిలో జేర్చి కాచి దానిలో తాలింపుబెట్టి పథ్యకారుల కుపయోగింతురు, దీని కందికట్టుయందురు.

మినుములు—గురుత్వముగను శీతలముగ నుండును. శ్లేష్మవాతముల గలిగించును. శరీరపుష్టి శుక్లవృద్ధిగావించును. క్షయరోగము హరింపజేసును. మినపగారెలు మేహమునడంచి బలమొసంగును. మినుపఆవిరికుడుము బలమొసంగును. అజీర్ణము గావించును. మినుములు వేయించి విసరిపిండిజేసితాటిబెల్లము ఆవునెయ్యికలపి భుజించిన దారుణమునడంచి శరీరపుష్టి వీర్యవృద్ధినొనరించును. పూర్వము మనుగుడుపులందు మినపముద్దల బెట్టుట యాచారము. మిగులహితకరము. ఇప్పుడవి మోటు అయినవి.

ఉలవలు—ఉడకబెట్టినవి (గుగ్గిళ్లు) కారముగను కషాయముగను రక్తపైత్యమును బుట్టించునవిగను దాహమును

పుట్టించునవిగను ఉష్ణవీర్యకరముగను యుండును. శ్వాసకాస కఫము హిక్క అశ్మరి దాహము పీనసచమటజ్వరము క్రిమి వీనిని పోగొట్టును. ఉలవకషాయమును జ్వరితులకు దారకము గా నుపయోగింతురు. ఉలవలతో నల్లేరుకాడలజేర్చి రుబ్బి వడి యములబెట్టుదురు. ఇవి నంజులందు మిగుల పథ్యకరము.

శనగలు—ఇవి రక్తపైత్యమును దొలగించును. కఫము నుపోగొట్టును. మలబద్ధకము వాతముగావించును. పుష్టువును శాంతిపరచును. అపానవాయువును బుట్టించును. వేయించినశన గలు శరీరకాంతి బలముగలిగించి వీర్యమును వృద్ధినొనరించును.

అలచందలు—(బొబ్బర్లు) గురుత్వము మలాభివృద్ధి గావించును. కఫమునణచి రుచిని బుట్టించును. పైత్యమునొన రించును.

అనుములు—జ్వరమునుబుట్టించును. శుక్లనష్టము గావిం చును. కఫవాతపైత్యముల బెంచును. మూత్రపురీషము లొన రించును. దగ్గులకు మేలునిచ్చును. వాంతి నేత్రరోగము శోష యివి మాన్పును. దాహమును బుట్టించును.

లంకలు—యివి నైజాము మొదలగు ప్రదేశములలో గలవు. వీనిపప్పు శనగపప్పుతుల్యముగానుండును. వీటిపిండి పిండివంటల కుపయోగించును. వాతము గురుత్వముగావించును. రక్తపైత్యము జ్వరమునణచును.

పెసరకట్టుగాచు విధము—అర్ధాఢక ప్రమాణముగల నీటిలో రెండు ఫలముల పెసరపప్పు జేర్చి నాలగవభాగము

మిగులునటుల గాచి గిలకొట్టి వడియగట్టుకొని దానిమ్మపండు సైంధవలవణము శొంఠి ధనియాలు వీనిచూర్ణము కాలు కర్షప్రమాణముగను పిప్పళ్ళు జీలకర్ర యివి శాణప్రమాణము లుగను గలపి సిద్ధము జేయవలయును. పథ్యకారి.

అన్నము—బియ్యము చక్కగా కడిగివండిన యన్నము మిక్కిలి శ్రేష్ఠము. చిత్రమూలము శొంఠి వీని తేలికషాయముల తో పచనము గావించిన యన్నము వాతాతులనణంచును. త్వరగా జీర్ణమగును. బియ్యము కొద్దిగా వేయించి వండిన యన్నము (దీనినే సాజ్జయందురు. ఉపవాసములందు కొంద రుపయోగించు చుందురు) తేలికగానుండును. జ్వరాజీర్ణము లందు ముఖ్యము గాడిదెపాలతో వండిన యన్నము క్షయల ణంచును. వేడియన్నములో గేదెపెరుగు గలపి భుజించిన గ్రహణి రక్తగ్రహణులు గట్టును వేడియన్నములో గాచిన బదిమ్మ తలనొప్పి మెడలనొప్పులు మూడుపోటు యివి హరిం చును. ఆవుపాలు కాచి కొద్దిగా వేడియన్నమువైచి శొంఠిపొ డుము చేర్చి తోడుబెట్టి ఉదయకాలమందు సేవించిన శరీరము నకు మిగుల సౌఖ్యము గలిగించును. చల్లారిన అన్నము అజీ ర్ణము గలిగించును. బియ్యము సడింపులు (మిగుల అరుగదంచి నవి) బలము నివ్వజాలవు. కొంచము తవుడుతో గలసి యుం డుట మంచిది.

వేపుడుపిండి—బియ్యము కొంచెము నూకగావిసిరి ముందు పాత్రలో తాలింపుసిద్ధమొనర్చి తదుపరి నీరుజేర్చి

నూకవైచి సిద్ధముచేసి ఉపవాసములందు వినియోగింతురు. కొందరు పెసరపప్పుగాని శనగపప్పుగాని కలపి వండుటయు గలదు. ఇది ఉష్ణము జేయును. అజీర్ణమొనరించును.

ఉప్పుడుబియ్యము—ధాన్యమును వుడికించి ఎండబెట్టి బియ్యము చేయుదురు. ఇవి త్వరలో జీర్ణించును. యిడ్డెనులకు పొంగుటకు వీనిపిండి నుపయోగింతురు. అన్నము కొంచ మాలస్యముగా నుడుకును. చెన్ననగరము మొదలగు ప్రదేశములందీ బియ్యము దప్ప పచ్చిబియ్యము వాడరు.

పాయసము (పరమాన్నము)—పాలు బియ్యము శక్కరగాని బెల్లముగాని గలపి వండునది. ఇది గురుత్వము అగ్నిమాంద్యము పైత్యము కాక విరేచనబద్ధకము కఫము వీటిని బుట్టించును. వీర్యపుష్టి బల మొసంగును. అపథ్యకారి.

సగ్గుబియ్యము—దీని జావ తేలికగా జీర్ణమగును. ఉష్ణముగావించును. వాతము హరించును. దోషజ్వరము గలవా పాలతో జావకాచి యొసగుటమంచిది. జావలలో పంచద (శర్కర) చేర్చకూడదు. పరమాన్నము కూడాచేయుదురు.

మొక్కజొన్నలు—వీటియన్నము వాతముగావించును. మిగుల బలకరము. త్వరగా జీర్ణముకాదు. ఇవి పేలములుగా వేయించి భక్షించుచుందురు. వీటికండులు (పొట్టులు లేకబుట్టలు) కాలిచి భక్షించిన రుచిగానుండును. నీటిలో నుడకబెట్టియు తినుటకలదు.

రాగులు—(తమిదెలు) సంకట బలమునిచ్చును. ఉష్ణము తగ్గించును. వీనిపిండిజావగాచి కొంచము లవణము మజ్జిగ (చల్ల) జేర్చి వేసవికాలమందు మధ్యాహ్నము ద్రాగినయెడల తాపముదీర్చి యుష్ణమణగించును. జావకు నీరుగట్టకుండా మెట్ట పెరిగిన తమిదెలు నాణ్యము. యీజావ స్త్రీల కుసుమవ్యాధి పోగొట్టును.

ఆరిగెలు—ఇవి వాతముపైత్యము గావించును. అపథ్యకరము.

గునుగులు—ఇవి తృణజాతిలోనివి లంఘనములందు దారకమున కుపయోగించు చుండుట దోషహారమనియు తేలికగా జీర్ణించునవియనియు జెప్పనగును.

—♦ జలము ♦—

నీరును వడియబోసి శుభ్రమొనర్చి పానము చేయవలయును. భోజనమున కాదియందు జలపానమొనర్చిన జఠరాగ్ని తగ్గి శరీరమును కృశింపజేయును. భోజనాంత మందొనరించిన స్థౌల్యము (దేహము పెరుగుట) కఫము వీనిని కలిగించును. భోజనమధ్యమందు ఒకపానమొనర్చిన ధాతుపుష్టి జీర్ణము సుఖము కలిగించును.

శీతోదకము— "శీతంమదాత్యయగ్లాని మూర్ఛాఛర్ది శ్రమ భ్రమాః" బడలిక మూర్ఛవాంతి చెమట భ్రమదప్పట ఉష్ణము తాపము పిత్తరక్తము విషము వీని నివారించును.

వ్యాధివలన దుర్బలముజెందిన వారికి స్వల్పమైన చల్లని నీరు కూడా యొసగదగదు.

ఉష్ణోదకము—"దీపనం పాచనం కంఠ్యం లఘూష్ణం వస్తిశోధనం" కంఠమునకు హితకరమైనది మిగుల లఘుకరము. మూత్రమును శుద్ధిగావించును. ఎక్కిళ్ళు వాతము శ్లేష్మము నూతనజ్వరము దగ్గు అజీర్ణము పక్కశూల పీనసము శ్వాసము వీనియందును వమనవిరేచనము లందును పథ్యకరము. కాచుటలో పొగలేని యెఱ్ఱటి నిప్పులపైని మట్టిపాత్రలో నెమ్మదిగా గాయవలయును.

నారికేళోదకము (ఎళనీరు)—కొబ్బరిబొండమునీరు శుక్లవృద్ధిగావించును. శీతలమైనది. మూత్రమును శుద్ధిగావించును దాహపైత్య వాతముల నివారించును. క్షయరోగులకును మిగుల యుపకారి.

—♦ క్షీ ర ము లు (పాలు) ♦—

సర్వజంతువుల పాల కర్ధభాగము నీరు పూరించి జలమంతయు శుష్కించి (యిగిరి ఇంకి) పాలు మిగుల సటులకాచబడినవి హితకరములు. పాలన్నిటిలో ఆవుపాలు శ్రేష్టమైనవి ధాతుక్షయము గలవారికి హితకరము. ధారణాశక్తినిచ్చును. స్త్రీలకు చనుబాలను వృద్ధికావించును. శ్రమ భ్రమ మదము శ్వాసకాశలు మిగుల దప్పి ఆకలి జీర్ణజ్వరము మూత్రకృచ్ఛము రక్తము పిత్తము వీనిని పోగొట్టును. ఆవుపాలలో నాలుగు

కరకఫలముల చెక్కలు జేర్చికాచి రాత్రిభోజనానంతరము త్రాగి పండుకొనిన లఘువుగా విరేచనము గావించును.

ఎనుము (బఱ్ఱె గేదె) పాలు—అగ్నిదీనముగల వారికి నిద్రలేని వారికి హితకరము. గురుత్వ మొనరించి శీతవీర్యము గలిగించును. పాలగుణము జంతువుల యాహారమును బట్టిమారుచుండుట కలదు.

మేకపాలు—మిగుల లఘువుగా నుండును. శోషజ్వరము శ్వాసము రక్తపిత్తము అతిసారము వీనిని పోగొట్టును. బుద్ధికి బలమొసంగును. తెలివి గలిగించును. పసిబిడ్డల బెంచుటకనుకూలమైనవి.

గొఱ్ఱెపాలు—ఎక్కిళ్ళు శ్వాసము పైత్యము కఫము వీని బుట్టించును. వాతవ్యాధి నడంచును. హృదయమునకు విరోధమైనవి.

చనుబాలు—త్రిదోషముల హరించును. పైత్యవాతములు సన్నిపాతములు నేత్రరోగములు మొదలగు వాటిని పోగొట్టును. మిగుల హితకరమైనవి. ఇవి తక్కిన పాలవలె కాచకూడదు. కనులకు ఉష్ణముజేసిన చనుబాలలో దూది తడిపివైచిన బాగుగా నిద్రబట్టును. చనుబాలు ఆముదము నేకము గావించి మాడున మర్దించిన శిరమున వేడిదిగ్గి నిదుర బాగుగా బట్టును.

గాడిదెపాలు—ఇవి స్తన్యములవలె పలచగా నుండును. మిగుల కాకజేసి చల్లారును. శిశువుల ఉబ్బస దగ్గులు కాసలు కరపాణులు విడచి విడచి వచ్చు జ్వరములు హరింపజేయును. తేలికగా జీర్ణమగును.

—♦ శాకములు (కూరలు) ♦—

చెంచలి—మిగుల అగ్నిదీప మొనరించును. వీర్యవృద్ధి గావించును.

చిలుకకూర—త్రిదోషముల హరింపజేసును. లఘువుగ నుండును. మలబద్ధకము గావించును. గ్రహణి మూలవ్యాధుల పోగొట్టును.

చక్రవర్తికూర—త్రిదోషహరము మలమును భేదించును.

కాచికూర—త్రిదోష కుష్ఠహరము. రసాయనతుల్యము శుక్లవృద్ధిని గావించును. స్వరమునకు హితమైనది. దేహము నకు స్వస్థత కలిగించును.

పులిచింత—గ్రహణి అర్శస్సు (మూలవ్యాధి) వాత శ్లేష్మము వీనియందు పథ్యకరము. అగ్నిదీపన మొనరించును. మలమును గట్టిపరచును. లఘువుగా నుండును.

చెక్కికూర—హాటిగనుండును. మధురపాక రసము గలది. లఘువుగా నుండును. మదము పిత్తము విషము రక్తము వీనిహరింప జేయును. విషజంతువులు కాటుదినపుడు నాభి పాషాణాదుల దినినపుడు చెక్కివేరుల రసము త్రాగించిన ప్రాణ

మును కాపాడును. దీర్ఘకాలము ఔషధముల సేవించినవారికి యీకూర దినిపించి పిమ్మట పథ్యమును మాన్పింతురు.

గలిజేరు—తెల్ల ఎఱ్ఱ గలిజేరులు—కరివేప—ఇవి అగ్నిదీపన మొనరించును. మలాదుల భేదించును. విషము శోభ (నంజు) కఫము వాతము వీనిని పోగొట్టును. [illegible]వేపాకు వేయించిన మిరియములు కొంచెము ఉప్పు నూరి మాత్రలొనరించి పెరుగుతో నొసగ గ్రహణులు దొలంగును. లేక కరివేపాకు లవణము మర్దించి పెరుగుతో గ్రోలినను గ్రహణములు హరించును.

మెంతికూర—[illegible]గ నుండును. మలమూత్రముల బంధించును.

మునగకూర—విరేచనము గావించును. ఉబ్బు వ్యాధి నడగించును. పుష్టికరముగా నుండును.

సదాపకూర—మూలవ్యాధి త్రిదోషముల హరింప జేయును. జ్వరాతిసారముల గట్టించును. బుద్ధిని హెచ్చించును. దీని యాకురసము పొంగించి పసిబిడ్డల కొసంగిన శ్వాసకాసల గట్టించును. వాతమును పోగొట్టును. ఇది కస్తూరికి తుల్యము

(మాత్స్యాక్షి)—పొన్నగంటికూర—మలబంధన కారి. రక్తవికారము కుష్ఠు పైత్యము వీనిని బోగొట్టును. నేత్రరోగములందు పథ్యకరము. దీనిని నేత్రములపై గట్టిన నేత్రరోగముల నడగించును.

ఎలుకచెవి—మూత్ర కఫ క్రిమి రోగముల బోగొట్టును. లఘువుగా నుండును. గర్భములో జంతువు లున్న యెడ దీని భక్షణము ప్రాముఖ్యము.

గొబ్బికూర—శూల విషము అనాహ వాతము మలబద్ధము పాండురోగము నంజు ఉదరరోగము మూత్రబద్ధము వీనిని బోగొట్టును.

తెల్లతోటకూర—కడుపుబ్బర మొనరించును. పైత్యమును దొలగించును. వాతకఫ గురుత్వముల బుట్టించును. ఎఱ్ఱతోటకూర అల్పదోషముగలది. కఫము బుట్టించును. మిక్కిలి గురుత్వము లేనిది.

కొయ్యతోటకూర—దీనికూర మిగుల కాకనిచ్చును. వాతరోగులకు హితకరము. పైత్యమేహశూలల బుట్టించును.

ముండ్లతోటకూర—ఇందు తెలుపు ఎరుపు జాతులు కలవు. దీనికూర మేహపైత్యముల నణంచును. స్త్రీలకు పాలు బడును. దీనివేరు నూరి యుడికించి గట్టిన నెత్తురుగడ్డలు వడిసె గడ్డలుపక్వమై పగులును. వేళ్ళకషాయము తెలువిష కడుపునొప్పి మూత్రనాళము మంట హరి[illegible]జేసును.

దొగ్గలి—ముండ్లదొగ్గలి—త్రిదోషహరము. వీనికూర పథ్యకారియనిచెప్పుచున్నారు. గ్రంథములందుగనుపించదు. యీ జాతి సాధారణముగా ముండ్లతోటకూర జాతిలోనే చేర వచ్చును.

తుమ్మికూర—వాతము పిత్తము గురుత్వము వేడి వీనిని గలిగించును. తమకశ్వాసము కామిల నంజు క్రిమి ఆమము కఫము వీని నణగించును. విరేచనము గావించును.

సరస్వతీకూర—ఆయువును బెంచును. విరేచనముగావించును పిచ్చిని పోగొట్టును. వాక్కు స్వరము జ్ఞాపకము వీని నొసంగును. శ్వాసకాస కఫముల బోగొట్టును.

వాయింటాకు—ఇది కొంచము వాసనగాయుండును దీనిని కొన్ని తావులనందురు. దీనిరసము కాక పైత్యముగావించును. అగ్నిదీప్తినిచ్చి హృదయమునకు మేలుగావించును. సమస్తకర్ణ రోగములు వ్రణములు క్రిములు మూలవ్యాధి హరించును. దీని యాకురసము చెవిలో బిండిన పోటుమానును. ఆకునలచిమాడున గట్టిన మాడు పోటుహరించును. దీనినినూరి కట్టిన వ్రణములుమానును. దీనియాకునూరిచర్మముపైన గట్టిన యెర్రబడును. దుష్టనీరును లాగును. మాడున గట్టినపుడు మధ్య మధ్య దీసి నీరు పిండుచుండవలయును.

గాడిదెగడపాకు—ఇది మిగుల చేదు. వంటకు పనివడదు. వాతము సర్వవిషములు క్రిమిరోగము తామరపొడలు చిడుము మొదలగు చర్మరోగములను మాన్పును. ఇది నూరి మాత్ర లొసంగిన కడుపునొప్పి ముట్టుశూలలను హరింపజేయును. చలిజ్వరముల కట్టించును. యిది ఎండబెట్టి చూర్ణమొనర్చి యొసంగిన నంజులను బాగుపరచును. ఆకునూరి ఆముదమున గలిపి

పూసిన పసికూనల కరపాణులు మానును ఆముదములో జేర్చి కాచియిచ్చిన బిడ్డల కడుపునొప్పులు హరించును. ఆకులను ఆముదముతో నుడికించి గట్టిన వరిబీజములు బిళ్ళలు మొదలగునవి హరించును.

చింతచిగురు—ఇది పప్పులో వేయుచుందురు. ఉష్ణపైత్యముల గలిగించును. వాతము మూలవ్యాధి గుల్మము క్రిమి దురద విషము వీటిని హరింపజేయును. కడుపుకుట్టు నీరసము గురుత్వము అగ్నిమాంద్యము గలిగించును. దుష్టనెత్తురు గలిగించును. చింతచిగురు చింతకాయ చేర్చి పప్పులో వండిన చామకూర యింటిచూరులో బెట్టిన నిప్పులేకుండా మండునని పెద్దలు సామ్యము జెప్పుచుందురు. అనగా నంత వేడియున్నదనుట. ఎండించిన చిగురున కీగుణములు మారును. దీనిని పథ్యకరముగా నెంచుచున్నారు. ఎండుచిగురు పొడుముగొట్టి పప్పులో వేయుదురు. రుచిగానుండును.

చామకూర—మూలవ్యాధి మూత్రకృచ్ఛ్రము అగ్నిమాంద్యము మూత్రబద్ధకము హరింపజేయును. గురుత్వము కఫవాతముల బెంచును.

గొబ్బికూర—నీరుగొబ్బి వీనిసమూలము కషాయము గాచిమొసంగిన నంజులు హరించును. నంజురోగులకు దీనికూర మిగుల పథ్యము. వీనివేళ్ల కషాయము మేహశాంతినిచ్చును ఉదరము మూత్రకృచ్ఛ్రముల బాగుపరచును.

బుడ్డబుడుసాకు—దీనియాకు కొంచె మించుగా కాకరాకువలెనుండును. దుంపతీగె జాతులు కలవు. కాయలు బోలుగానుండును. వత్తిన పక్కమగును. దీనికూర పైత్యవాతముల నడచును. విరేచనముగావించును. ఈయాకు పచ్చపెసరపప్పులో జేర్చి రుబ్బి అట్లుబోసిన భక్షించిన మిగుల మేలుగావించును. దీనియాకు చూర్ణము సున్నిలో జేర్చి నలుగువెట్టుకొనిన శరీరకాంతినిచ్చును.

చిలుకతోటకూర—ఇదే దొగ్గలికావచ్చును. త్రిదోషములనణచును. రక్తదోషము క్రిమిరోగము విషము అసృగ్దరము కుసుమ రోగము వీటినణంచి అగ్నిదీప్తి నొసంగును.

✓చిట్టెంటికూర—దీని యెండబెట్టి వరుగుజేసి వండుట కలదు. ఇదిఅంతపథ్యకారికానేరదు. దీనిగుణము విచారణీయము

కొండపిండి—(పాషాణభేది) మూత్రబద్ధకము దొలగించును. అశ్మరీవ్యాధులు (అంగమందురాళ్లుగట్టు) మాన్పును. ఉబ్బు శూల శుక్లదోషము గుల్మము మూలవ్యాధి వ్రణములు అతిమూత్రము వీనిని హరింపజేసును. కూరవండుట కలదు. రుచిగానుండును.

పుదీనా—దీనిని వేయించి పచ్చడి (చట్ని) చేయుదురు అజీర్ణము పైత్యము వాతము వీని హరింపజేసును. వాంతుల గట్టించి అగ్నిమాంద్యము అరుచుని దొలగించును. కడుపునొప్పి హరింపజేసును. సర్వరోగములను దొలగించును.

అవిసెకూర — విరేచనము జేయించును. అగ్నిదీప్తి నిచ్చును. విషహారము అరుచిపోగొట్టును. పైత్యము నణంచి ఆరోగ్యమొసంగును.

సీకాయాకు — దీనిని వేయించిపచ్చడిజేయుదురు. పైత్యముఅరుచి వీనిని బోగొట్టి జఠరదీప్తి నొసంగును. విరేచనము గావించును. దీనికాయల రసముతో తలరుద్దుకొనిన మిగుల మంచిది. నేత్రములకు హితమొసంగును.

గోంగూర — ఇది రుచిగానుండును. పైత్యమును బుట్టించును. మలబద్ధకమును బోగొట్టును. రక్తవృద్ధి నణంచును. రేజీకటిగలవారికిది పథ్యకరము. ఇది వేయించి ఉప్పుజేర్చి పచ్చడి బెట్టుచుందురు. పాతపచ్చడి పథ్యకరము రుచినిబుట్టించును.

కొంతిమెర --- ధనియాలఆకు ఇది లేతది సువాసనగాయుండును. చారు మొదలగు వాటియందును పచ్చడులందును వేయుచుందురు. ముదిరనఆకు చాలా పైత్యమొనరించును.

బొడ్డుపాయల — ఇందుపుల్లపాయల పిన్నపాయల భేదములుగలవు. రుచికరముగానుండును. ఉష్ణముగావించును. సంగ్రహణి అశ్మరి మూలవ్యాధి నీరుచురుకు వీనిని పోగొట్టును వాంతివికారము పైత్యముల నణచును. త్రిదోషహరమైనది. విశేషముగా దినిన శ్లేష్మముబుట్టించును. కండ్లకు జబ్బుజేసును

చుక్కకూర — (పుల్లబచ్చలి) మేహపైత్యము విషములు కడుపుమంట వీనిని హరింపజేయును. ఆకలిగలిగించును.

విరేచనము గావించును. గ్రహణికట్టించును. శ్లేష్మవాతముల బెంచును. దీనికి కొబ్బరిపానకము విరుగుడు.

బచ్చలి — దీనికూర చలువగావించును. విరేచనకారి త్రిదోషహరము. దాహతాపముల నణచును. మేహము వాతము కాస వీనినిపోగొట్టును. బచ్చలికూర చింతకాయ కలవేసి వండిన మిగుల ఉష్ణమని వాడుకగలదు.

బొడ్డుపావిలికూర — చలువజేసి నిద్రగూర్చును. గురుత్వమొనరించి వ్యాధినిబుట్టించును. వాతముగావించును. మిక్కిలి దినిన ఉష్ణముగావించును.

బొద్దికూర — పథ్యకరము. త్రిదోషహరము పురాణగ్రహణులు మూత్రవ్యాధులు క్షయపాండువిషముల బరిమార్చును. ఉబ్బసము నణంచును. దీని నూఱిగట్టినకొత్తగాయములు మాన్పును.

నటుబచ్చలి — నుంపబచ్చలి పొలముబచ్చలి గురువుగనుండును. మలాకుల భేదించును. శ్లేష్మకారి శీతలమిచ్చును.

తుమ్మికూర — గురుత్వము వేడి పైత్యములొనరించును. రుచికరము విరేచనకారి తమకశ్వాస కామిల నంజు ఆమము క్రిములనణచును. దీనిపూలరస మొసంగిన శీతజ్వరములు మన్యజ్వరములు నిస్సంశయముగా నివారించును.

కసిందాకుకూర — పుష్టిని గలిగించును. దగ్గు విషము నెత్తురుయొక్క మలినము కఫవాతములు వీనిహరింపజేసును.

జీర్ణకారి దీనికి కాసారియనిపేరుండుటచే దగ్గుల పోగొట్టుట యందు మిగుల శక్తిగలది.

బలుసాకుకూర—చలువ గురుత్వము గ్రాహణులు మేహములు పైత్యముల జయింపజేసును. జ్వరముల నణంచును.

కుప్పింటాకు—ఇది యనేకరోగముల మాన్పును. దీని పసరుబూసిన తీటతామర పుండ్లుమానును. కషాయము లోపలికిపుచ్చుకున్న విరేచనములగును. దీని యాకుచూర్ణము సేవించిన దగ్గు గట్టించును.

పొట్లకాయ—ఇది మిగుల పథ్యకారి. త్రిదోషహరము అగ్నిదీప్తి నొసంగును. శ్లేష్మవాతతత్వముల కనుకూలముగాదు.

బీరకాయ—త్రిదోషహరము పథ్యకారి. ఆకలిబుట్టించును. విరేచనము గావించును.

నేతిబీరకాయ—పైత్యవాతముల నణచును. సారమైనది.

కాకరకాయ—కొంచము అజీర్ణకారి కఫమును హరించును. తెల్లకాకరకాయ శ్లేష్మమైనది.

అగాకర—(అడవికాకర) త్రిదోషహరము. రుచిని బుట్టించును. మధురరసముకలది.

పొట్టికాకరకాయ—త్రిదోషహరము క్రిమివిష కుష్ఠాది రోగముల నణంచును. ఉష్ణపైత్యముల గావించును. జఠరదీప్తి కాంతినిచ్చును.

వంకాయ—"వార్తాం కోమలం పథ్యం కూష్మాండం

కోమలం విషం" అనిగలదు. లేతవంకాయ పథ్యకరము అనగా విత్తనములు ముదురకూడదు. త్రిదోషహరము.

తియ్యదొండ—రాజయక్ష్మ దాహము శ్వాసకాసలు శ్లేష్మపైత్యముల పోగొట్టును. స్త్రీలకు స్తన్యముల బుట్టించును.

ఆదొండకాయ—మలబద్ధము ఉష్ణపైత్యముల గావించును. విషము కంఠవ్యాధి శ్లేష్మవాతములు నేత్రరోగములు వీనిని బోగొట్టును.

గుమ్మడికాయ—పైత్యరక్తవికారముల నణచును. వీర్యవృద్ధి గావించును. గురుత్వముగ నుండును. లేతగుమ్మడికాయ పైత్యహరము శీతలమొసగును. అపథ్యకారి, "కూశ్మాండం కోమలం విషం"

సీమగుమ్మడికాయ—పసపుఎరుపురంగుగలది. గురుత్వము అజీర్ణము పైత్యములగలిగించును. శ్లేష్మవాతములబాపును.

బూడిదెగుమ్మడికాయ—మూత్రనాళము (వస్తి) ను బాగుపరచును. వాతపైత్యహరము శుక్లవృద్ధికరము. దీనిని వడియముల బెట్టుదురు.

ఆనపకాయ—(సొరకాయ) రూక్షగను శీతలముగ నుండును. జలుబు (శైత్యము) గావించును.

దోసకాయ—శీతలముగను గురుత్వముగను రూక్షగను రుచికరముగను పైత్యశాంతికారిగను ఆమము బుట్టించునదిగా నుండును. దోసకాయలను వరుగుజేతురు.

బుడమకాయ—ఆకలిబుట్టించును. పథ్యకారి వాతపైత్యశూల మూలవ్యాధుల నణచును. మలమూత్రముల గావించును. పండుకాయ గురుత్వము మేహశాంతి గావించును.

నక్కదోస—పథ్యకరము. జ్వరములందు అరుచిని బాపును. శ్లేష్మవాతముల మలమూత్రముల గావించును. గురుత్వము.

నల్ల అలచందకాయలు—కాస శ్వాసనంజులు మూల, గుల్మములు పైత్యశ్లేష్మముల బోగొట్టును. వాతముగావించును.

కామంచికాయలు—వీనికూర త్రిదోషహరము అగ్నిదీప్తి గావించును. పాండు శోఫ (నంజు) మూలవ్యాధి పైత్య కఫ మేహాదు లణంచును. వేడిజేయును. దీనిని కాసరఅనియు వాడుచున్నట్లు వ్రాసినారు.

కాసరకాయలు—ఇవి కాకరకాయలవలె చిన్నవిగానుండును. జఠరదీప్తి దేహదార్ఢ్యము గలిగించును. గుల్మనేత్రవ్యాధుల హరింపజేయును. శ్లేష్మవాతముల గావించును.

చిక్కుడు—పెద్దచిక్కుడు గురుత్వము దాహము కఫముల బుట్టించును. బలముగలిగించు వాతపైత్యహారము అపథ్యకారులు.

నల్లచిక్కుడుకాయ—వాతహరము. మలబద్ధము గురుత్వము పైత్యశ్లేష్మముల గావించును. అపథ్యకరము.

గోరుచిక్కుడుకాయ—ఆకలి గలిగించి పైత్యమును బాపును. వాతకఫగురుత్వముల గావించును. విరేచనకారి.

మునగకాయ—పైత్యము శ్లేష్మము శూల కుష్ఠ క్షయ శ్వాస గుల్మముల బోగొట్టును. అగ్ని దీపనమొనరించును. మునగకూర నంజులందు పథ్యకరము విరేచనము గావించును. మునగపువ్వుకూర త్రిదోషహరమైనది.

బెండకాయ—వాతగురుత్వముల గావించును. కఫబల వీర్యముల బెంచును. పీనస వాతరోగులకు అహితము. అగ్నిమాంద్యము గలిగించును.

గరుగ్గాయలు—(కొండరేగు అనియు బిలుతురు) ఇవి ఊరగాయలుగా జేతురు. రుచిగానుండును. మంచి తేనుపులు వచ్చును. మిగుల దోషకారిగా గనుపించదు.

వాకకాయలు—ఇవి వేయించి పచ్చడిజేతురు. జఠరదీప్తినొసగి దాహము బుట్టించును. వాతపైత్య జీర్ణముగావించును. కంఠమునకు కీడొనరించును.

వెలగకాయ—పథ్యకరము. దీనిగుజ్జు పెరుగుతోనూరి పచ్చడి జేతురు. పప్పులో వేయుదురు. పైత్యశాంతినిచ్చును. గ్రహణులందు మిగుల పథ్యకరము. త్రిదోషహరము. రుచిని బుట్టించును వాంతులగట్టించును. దీనియాకులను నీటియావిరిలోవాడ్చి రసముతీసి చల్లార్చి తేనెవైచి యొసంగిన వాంతులు పైత్యము హరించును.

దానిమ్మపండు—తియ్యదానిమ్మ పుల్లదానిమ్మలుగలవు. సాధారణముగా గుణముల వ్యత్యస్తములేదు. పథ్యకరము.

అరుచి నోటినీరు పైత్యముల నణచును. గ్రహణుల గట్టించును.
విత్తులు పచ్చడిగా నూరుదురు. దీనిచిగురు నలచి గేదెపెరుగుతో
భక్షించిన గ్రహణులు గట్టును. కాయలచర్మమును కొంచము
ఉప్పుజేర్చి నూరి పెరుగుతో భక్షించిన గ్రహణులు కట్టును.

రేగుపండు—ఇవి ఉప్పుజేర్చి త్రొక్కి వడలుగా జేసి
యెండబెట్టి దాతురు. రక్తశుద్ధి నొనరించును. కఫపైత్యగురుత్వ
ముల గావించును. మేహవాతముల బాపును. విరేచనబద్ధము.

పుచ్చకాయ—రుచికరము. మూర్ఛపైత్యము మూల
వ్యాధి నేత్రరోగులకు మేలుగావించును. అగ్నిమాంద్యము కఫ
వృద్ధి చలవ గావించును. దీనిముక్కలు పులుసులో వైచివండు
చుందురు.

కోసుపువ్వు—ఈప్రాంతమున అరుదు. సమోష్ణము
గను జీర్ణకారిగా నుండును.

రామములక—ఇందు ఒకటి రెండుభేదములు గలవు
ఇతరత్రా పేరు భేదముగలదు గుండ్రనివి కొన్ని గుమ్మడికాయల
వలె డోరియాలు గలిగి పెద్దవిగా కొన్నియుండును. విత్తులు
వంగవిత్తుల బోలియుండును. గుండ్రని వాటిని కొన్నితావుల
ఇవిమటమాటాలని వాడుచుందురు. ఉష్ణగుణములు గలవి యగు
టచే కొంచము పైత్యము గావించును.

పందిరివంగ—దీనిగుణము విచారణీయము. పథ్యకర
ముగాదు.

పనసకాయ—దీనిని తూరుపు విశేషము కూరగా
వండుట కలదు. శ్లేష్మవాత మేదస్సుల బెంచును. పైత్యమణ
చును. బలవీర్యముల వృద్ధిగావించును. గురుత్వము. అపథ్య
కరము.

మేడికాయలు—దీనికూర రుచినిచ్చును. వాత పైత్యకఫ
ములు అతిసారమూల వ్యాధులు ప్రదర కుసుమరోగములు
చర్ధిప్రమేహములు హరించును. ముదురుకాయలు వాతము గురు
త్వము అగ్నిమాంద్యము కలిగించును. దీనిపండు మేహపైత్య
క్షయాతిసారాదుల బాపును. శ్లేష్మమును బెంచును.

కొబ్బరికాయ—పచ్చికొబ్బరి పెరుగుతో పచ్చడిజేయు
టయు మిరపకాయలు వేయించిజేర్చి కొంచముచింతపండువైచి
నూరుటయు కలదు. లేతకొబ్బరి మంచిది. పంచదారతో దినిన
మంచిరక్తము బుట్టించును. కడుపులో వ్రణము మూలవ్యాధి
పోగొట్టును. దేహపుష్టి వీర్యవృద్ధి గావించును. శ్రమ శోషల
హరింపజేసును. ఇప్పుడు నారికేళఫల చికిత్సల గనిపెట్టి
యున్నారు. దీనినే ఆహారముగా గొని ఆరోగ్యము బొందు
చున్నారు.

మిరపకాయలు పచ్చివి—కాక పిత్త కఫముల గావిం
చును. మిక్కిలిదినిన వీర్యనష్టము. ఉష్ణదేహులకుగిట్టదు. మిగుల
పైత్యము జేసును. ఎండువి జీర్ణకారి ఆహారమున కనుకూలము.
గాయములు నీరుబట్టినయెడ ఎండుమిరపకాయలనూరి కారము

జేసి గాయముపై ముందు నేతి గుడ్డనువైచి పైనకారము బోసి గట్టిన నీరుదీసి సుఖమిచ్చును. కారపునీరు మూడుగొట్టములు బెట్టిన పశువుల కడుపుబ్బరములు హరించును. మిరపకాయలు వేయించి అందునీరుబోసి దింపియానీరొసంగిన కలరా అజీర్ణములు హరించును. వీర్యనష్టము గావించును. మిక్కిలి దినిన కోపము బుట్టించును.

వాకుడుకాయలు—వీని యిగురు కఫవాత శ్వాస కాసలు జ్వరముల హరింపజేసును. వి త్తనముల పొగచుట్టలలో బోసిచుట్టి పొగత్రాగిన దగ్గుహరించును. శ్లేష్మహరము.

అరటికాయ—అరటిపూత అరటిఊచ అరటికాయ వీనిని పక్వముజేతురు. వీనిలో ననేకజాతులుకలవు. చక్రికేళీలు శ్రేష్ఠమైనవి. ఇదిరక్తకాస గ్రహణి అతిమూత్రరోగులకు హితకరము. ముదిరినకాయచూర్ణము బిడ్డల అజీర్ణము పెద్దలకు సెగరోగము బాపును. మిరియాలు వెచ్చజేసి చూర్ణమొనరించి చక్రికేళీతో సేవించిన కాసలు గట్టును. అరటిగడ్డ రసము మేహశాంతి గావించును. అరటిపూచ చక్రములగా తరిగి నిమ్మపులుసుతో ఊరబెట్టి భక్షించుచుందురు. అరటపూచ పూతకొంచము వ్యత్యస్థ గుణములు గలిగి కాయకు బోలి యుండును.

ఆలుబకార—దీనిని సీమచింతకాయలని జెప్పుదురు. పథ్యకారి పైత్యముల నణచును. రుచినిబుట్టించును. జీర్ణము కలిగించును. జ్వరితులకు దీని చారుబెట్టి యొసగవచ్చును.

అనాసకాయ—అపథ్యకరము. వాతపైత్య కఫముల గలిగించును. గురుత్వముజేసును.

—♦ దుంపలు ♦—

ఆలుగడ్డలు--(బంగాళదుంపలు) గురుత్వము మలబద్ధము గావించును. కఫవాతముల బెంచును. పైత్యము నణగించును. మలమూత్ర విభజనముగావించును. పుష్టినిచ్చును.

ముల్లంగిగడ్డ—త్రిదోషహరమైనవి. తేలికగజీర్ణించును. రుచినిబుట్టించును. ముల్లంగిముక్కలు ముందు నీళ్ళతో ఉడికించి అవివంట కుపయోగించుకొనవలయును. లేనియెడ వాసనగాయుండును. లేతది శ్లేష్మము లేతముల్లంగి నొక ఏనుగనిచ్చికొనవచ్చుననియు ముదురు ముల్లంగి నొక్క ఏనుగనిచ్చినను గ్రహించకూడదనియు సామ్యముకలదు.

కందగడ్డ-కఫమును పోగొట్టును. రుచికరము యింద్రియ శుద్ధిగావించును. అగ్నిమాంద్యము దొలగించును. మూలవ్యాధులందు పథ్యకరము. అడవికంద మూలవ్యాధి నణచును. చూర్ణముల కుపయోగించును.

పెండలము—కఫవాతముల గలిగించును. పైత్య కాక దాహమునణచును. గురుత్వము అగ్ని మాంద్యముమలబద్ధకము గావించును. మేహశాంతి వీర్యపుష్టినొసంగును.

కఱ్ఱపెండలము—ఇది అపథ్యమైనది. పైత్యవాతముల గురుత్వము అజీర్ణముగావించును "కటూష్ణో వాతకఫహా

పిండాలుః పిత్తవర్ధనః" పైత్యవృద్ధియని గ్రంథాంతరము.

చిరగడముంపలు—(గణుసుగడ్డలు) ఇందు తెలుపుఎరుపు జాతులుగలవు. మూత్రకృచ్ఛ్రముదాహముశోషప్రమేహముల నణచును. వీర్యవృద్ధిగురుత్వముగావించును. ఎర్రది పైత్యదాహశ్రమల పోగొట్టును.

గాజరగడ్డ—కొందరు దీనిని యెర్రముల్లంగియని జెప్పుదురు. కఫవాతములు మూలవ్యాధి గ్రహణి రక్తపైత్యము వీని నణంచును. అగ్నివృద్ధి వేడిని గలిగించును.

పరికగడ్డలు-(సిఘాడీదుంపలు) రక్తపైత్యము దాహము వాతము వీటినిపోగొట్టును. కఫము గురుత్వము గావించును. పుష్టి నొసగును రుచికరము.

వెల్లుల్లిగడ్డ—మలమునుబంధించును. వేడిజేయును. వాతాదుల భేదించును. అగ్నిదీపనకారి శ్వాసకాస కఫవాత మేహముల నణచును. పైత్యదేహులకు చెరుపుగావించును.

నీరుల్లిగడ్డ—వెల్లుల్లికంటె కొంచెము నీరసముగలది. పైత్యశ్లేష్మముల గావించును. కఫవాత మూలవ్యాధులందు పథ్యము. తెల్లనిది బలము బుద్ధి కఫము శరీరపుష్టి వీనిని గలుగజేయును.

చామదుంపలు—పైత్యవాతముల హరించును. రక్తవృద్ధిజేయును. మూత్రావయవములకు బలమొసంగును. కఫవాత క్రిములు విరేచనబద్ధకము అజీర్ణము వీనినిబుట్టించును.

ద్రాక్ష—మదాత్యయము వాతము పైత్యము రక్తక్షయ కాసశ్వాసలు జ్వరము దాహము స్వరభేదము వీనిని బోగొట్టును. మలమూత్రముల గావించును.

పచ్చిద్రాక్ష—(అంగూరు) జీర్ణము బలము పుష్టి నిచ్చును. పుల్లనిది అరుచి కఫము రక్తపైత్యముల బుట్టించును. విదాహకారి.

అంజీరపండు—(సీమమేడి) క్షయ కాస అజీర్ణము కఫవికారముల నణచును. వీర్యపుష్టి దేహబలము హృదయధాతువులకు బలమొసంగును. మేహశాంతినిచ్చును.

మేడిపండు—శోఫ (నంజు) క్రిమి హృద్రోగములు పైత్యకఫమేహములు కరపాదముల మంటలు వీనినిపోగొట్టును. మూలవ్యాధులందు పథ్యకరము. లేతవి యిగురుగాపండి భక్షించుచుందురు. దీనివేరునుండి కల్లుదింపి త్రాగుచుందురు. ఇది దారుణముల నణచును.

మామిడిపండు—కఫము వీర్యవృద్ధి కాంతినిజేయును. వాతమును బోగొట్టును. బలము సంతోషము వీనినిచ్చును. చర్మముతోడ భక్షించుటయు పగలు నీటిలోవైచియుంచి రాత్రిపూట సేవించుటయుమంచిది. పచ్చికాయ త్రిదోషకారి. దీనిపూతను పచ్చడిజేయుదురు. పప్పులోవేయుటయు కలదు. దీని చక్కెరసము పంచదార పుచ్చుకొనిన కాక రోగములు స్త్రీలకు కుసుమవ్యాధులు హరించును.

నారింజఫలములు—అన్నహితవును వాత శమమును గావించును. మేహపైత్యముల సంహరించును. ఆకలి గలిగించును. దగ్గు జ్వర విదాహముల నణచును. రక్తశుభ్రము గావించును. చలవ తత్వము గలవారికి అహితము. దీనితొనలు పచ్చడి గావింతురు. రుచికరము.

బత్తాయినారింజ—మిగుల రక్తశుద్ధిని గావించి రక్తమును బెంచును. పైత్య ఉష్ణ మేహములనణచును. ఖండాంతర వైద్యులు వీనిని జ్వరములందుసహా వాడుచున్నారు. నారింజ కంటె బత్తాయిని విశేషముగా వాడుచున్నారు. సాధారణముగా పథ్యకరములనియె భావించ వచ్చును.

నిమ్మఫలములు—వీనిరసము గురుత్వము గావించును. దప్పి శూల కఫము వాంతి నేత్రరోగము శ్లేష్మము మలబధము పైత్యము వీనిని బోగొట్టును. మిగుల పథ్యకారి. ఈ ఫలములకోసి ఊరగాయ బెట్టుదురు. దీనిరసము వేడినీటిలో గలప తాలింపుబెట్టి చారుజేతురు. ఇది జ్వరితులకు హితకరము

దబ్బఫలములు—వీనిముక్కలు ఊరుగాయ బెట్టుదురు. వీనిపులుసు పప్పులోజేర్చి చారు గావింతురు. పథ్యకరము. నారింజ జాతిలోనిది యగుటచే దానిగుణములు కలిగియుండును.

మాదీఫలము—లఘుకరము. అగ్నిదీపన మొనరించును. నాలుక గొంతు రొమ్ము వీనిని బాగుగా శోధించును. పైత్యవాతముల నణచి శరీరపుష్టి నిచ్చును. శూల గుల్మముల

బాపును. దీనిరసము దానిమ్మ, నిమ్మ, నారింజ మొదలగు రసములజేర్చి తేనెవైచి గాచిన మాజీఫల రసాయన మగును. ఇది పైత్యముల నణచును. రుచిని బుట్టించి జీర్ణ మొసంగును.

చింతఫలములు—(చింతపండు) వాతమణచును. కాక శాంతించును. కఫ గ్రహణులను బోగొట్టును. పిందెలు గురుత్వమిచ్చును. త్రిదోష రక్తదోషముల హరించును. ఆమ్లకాఽమా గురుర్వాత హారాపిత్తకఫా స్రజిత్॥ పండినవి జఠరాగ్నిని వృద్ధి గావించును. చిగురు భ్రమ దప్పి బడలిక వీనిని బోగొట్టును. (పైత్యము గావించును. అనుభవము) అగ్ని దీపనమొనర్చును. కఫవాతముల హరింపజేసును.

ఉసిరికఫలములు—వీనిపచ్చడి నల్లపచ్చడని వాడుచుందురు. మేహము పైత్యము వీని నణచును. రుచికరము విరేచన బద్ధకము గావించును. వాతరోగులకు గిట్టదు. ఈఫలముల గొందరు యిగురుగా వండుట కలదు. ఇది త్రిఫలములలో నొకటి.

ఉస్తిపండ్లు—ఇవి ఆవునేతిలో వైచి కాచి బిడ్డలకు బెట్టిన దగ్గులు హరించును. విత్తుల చూర్ణము తేనెలో నాకించిన దగ్గులు హరించును.

ఖర్జూరఫలములు—పైత్యతాపముల నణచును. శుక్ల రక్తముల నభివృద్ధి గావించును. ధాతు వృద్ధి కరము. వీని చక్కలు నీటిలోవైచి నానబెట్టి త్రాగిన వడదెబ్బ ఉష్ణ విరేచ

నములు అణగును. వీటి ఫలములలో గసాలు నల్లమందు కొంచము రస సింధూరముకూరి పైనచీరమృతిక నిచ్చి పుటము బెట్టి నూరి మాత్రలొసంగిన. గ్రహణులు గట్టును.

కమలాఫలము—పైత్యమేహముల శాంతి జేయును. దాహ వాంతుల గట్టించును. మెదడుకు హాని గలిగించును. దగ్గు బుట్టించును. అపథ్యకరమైనది.

రేడుపండ్లు—స్రోతో మూత్ర పురీష రోధనకరం॥ స్వేదమూత్రి మలాదుల బంధించును. కంఠమునకు కీడు గావించును. వాతగురుత్వముల గాంచును. పైత్య శ్లేష్మముల నణచును. ఇవి ఒకటి రెండు వత్సరమున కొకతూరి దినిన లోపలి వెంట్రుకలు నశించునని పెద్దలు జెప్పుట కలదు.

పెద్దరేగుపండు—పైత్యము జ్వరము కఫము వీని నణచును. అగ్నిదీప్తి పుష్టినిచ్చును.

తాటిపండు—అపథ్యకరము, పిత్తరక్తశ్లేష్మ వివర్ధనమ్॥ క్రపిత్తము శ్లేష్మముల బుట్టించును. దీని ముంజలు కొంచము మెత్తగను తేలికగా నుండును. శ్లేష్మమును బెంచును. వాతపైత్యముల బోగొట్టును.

పనసపండు—దీనితొనలు తృప్తిగను వాతపైత్యముల హరించునవిగా నుండును. వీర్య బల కఫముల బెంచును. అపథ్యకారి.

పంపరపనస—శ్లేష్మము వాతము అజీర్ణము క్రిమి భగందరముల బుట్టించును. గురుత్వము గావించును. శాంతి విరుగుడు.

జామిఫలము—కఫ శుక్లముల వృద్ధి గావించును. వాతపైత్యముల బోగొట్టును. గ్రహణుల గట్టించును. అపథ్యకరము. భోజనమొనర్చిన వెంటనే భుజించిన గట్టును.

శీతాఫలము—రక్తవృద్ధికరము రక్తపైత్యదాహవాతముల నణంచును. శీతముబుట్టించును. (మిగులదినిన శీతజ్వరము కలుగుచుండును. అనుభవము)

రామాఫలము—కఫవాత రక్తవికారములు తృష్ణా దాహపైత్యములు క్షుదాశ్రమలు ఇవి హరించును.

అనాసకాయ—కఫపైత్య గురుత్వము లొనరించును. బడలికదీర్చును. హృదయమునకు హితవుగావించును. పండు పైత్యమును ఎండతాపమును బోగొట్టును.

మొరలిపండు—ధాతువృద్ధి గురుత్వము లొనరించును వాతపైత్యముల హరింపజేసును.

కాఫీ—కాఫీగింజల కషాయము నిద్రనుబోగొట్టును. బద్ధకమణచును. దీపనకారి మూత్రమును గావించును. జలుబు నణంచును. కళరా వాంతినిగట్టించును. దగ్గులు తలనొప్పులు మూలవ్యాధులకు మంచిది. వీర్యనష్టము. విరేచనబద్ధకము.

పైత్యము వీనినిగావించును. అతిమూత్రవ్యాధిని గలిగించును. ఇది ఉష్ణదేశస్థుల కనుకూలించదు. ఇప్పుడు తెల్లవారినిజూచి ఆంగ్లభాషాపరిచయులు విశేషము వాడుచున్నారు. రక్తవృద్ధి వినాశకరము. ఎక్కడజూచినన కాఫీహోటలే. ఈ హోటలలకు నీచత్వములేదు. దీనిపానము విక్రయులు గౌరవస్థాన మాక్రమించు చున్నారనియే జెప్పవచ్చును. దేశమునకు దరిద్రము గూర్చునట్టి అభ్యాసములు మిగులతీవ్రముగా వ్యాపించుననుటకు సందియములేదు.

తేయాకు—దీనికషాయము పాలలోజేర్చి శర్కరవైచి పుచ్చుకొనుచున్నారు. ఆకలిబుట్టించును. జీర్ణకారి నరములకు బలిమినిచ్చును. నిద్ర బడలికనుపోగొట్టును. చెమటబుట్టించి మూత్రముగావించును. జలుబు తలనొప్పి నణచును. వాతాజీర్ణమును హరించును. హృద్రోగము వణకు నోటిదుర్గంధము కామిల ఉబ్బు (నంజు) పాండురోగము వీనిబోగొట్టును. అమితసేవనము నిద్రాభంగము కలిగించును. పరగడుపున బుచ్చుకొనగూడదు. భోజనానంతరము బుచ్చుకొనవలయును. నరముల సంబంధమైన చేతులు కాళ్లు దేహమువీనియందువణకుబుట్టించునని కొందరిమతము. వాతశ్లేష్మతత్వము గలవారికి శీతలప్రదేశవాసులకిది విహితము పైత్యముగావించును.

జ్వరితునికి క్షీరము

శ్లేష్మము క్షయించినవానికిని సర్వాంగతాపముదప్పి కలవారికిని పిత్తముచే పీడింపబడిన వానికిని క్షీరపాన మలవాటు గలవానికిని జ్వరితునికి పాలుత్రాగుట విహితకరము. అతి సార యుక్తజ్వరితులకును క్షీరము పథ్యకరము. లంఘనాదులచే పీడింపబడిన జ్వరితునికి క్షీరపానము సౌఖ్యము గలుగజేయుటయే గాక త్వరితముగ జ్వరముహరింపజేసును.

జ్వరహరక్షీరము

ఆవుపాలలో శొంఠి ఖర్జూరము ద్రాక్ష ఆవునెయ్యి వైచి కాచి పంచదారజేర్చి చల్లారినపిదప కొంచెము తేనె జేర్చి జ్వరితునికి పానముజేయించిన ఆరోగ్యముకలుగును.

ఆవుపాలలో ద్రాక్షపండ్లు ముత్తువపులగము యష్టిమధుకము నల్లసుగంధి పాలకణమనుధాన్యము చందనము జేర్చి చక్కగగాచి చల్లారినమీద తేనెజేర్చి పానముజేయించిన దప్పి సర్వాంగతాపము జ్వరముహరించును. వేడిగానున్న పాలలో తేనెవైచి త్రాగిన ప్రాణాంతము కలిగించును తేనె జేర్చవలసివచ్చిన బాగుగా చల్లారవలయును.

శొంఠి ముత్తవపులగము ప్రాకుడు పల్లేరు బెల్లము వీనిని సమముగజేర్చి చక్కగాకాచబడిన పాలను పానము జేయించిన వాపు మలమూత్రబంధము అపానవాతబంధము

మొదలగువాటిలో కూడినజ్వరము కాసము హరించును.

జ్వరశోఫహార క్షీరము సన్నగలిజేరు మారేడు పెద్ద గలిజేరు వీనిలో కాచబడిన పాలుత్రాగిన జ్వరము నంజుహరించును.

కాఫికిబదులు పానక్షీరము—శొంఠి ధనియాలు సుగంధ పాలపాట్లు భూచక్రిగడ్డ పెన్నేరుగడ్డ యివి సమములుగ నలియగొట్టి కషాయముగాచి పాలలోజేర్చి శర్కరగలపి పానము జేసిన బలము పుష్టి వీర్యవృద్ధి ఉష్ణశమనము గలుగును. అనుభవమైన ప్రక్రియ.

మరియొకవిధము—ధనియాలు సోపు పిల్లిపీచర వేళ్ళు శొంఠి వట్టివేళ్లు వీనికషాయము గాచి పాలలోజేర్చిపంచదార వైచి త్రాగిన మిగుల సుఖకరము.

ఇడ్డెనలు—మినపపప్పు నానబెట్టి రుబ్బి ఆవిరిమీద వండినవి శ్లేష్మతమము బలము పుష్టి వీర్యవృద్ధి వీనిని గలిగించును. ఇందులో మిర్యాలు కొంచము అల్లముముక్కలు గలుపుట మంచిది. జీర్ణశక్తి బాగుగా గలవారికే ఇవిఅనుకూలము. కొందరు ఉబ్బుటకు ఉప్పుడుబియ్యము చేర్చుచున్నారు. ఇవి అంతబలము నివ్వజాలవు.

మినపముద్దలు—మినుములు వేయించి విసరి పిండి గావించి తాటిబెల్లము ఆవునెయ్యి జేర్చి కలపి ముద్దలుజేసి మట్టి

పాత్రియందు భద్రిపరచి మధ్యాహ్నము ఒకముద్ద పుచ్చుకొనిన మేహశాంతి గలిగించి బలమొసంగును. వీర్యవృద్ధి గావించును. వెనుక మనుగుడుపులందు యివి పెండ్లికొడుకులకు బెట్టు ఆచారము గలదు. ఇప్పుడుమోటు. వెనుకటివారు గనిపెట్టిన వాటిగుణము గ్రహించిన వారి ఆహారవిషయము తెలియ గలదు. జీర్ణశక్తి గలవారికి గారెలకుమించిన బలకరవస్తువు మరియొకటిలేదు.

బాలగ్రహములు—ఇందు మాతృకలు సామాన్య గ్రహము బాలగ్రహములుగ్రంథములందువివరింపబడియున్నవి. పురిటిదినములు పదింటిలో సోకుగ్రహములు (౧ నందినీ ౨ సునందన ౩ ఘంటాలి ౪ కంటకాలి ౫ అహంకారి ౬ షష్టిక ౭ సింహిక ౮ ఆర్యక ౯ మేషి ౧౦ రోదనీ) పది సామాన్య గృహములు (౧ స్కంద ౨ స్కందాపస్మార ౩ శకునీ ౪ రేవతీ ౫ పూతన ౬ అంధపూతన ౭ శీతపూతన ౮ ముఖమండికా ౯ నైగమేయగ్రహములు) తొమ్మిది మాతృకలు (౧ నంద ౨ సునంద ౩ పూతన ౪ ముఖమండికా ౫ కటపూతన ౬ శకునీ ౭ శుష్కరేవతి ౮ ఆర్యకా ౯ భూసూతికా ౧౦ నిర్బ్రతి ౧౧ పిలిపిచ్ఛికా ౧౨ కాముకా.) పదిరెండు ఇవి ప్రథమదినము ప్రథమమాసము ప్రథమవత్సరమున ప్రథమ మాతృకయును అటులనె రెండవదినము రెండవ నెల రెండవవత్సరమందు

రెండవ మాతృకయు నిటులనే పదిరెండు వత్సరములవఱకు పదిరెండు మాతృకలు పూనుచుండును. పదిరెండు వత్సరముల వఱకు ప్రతిదినము ప్రతిమాసము ప్రతివత్సరము గడచుట గండము గావున వివాహములు బాలికలకైనా పదిరెండు వత్సరములు గడచినమీఁదట యొనరించుట సర్వోత్కృష్టము ఈగ్రహమాతృకాదులకు మంత్రయంత్రములు ధూపములుబలిహారణము (తీసివేతలు) మొదలగునవి యనేకములు గలవు. కొన్ని రహస్యము లగుటచే వివరింపబడవు.

సామాన్యగ్రహలక్షణములు—ఉలికిపడుట యేడ్చుట భయపడుట గోళ్ళచే తల్లిని తనను గీరికొనుట పలుమారు దీర్ఘముగజూచుట పండ్లు కొరకుట కేకలిడుట ఆవలించుట కనుబొమలు పెదవులు వీని నెగరవేయుట పలుమారు నురుగు గక్కుట చిక్కిపోవుట రాత్రులందు నిదురలేకుండుట వాపు గలుగుట మలము పలచగా వెడలుట దేహము గరగరలాడుట మాంసము రక్తము ఇవి వాసనగల్గుట పాలుగుడుచుటయందిచ్ఛ లేకుండుట యీలక్షణము లున్నయెడ నవగ్రహములలో నేదిరెం. గ్రహము సోకినదని గ్రహింపవలయును.

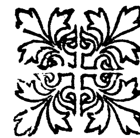
సర్వగ్రహధూపము—కోడియొక్క రెండుప్రక్కలగల రెక్కల యీకెలు తోకయీఁక ఆవు నెయ్యి వీని నేకమొనర్చి శిశువుపుట్టిన దాది ఏడుదినములు ధూపము చేయవలయును.

కం. సర్వచరాచర నాయక
గర్వాంధ విదూరదుష్ట కాననకీలా
నిర్వాణనాథ సకలసు
పర్వాణస్తుత పరేశభక్తసు పోషా.

గద్య.

ఇయ్యది వైశ్యకుల పారావార రాకానిశాకర శత్రువర్గ భీకర
కౌండిన్యసగోత్ర పవిత్రసుజనమిత్రబసవయసుబ్బాం
బాప్రియపుత్ర కంకిపాటి తాతయ్యార్య సర
మాంబాదుహిత్రిబంధుజనాప్త వెం
కటసుబ్బరాయగుప్తవిరచిత
అనుభవగృహ వైద్య
గ్రంధమున ప్రథమ
సోపానము.

ఓమ్

శ్రీమద్ధన్వంత్ర్యైనమః.

అనుభవగృహవైద్యము.

ద్వితీయసోపానము.

శ్రీనిగమాగమవందిత
సానందాద్యఖిలమౌని సన్నుతచరణా
దీనజనావన భువిసం
తానాకల్మష విదూర ధర్మవిచారా.

—♦ ప్రతిగృహమందును సామాన్యముగా నుంచవలసిన వస్తువులు ♦—

౧ కస్తూరిమాత్రలు

౨ సన్నమాత్రలు

౩ మేలగు విరేచనమాత్రలు

౪ ఆనందభైరవము

౫ స్వచ్ఛన్నము

౬ హుతాశనము

౭ సామాన్యకలికము

౮ శంఖద్రావకము

౯ మాజీఫలరసాయనము

౧౦ అజీర్ణహరమాత్రలు (చామంతిపుష్పములవి)

౧౧ ఓమముయొక్క పువ్వు

౧౨ ఓమద్రావకము

౧౩ రసభస్మము

౧౪ నిమ్మఉప్పు

౧౫ సోడాఉప్పు

౧౬ మంచివంట యింగువ

౧౭ తేనె

౧౮ శీతాంశురసము

౧౯ లఘుజ్వరమాత్రలు

౨౦ శంఖభస్మము

౨౧ గవ్వభస్మము—వీని తయారొనరించు పద్ధతులు ముందు దెలుపబడును. ఈ యౌషధములలో మిశ్రమము కాబడు నాభిమొదలగు ద్రవ్యశుద్ధులును పుస్తకముయొక్క చివరభాగముననే వివరింపబడును.

ఇంగ్లీషు యౌషధములు.

౧ కొయినా (క్వినైన్ బార్క్) ఇది జ్వరములను గట్టించును. శీతజ్వరములందు మిగుల యుపకారిగానుండును. పైత్యమొనరించును. శొంఠిని జేర్చి నిమ్మపులుసుతో మర్దించి మాత్రలు గట్టవలయును.

౨ పెప్పరిమెంటుతైలము—ఇది రెండు మొదలు ౫ చుక్కలవరకు ఒకచుక్కకు ఒకఔన్సు నీళ్ళవంతు కలిపి యివ్వవలయును. కడుపునొప్పులు అజీర్ణములు వొలంగును.

౩ చిట్టాముదము—(క్యాష్టరాయల్) ఇది వికారము పెట్టకుండా విరేచనముగావించును. గడ్డకట్టిన మలమును మెత్తపరచి విరేచనము గావించును. వాతమును బోగొట్టును. త్రాగలేనివారు అల్లపురసములో గాని చారులోగాని కలపి పుచ్చుకొనుచుందురు. పెద్దలకు ఒకటిమొదలు రెండుఔన్సులవరకు బిడ్డలకు ౧ మొదలు రెండుద్రాములవరకు.

కార్బాలిక్ యాసిడ్—ఇది శరీరమందు బొబ్బనుపుట్టించును పదిమొదలు యిరువది పాళ్లవరకు కొబ్బరినూనెలోగాని నువ్వులనూనెలోగాని కలపి లేపనమొనరించిన కాలినపుండ్లను గాయములను గజ్జిని చర్మరోగముల మాన్పును.

కర్పూరపుతైలము—(టర్పెంటైన్) ఇది బూసిన కళ్లనొప్పులు రొమ్ముపైనబూసిన గుండెలలోనొప్పి దగ్గునెమ్మదిం

చును కాళ్లు చేతులు చల్లబడినప్పుడు యిదిబూసిన వేడిగలిగించును. దెబ్బతగిలినప్పుడు కూడా పూయుచుందురు.

ఉక్కుద్రావకము—(స్టీల్ డ్రాప్సు) ఇది రక్తమును శుభ్రిపరచి యధికముగావించును. స్త్రీలకు బహిష్టును క్రమముగా గావించును. నీరసము శరీరము పాలిపోవుటవీనిని బోగొట్టును.

కుంపైబానూనె—(కుంపైబా) యిది యిరువదిమొదలు అరువై చుక్కలవరకు పాలలోగాని పంచదారతోగాని లేక చలవమిరియాలు సురాకారము తేనె యీమూటితోగాని పుచ్చుకొనిన తెల్లసెగలు హరించును. మూత్రద్వారము శుభ్రిపరచును. కొందరు చెందినీ అత్తరుకూడా మిశ్రమము చేయుట కలదు.

రసభస్మము—(క్యాలమల్) ఇది చంటిబిడ్డల మాంద్యమును బోగొట్టును. పెద్దలకు సుఖసంకటముల నివారణజేయును. ఇది నల్లమందుతో కలపి మాత్రలొనరించి యిచ్చిన గర్భములో నిలచి పనిచేయును.

భేదిలవణము—(యప్సమ్ సాల్టు) ఇది సుఖముగా నీళ్ళ విరేచనములు గావించును. జ్వరములో చమటపట్టే మందులతోటిన్ని వాతరోగములలో విరేచన బద్ధముగా నున్నప్పుడును యీమందు యివ్వవలశినది.

శాంటోనైన్—దీనినే జంతుకుఠారమని వాడుచున్నారు. ఇది నులిపురుగులు క్రిములను బాపుటకు మిగుల ఉపయోగ

కరము. పంచదారతో కలపి యివ్వవలయును. ఇది పుచ్చుకొనినమీదట విరేచనమునకు ఆముదము పుచ్చుకొన వలయును. ఏలనన లోపల చచ్చిన పురుగులను మలముద్వారా బాహ్యాగత మగుటకు.

మర్దనతైలము—కర్పూరము ఔన్సు ౧ సారాయిను తో బాగుగా మర్దించి నువ్వులనూనెలో కలపి వేపనము నర్చిన వాతనొప్పులు హరించును. కీళ్ళవాపులు విషరక్తము హరించును.

సోడాపుప్పు—ఇది వేడినీరుతో పుచ్చుకొనిన కడుపునొప్పి శూల హరించును. జీర్ణము కలుగజేసును. ఇది పంచదార పానకములోజేర్చి నిమ్మఉప్పుగాని నిమ్మపులుసుతోగాని కలపి పుచ్చుకొనిన దాహమునణచును. ఉష్ణముతగ్గించి జీర్ణము కలిగించును.

ప్రస్తుతము వాడుకలోనున్న యింగ్లీషు ఔషధములు.

ఆంట్ పిఫ్రియర్—జ్వరములకు.

పెయిన్ కిల్లర్—జ్వరములందు లోపలికిని పైకి పూయుటకును.

యూక్లిప్సు ఆయిల్—సాధారణమైన జ్వరములకు.

జ్వరహరి—సమస్త జ్వరములకు అమృతాంజనం డిపో.

క్వైనీన్—కొయినా తెల్లది మంచిది చలిజ్వరములకు.

శాంటోనైన్—(జంతుకుఠారం) లోపలిక్రిములకు.

చాంబర్ వైన్—దగ్గులకు.

కాడ్లీవరాయల్
కిప్లక్ కాడ్లీవరాయల్ } బలమునకు రక్తశుద్ధికి.

కియూభార్కు
మాల్కంగిణి } నంజు (శోఫ) వ్యాధులకు.

హార్లెక్స్
నెష్టర్సు
మిల్లెన్సు
బార్లెగంజి } ఇవి నీరసముగా యున్నప్పుడు ఉపయోగించుదురు.

ఆస్ప్రిరేణ్ బిళ్ళలు—ఇవి తలనొప్పికి నీటితో బుచ్చుకొనుచుందురు.

కాడ్లీవరాయల్—ఇది బలమున కుపయోగింతురు.

పర్మాంగ్ నేట్ ఆప్ పుటాసియం—ఇది వేడినీళ్ళలో జేర్చి రణములు పుండ్లు కడుగుచుందురు. కుళ్ళు బట్టనియ్యదు.

వాట్లీవాలా మిక్చరు—ఇది శీతజ్వర మన్యజ్వరములందు వాడుచుందురు. ఇందు మాత్రలుకూడా గలవు.

కస్తూరిమాత్రలు (స్వల్పకస్తూరిభైరవము)—పిప్పళ్ళు శుద్ధిజేసిన నాభి, జాపత్రి, పొంగించిన వెలిగారము శుద్ధిజేసిన యింగిలీకము మిర్యాలు కస్తూరి తక్కోలములు యివి అల్లపు రసముతో నూరి మాత్రలు గట్టవలయును.

• మహాకస్తూరిమాత్రలు--శుద్ధిజేసిన యింగిలీకము తు ౦౹ రసకర్పూరంనిప్పుమీదపొగబోవునట్టు కాచినది తు ౦౹ జిట్టవరగోగు

తు ౦౹ రససింధూరం తు ౦౹ కుంకుమపువ్వు అణాలు ౨ శొంఠి తు ౦౹ మిర్యాలు తు ౦౹ పిప్పళ్ళు వేయించినవి తు ౦౹ కస్తూరి చి॥ ౧ గోరోజనము చి॥ ౧ జున్ను చి॥ ౧ పావుదారు చి॥ ౧ రొయ్యపీత (చేపచేను) చి॥ ౧ ఆదిబచ్చికాని చి॥ ౧ యివి కల్వములో జేర్చి వావిలాకు రసము మునగవేరు చెక్కరసము అల్లపురసము గుంటగలగర రసము వీనిచే మర్దించి పెసలంత మాత్రలు గట్టవలయును. ఇవి సమస్తవ్యాధులకు బనిచేయును. చిత్రమూలసారముతో కూడా మర్దించుట మిగుల శ్రేష్ఠము.

సన్నమాత్రలు—రసకర్పూరం రససింధూరం యింగిలీకం గోరోజనము ఆనందభైరవి జిట్టవరగోగు యివి సమములు బాగుగా మర్దించి ఆవాలంతటి మాత్రల గట్టవలయును. ఇవి బాలులకు మిగుల ఉపయోగకరము.

—♦ విరేచనమాత్రలు (జ్వరఫణిగరుడం) ♦—

చ. నాలుగు దారదంబు బలి నాభిరసంబులుమూడుపాళ్ళు నే
పాళము లేడుకూర్చి దగ మర్దనభృంగి రసంబుచేతనె
దూలకజేసి మాత్రికటుత్రయమునన్ యొసగంగనాహిక్వ
యే లవమాత్రముండవు ఖగేశ్వరమా జ్వర సర్పజాతికిన్॥

(ధన్వంత్రీవైద్యలహరి రసాయనాది ప్రకరణము)--శుద్ధిజేసిన యింగిలీకం ౪ గంధకం ౧ శుద్ధనాభి ౧ పాదరసం ౧ శుద్ధిజేసిన నేపాళనములు ౭ యివి గుంటకల్గర రసముచే మర్దించి మాత్రల గట్టవలయును-

ఆనందభైరము—పిప్పళ్ళు మిరియాలు నాభి పొంగించిన వెలిగారం శుద్ధిజేసిన యింగిలీకం యివి సమములు. నిమ్మపులుసుతో మర్దించవలయును. ఇది కనులలో బెట్టుటకుకూడా ఉపయోగించును.

ఆనందభైరవము మరియొక ప్రకరణము—శుద్ధిజేసిన యింగిలీకము వెలిగారము పొంగించినది నాభి మిరియాలు యివి సమములు వేపచక్క రసముతో మర్దించవలయును. ఇది జ్వరముల కుపయోగము.

లఘువిరేచనమాత్రలు—శుద్ధిజేసిన నేపాళపుపప్పు తు ౧ శుద్ధిజేసిన యింగిలీకం తు ౧ పచ్చిశనగపప్పు తు ౮ ఇవి ఆవు పులి మజ్జిగతో మర్దించి మాత్రలు గట్టవలయును.

— స్వచ్ఛందభైరము. —

గీ॥ బలిరసంబులు నాభము తులముతులము
సగముజాజిఫలంబులు సర్వచూర్ణ
మునకు నర్ధము పిప్పళ్ళు దనరుతమల
పాకురసమున మర్దించి లోకమునను
బాయుకాసలుస్వచ్ఛంద భైరవంబు॥

—ధన్వంతరివైద్యలహరి—

గంధకము ౧ పాదరసము ౧ నాభి ౧ జాజికాయలు వేయించిన పిప్పళ్ళచూర్ణము ౨ ౹౹ యివి తమలపాకు రసముతో మర్దించి మాత్రల గట్టవలయును. జ్వరములు అజీర్ణములు దగ్గులు మొదలగునవి నివారణ మగును.

హుతాశనరసము—గంధకం ౧ వెలిగారం ౧ నాభి ౩ శుద్ధిజేసినకపరి ౨ శంఖభస్మం ౧, ఆకాశధూళి (కరిధూపము.) ౩ మిరియాలు ౮ యివి నిమ్మపులుసుతో మర్దించి మాత్రలు గట్టి యొసంగిన అజీర్ణము కడుపుబ్బరములు వాతములు మొదలగునవి హరించును.

సామాన్యకలికము—(అంజనము) పొంగించిన యింగువ శొంఠి పిప్పళ్లు మిరియాలు యివి సమభాగము పొడిజేసి వస్త్రగాళిత మొనర్చి వేపాకురసము తుమ్మియాకురసము వీని చేత బాగుగా మర్దించి కణికలుగట్టి కన్నులవైచిన తలనొప్పులు శైత్యభారము నేత్రదోషములు హరించును.

శంఖద్రావకము—పటికి శె ౧। సురేకారం శె ౦౪ నవాసాగరం తు ౩ వెలిగారం తు ౨ సైంధలవణం తు ౩ సౌవర్చలవణం తు ౨ బిడాలవణం తు ౨ కాచలవణం తు ౨ సద్యక్షారం తు ౨ యవక్షారం తు ౨ సముద్రలవణం తు ౨ యివి ముంతలోబోసి పైనభట్టిజేర్చి చిలమన్నిచ్చి పొయ్యిమీదబెట్టి కమలాగ్ని మందాగ్ని గాఢాగ్నులచే వండిన ద్రావకము సేవించుచు. శూలలు అజీర్ణములు పైత్యములు వీటిని హరింపజేసును.

మాజీఫల రసాయనము—మాజీఫలరసము నిమ్మపులుసు అల్లపురసం దానిమ్మపులుసు నారింజకాయలపులుసు యివి సమములు తేనెయిబ్బడిజేర్చి రసములింకువరకుమెల్లగా

గాచి దింపుకొనవలయును. ఇది పైత్యముల హరింపజేయుట యేగాక జిహ్వకు రుచినిబుట్టించును. ఆకలిగలిగించును. తేలు కుట్టినపుడు లోపలికిబుచ్చుకొనిన బాధశమించును.

అజీర్ణహరమాత్రలు—సముద్రలవణము నీటిలోకరిగించి బాగుగా వడియబోసి ప్రొయ్యిమీద నీరిగురువరకు గాచిన స్వచ్ఛమగు లవణమగును. ఈలవణము తుర చామంతి పూలు తుర బాగుగా మర్దనజేసి మాత్రలుగట్టి సేవించిన అజీర్ణములు శూలలు కడుపునెప్పులు పైత్యములు మొదలగునవి నివారించును.

ఓమద్రావకము—ఓమము నూరుతులములు తగిన నీటిలోజేర్చి యాపాత్రను అయిదుదినము లూరబెట్టి ప్రతి దినముగల్పుచు పాత్రకు పైన నళికాయంత్రమునుజేర్చి మూసి చీలమన్నిచ్చి పాకముజేసిన గొట్టమునుమూతినుండి ద్రావకము స్రవించును. ఇవి అజీర్ణములుబాపును. సుఖవిరేచనమగును. కడుపునొప్పుల గట్టించును.

—♦ శీ తాం శు ర స ము ♦—

కం. మణిశిలతాళకములు సరి
గని కటు కత్రియముచూర కల్వమునిడి మ |
ర్దనజేయ వేపరసమున
దనరును శీతాంశురసము దండధరారీ ||

ధన్వంతరివైద్యలహరి—మణిశిల ౧ తాళకము ౧ త్రికటుకములు (శొంఠి పిప్పళ్లు మిరియాలు) ౩ యివి వేప చక్కరసముతో మర్దించవలయును. ఇవి శీతజ్వరములు మన్యజ్వరములు విషమజ్వరములు వాతములు మొదలగునవి హరింపజేయును.

వైష్ణవీరసము—కటుకరోహిణి నాభి శొంఠి పిప్పళ్ళు మిర్యాలు శుద్ధిజేసిన యింగిలీకము యివిచిత్రమూలరసముతో నూరి ముద్దజేసి చిత్రమూల కషాయములో ముద్దనుగుడ్డలో జేర్చి వ్రేలాడగట్టి వండి తీసి నూరి కణిక లొనరించవలయును.

లఘుజ్వరహరమాత్రలు—శొంఠి పిప్పళ్ళు మిరియాలు రససింధూరము యివిసమములు నిమ్మపులుసు అల్లపురసము పీనితోనూరి మాత్రలుగట్టి యొసంగిన సామాన్యజ్వరములు హరించును. శుద్ధిజేసిన యింగిలీకముజేర్చిన మిగుల యుపయోగము.

శంఖభస్మము—శంఖము ముక్కలుగావించి నిమ్మపులుసుతో మూడుదినములు సూర్యపుటము (ఎండలో) బెట్టి శుభ్రముగా కడిగి మృత్తికాపాత్రలలో జేర్చి చీలమన్నిచి వరాహపుటముబెట్టిన భస్మమగును. ఇది శూలలు అజీర్ణములు మొదలగునవి హరింపజేయును.

—♦ పుటముల క్రమము ♦—

శ్లో. ప్రత్యేకం గోమయం పిష్ఠం కణిష్కంచ సమారభేత్।
కూర్మేచతుర్థసంఖ్యాయాం కుక్కుటే దశ సంఖ్యయా ౹
వరాహేవింశతించైవ మహిషం శతమారభేత్ ।
గజపుటేనసహస్రతు యిత్యే తేపుటలక్షణం ॥

కూర్మపుటము	పిడకలు ౪	గజపుటము ౧౦౦౦
కుక్కుటపుటము.	,, ౧౦	
వరాహము.	,, ౨౦	
మహిషపుటము.	,, ౧౦౦	

గవ్వభస్మము—తేనెవర్ణముగల గవ్వలు నిమ్మపులుసులోవైచి మూడుదినములు సూర్యపుటము (ఎండలో) బెట్టి కడగి మూకుళ్ళయందు జేర్చి చీలమన్నిచ్చి కుక్కుటపుటము బెట్టిన భస్మసగును. ఇది అజీర్ణములు శూలలు మొదలగు వాని నివారింపజేసును.

పగడభస్మము—పగడపుమారు ప్రమిదెలో జేర్చి నిమ్మపులుసుజేర్చి సూర్యపుటము మూడురోజులిడి బాగుగాకడగి ప్రమిదెలలో బెట్టి చీరమ్మత్తికమెత్తి కుక్కుటపుట మిడిన భస్మమగును. ఇది క్షీరపశేతితో సేవించిన దగ్గులు మానును.

కాసీస (అన్నభేది) సింధూరము—మంచి అన్నభేదిని నిమ్మపులుసుతో మర్దించి ఒకదినము సూర్యపుటమిడి పిమ్మట ప్రమిదలలో జేర్చి చీరమన్నిచ్చి ౧౦ పిడకలతో పుటము వేసిన

సింధూరించును. పిమ్మట దుష్టుపాకురసము జేర్చి ౫ పిడకలతో పుటముబెట్టుట మంచిది. ఇది క్షయులు దగ్గులు అజీర్ణములు పైత్యములు హరింపజేసును.

తాళిసాదిచూర్ణము—తాళిసపత్రి ౧౦ సొంఠి ౧ పిప్పళ్లు ౧ మిర్యాలు ౧ కరక్కాయలు ౧ ఉసిరికపప్పు ౧ తాడికాయలు ౧ ధనియాలు ౧ జీలకఱ్ఱ ౧ ఓమము ౧ కురాసాని ఓమము ౧ నాగకేసరాలు ౧ ఏలకులు ౧ చలువమిరియాలు ౧ అతిమధురం ౧ జాజికాయ, జాపత్రి ౧ లవంగాలు ౧ సోపు ౧ చంగల్వకోష్టు ౧ గసగసాలు ౧ లవంగపత్రి ౧ ఇవి దంచి చూర్ణమొనరించి శర్కరజేర్చి పుచ్చుకొనిన పైత్యవాతములు ఉష్ణము పైత్యపుమంట పైత్యవికారము అన్నద్వేషము వాంతులు మొదలగునవి హరించును.

అశ్వగంధిచూర్ణము—శుద్ధిజేసిన పెన్నేరుగడ్డ ౬౪ శొంఠి ౩౨ పిప్పళ్ళు ౧౬ మిరియాలు ౮ ఏలకులు ౪ నాగకేసరాలు ౨ లవంగాలు ౧ ఇవి చూర్ణమొనరించి చక్కెర యిచ్చి డిగలపి సేవించవలయును. మేహములు వాయువలు గ్రహణులు గాత్రము చిక్కుట మొదలగునవి హరించును. దారోష్ణ (అప్పుడు పిండిన ఆవుపాలు) తో సేవించిన పురాణజ్వరములు మొదలగునవి మాని పుష్టిగలుగును. పెన్నేరుగడ్డలు ముక్కలొనరించి ఆవుపాల్లతో వండిన శుద్ధియగును.

సుగంధపాలచూర్ణము—సుగంధపాలవేరు పట్ట ౧౦

తెల్లచందనము మునగపట్ట తెల్లబాడిసెపట్ట మద్దిపట్ట ముదివేప చెక్క నేరేడువేరుపట్ట మారేడు వేరుచెక్క ఇవి చూర్ణమొనరించి వెన్నతోగాని చక్కెరతోగాని సేవించిన నీరుచురుకులు· తెల్లశగలు ఉష్ణములు మేహవ్రణములు ఇవి హరించును.

వల్లారాకుచూర్ణము—సరస్వతీ (వల్లారి) యాకు చూర్ణము ౧౦ లవంగాలు ౧ ఏలకులు ౧ జాజికాయ ౧ జాపత్రి ౧ మాచికాయ ౧ తాళిసపత్రి ౧ కరక్కాయ ౧ నెల్లికాయ (ఉసిరిక) ౧ తాడికాయ ౧ ఇవి చూర్ణమొనరించి శర్కరజేర్చి నేతిలో సేవించిన మేహములు ఉష్ణములు గ్రింధులు కండ్లమంటలు క్షయలు నీరుచురుకులు హరించును. కంఠశుద్ధి గలుగును.

ఏలాదిచూర్ణము—లవంగాలు ౧ మిర్యాలు ౨ నాగకేసరములు ౪ తాళిసపత్రి ౮ కూర్గైనీరు ౧౬ శొంఠి ౩౨ ఏలకులు ౬౪ ఇవి చూర్ణమొనరించి చక్కెరజేర్చి పుచ్చుకొనిన వాతపైత్యములు గ్రింధులు మేహవ్రణములు తీట విషరోగములు మానును.

కృష్ణాదిచూర్ణము—పిప్పళ్ళు అతివస తుంగముస్థలు కరకపువ్వు ఇవి సమములు చూర్ణమొనరించి తేనెగలపి నాకించిన బిడ్డలకు జ్వరాతిసారములు శ్వాస కాస వాంతులు హరించును.

పంచకోలచూర్ణము—పిప్పళ్ళు చవ్యము శొంఠి మోడి

చిత్రిమూలము ఇవి చూర్ణమొనర్చి సేవించిన దీపన పాచనములు గలుగుటయేగాక అరుచి మలబద్ధకము ప్లీహాగుల్మశూలలు హరించును.

యవక్షారాదిచూర్ణము—యవక్షారము అతివస కరకపువ్వు పిప్పళ్ళు పుష్కరమూలము వీనిచూర్ణము తేనెతో నొసగిన శిశువులకు పంచకాసలు హరించును.

శృంగాదిచూర్ణము—కరకపువ్వు అతివస పిప్పళ్ళు వీనిచూర్ణము తేనెతో నాకించిన శిశువులకు దగ్గు జ్వరము వాంతులు హరించును.

అజామోదాదిచూర్ణము—అజామోదము బూరుగుబంక అల్లము ఆరెపూలు దీనిచూర్ణము పెరుగుతో సేవించిన అతిసారములు గట్టును.

మరియొక తాళీసాది చూర్ణము—తాళిసపత్రి ౧ మిరియాలు ౨ శొంఠి ౩ పిప్పళ్లు ౪ వెనురుప్పు (తతాక్షురి) ౫ ఏలకులు ౦। లవంగపట్ట ౦। ఇవి చూర్ణమొనరించి వంగ (తగర) భస్మము మిశ్రిమమొనరించి శర్కరతో బుచ్చుకొనిన రుచి అన్నపచనము గలుగుటయేగాక శ్వాసకాసలు జ్వరము అతిసార వాంతులు గట్టును.

పంచసమ చూర్ణము—శొంఠి కరకపిందెలు పిప్పళ్లు తెల్లతెగడ సౌవర్చ లవణము ఇవి సమములు చూర్ణమొనరించి

పుచ్చుకొనిన కడుపుబ్బురము అగ్నిమాంద్యము ఆమవాతము మూలవ్యాధి ఇవి హరించును.

బడబానల చూర్ణము—సైంధలవణము ౧ మోడి ౨ పిప్పళ్లు ౩ చవ్యము ౪ చిత్రమూలము ౫ శొంటి ౬ కరక పిందెలు ౭ ఇవి చూర్ణమొనరించి సేవించిన అగ్నిదీపనము గలుగును.

ముసలీచూర్ణము— నేలతాడిగడ్డలు తిప్పసత్తు దురద గొండివిత్తులు పల్లేరువేళ్లు బూరుగవేరుచక్క ఉశిరకపప్పు వీని చూర్ణములో శర్కరగలపి నెయ్యి ఆవుపాలు వీని యనుపానముతో సేవించిన వీర్యపుష్టి గలుగును.

పిండతైలము—మంజిష్టి సుగంధపాల అందుగుబంక యష్టిమధుకము తేనెమైనము యివి సమములు కల్కమొనరించి ఆముదముజేర్చి కల్కము పాకమగుటకు నాలుగింతలు నీరుజేర్చి ఆముదము శేషించునటుల గాచి వడియగట్టి వేపనమొనర్చిన వాతరక్తము పరిశుభ్రమగును.

అర్కతైలము—పసపుకల్క మొనరించి దీనికి తెల్ల ఆవాలనూనె నాలుగురెట్లు నూనెకు నాలుగింతలు జిల్లేడాకుల రసముబోసి తైలపక్వమొనర్చి లేపన మొనరించిన గజ్జికురుపులు హరించును.

హింగ్వాదితైలము—ఇంగువచేదు సారఫలము శొంఠి వీనికల్కము గావించి నాలుగింతలు ఆవనూనె నూనెకు నాలుగింతలు నీరుబోసి కాచి వడియగట్టు చెవిలోవైచిన కర్ణశూలలు హరించును.

లశునాదితైల్యము—వెల్లుల్లిరెబ్బలు. శొంఠి యింగువ ఇది తైలమందుజేర్చి కాచి చల్లార్చి చెవిలో వైచిన కర్ణశూలలు ధ్వనులు హరించును.

.కేతకీతైలము—దేవదారు చెంగల్వకోష్టు పెన్నేరుగడ్డ జటామాంసి తుంగగడ్డలు యష్టిమధుకము జీలకర్ర లవంగములు లవంగపత్రి ఏలకులు నాగకేసరములు మంజిష్టి పసపు కస్తూరిపసపు కలువగడ్డలు రేణుకలు ముత్తువపులగము పిల్లిపీచర వట్టివేళ్ళు కురువేరు సమములు చూర్ణమొనరించి మొగలిచండ్లరసము, పాలు, నూనె, యివి సమముగాచేర్చి తైలము మిగులునట్లు గాచి భద్రపరచుకొన వలయును. శిరోఉష్ణములు మేహవాతములు మొదలైనవి మానును. మాడున యంటుకొనిన బాగుగా నిదురబట్టును.

భృంగామలకతైలము—గుంటకలగర రసము శేర్లు ౪ ఉశిరకపండ్లరసము ౪ ఆవుపాలు ౪ నువ్వులనూనె శే ౫ అందుకలువగడ్డలు యాలకులు లవంగములు ఆకుపత్రి భద్రముస్థలు గూఢ పాలచాగగడ్డలు చెంగల్వకోష్టు మంజిష్టి తక్కోలపుఉట్లు దేవదారు యష్టిమధుకము చందనము గొబ్బివేళ్ళు నాగకేసరములు కటుకరోహిణి వీనిచూర్ణమువైచి తైలపక్వముగా గాచి దింపుకొనవలయును. ఇది తలకంటుకొనిన శిరోవ్యాధులు

పార్శ్వపునొప్పులు వాతములు మొదలగునవి యన్నియు మానును.

మాడుపట్టుకు దినుసులు—యింగువ తు॥ నాభి తు॥ అవాలు తు ౪ ౨ నల్లమందు తు ౦। మసాంబరం తు ౦। కటుకరోహిణి తు౦। వెల్లుల్లిపాయల రసముచే మర్దించి మాడునపట్టు వేసిన మైకములు త్రిదోషములు తలనొప్పులు సంగమదోషములు హరించును.

సామాన్యపుపట్టు—ఆవాలుపొడి మంచిగంధము గలపి మాడున కణతలకు పట్టువైచిన సామాన్యపు తలనొప్పులు మానును.

తలనొప్పులకు పట్టు—శొంఠి కచ్చూరము నుప్పికొమ్మ యివి వావింటాకు పసరున సాదగంధము దీసి పట్టువేసి సాంబ్రాణి ధూపమువైచిన వంటికణత నొప్పులు తలనొప్పులు శిరోభారములు తప్పక మానును.

జిహ్వాగండూషము—కాత్యము పగడము రుద్రాక్ష అకలకర్ర పొంగించిన మడ్డి వెలిగారము శొంఠి యివి దొండకాయ రసముతోగాని దొరకనియెడ నిమ్మపులుసుతోగాని సాది గంధమును నాలుకపై బూసి బంగారపుతీగెతోగాని లభించనియెడల వేపపుల్లబద్దతోగాని గీచి వేడినీటితో పుక్కిలింపజేసిన జిహ్వాదోషము లణగును.

మరియొకప్రకరణము—యష్టిమధుకము చెంగల్వకోష్టు

శొంఠి వెలిగారము యివి నిమ్మపులుసు నసాదిగంధము దీసి దానిలో కొంచము తేనెజేర్చి నాలుకకు బూసి గండూషము జేయవలయును.

భంగుజేయువిధము—ఏడు పర్యాయములు బాగుగా కడగి పరిశుభ్రముజేసిన భంగుయాకు తు౦। జాజికాయ తు౦। మిరియాలుతు౦। గసగసాలుతు౦। సోపుతు౦। గుబిలాపూలుతు౦। యాలుకులు తు౦। నానబెట్టి పైపొట్టుదీసిన బాదంపప్పు తు॥ ౧ ముందు పైవస్తువులన్నియు నీటితో నూరి ఆకరున బాదంపప్పు చేర్చవలయును. పంచదార పానకముజేసి దానిలో పైవస్తువులు గలపి పాలుజేర్చి పుచ్చుకొనవలయును. ఇయ్యది కాశీప్రాంతములో నాడుక. విశ్వేశ్వరునికి భంగుభోగము జేయుటకలదట.

బాలింత విడియము—కస్తూరి గోరోచనము కుంకుమపువ్వు రాయ్యపీత పావుదారుజున్ను జట్టవరగోగు అక్కలకర్ర లవంగములు మిరియాలు ఇవి తమలపాకులోజేర్చి బీడీగాజుట్టి బాలింతలకు మూడుదినములు నిశియముగా నొసంగిన గర్భగోళము పరిశుభ్రమై వాతములు హరించును.

మోడికారము—స్త్రీలబాలవైద్య సుధాబ్ధిపుట 166

ఉ॥ పిప్పళులొక్కశాతులము పిప్పలిమూలము లొక్కసేరుగా
నప్పుడెవేచి దీపక మహౌషధులింపుగగొట్టి బెల్లమున్
తప్పక మాషపిష్ట ఘృతంబును జేరిచి గల్పిముద్దలన్
నొప్పుగజేసి సూతికలు యోపికమెక్కవిధాన మా నిలన్॥

పిప్పళ్ళు తు ౧ మోడి శేరు ఇవి వేయించి కొంచము ఓమము శొంఠి జేరిచి దంచి మినపపిండి బెల్లము నేయి ఇవిబోసి కలపి ముద్దలుజేసి నిత్య మొకట రెండువంతున రెండుమాసములు భక్షించిన వాతమును బోగొట్టి అగ్నిదీపన మొనరించి బాలింతల కాపాడు చుండును. ప్రథమమున కొందరు మినపపిండి అపథ్యకరమని జేర్చరు.

విషప్రతి విషములు—శ్రీ బాలవైద్య సుధాబ్ధిపుట 16

సీసమాలిక

ఉజ్జ్వివేళ్ళరసంబు శీఘ్రింబుగానిడ సర్వవిషంబులు సమసిపోవె। ఆరతికర్పూర మహికాటులకుబెట్ట విషమును వెలిబుచ్చి విమలపరచు। సర్పాక్షికల దినసారంబుగ్రోలిన బాయునువిషముల బాధలన్ని। పసపుపచ్చిది ధేను పాలలోనిడిగాచి ద్రాగిన గరళము దగ్ధమగును। గన్నేరుబాధకు కరకఫలంబులు జెల్లు మోదుగుపువ్వు బీడికెలమి। తేనెకాజ్యములకు పానీయములు జాలు గర్పూరమునకు గల్లరాకు। దూలించుజీడిని దూలగోనెలవారి జిక్కుతమ్మలమునకు జింతపండు। పసపుమొక్కగ చింతపండుకుమేలగు బెరుగుకు వేడ్నీరు యురగభూష।యుమ్మెత్తవిత్తులకిమ్మగుతామర మూరనిమ్మరసంబు శుభ్రపరచు। తెల్లికపిండికినూనె తిప్పరసంబగు సున్నంబునకుగల్లు సొక్కుబాప।చక్కనటుకులకును సైంధలవణము దూలించుదెగడను దుమ్మచెక్క। అరుగనిసాదంబుకగు నావచూర్ణము పనసఫలంబుకు బరగు

శొంఠి। పెసగునంటకమును బెట్టనానాభికి బసపుసున్నముకగు బోధదీర్చు। త్రాగనా కందకు నాగవల్లిరసంబు పాషాణజాతికి ప్రత్తిగింజ। జేష్ఠి కొబ్బరికిని బియ్యంబు దినదగు నల్లమందును శొంఠి తుళ్ళడంచు। గీ॥ అనుములకు జెల్లుగంధంబు దనరురసము। లకును గంధక మొప్పును ప్రకటితముగ। బలువిష ప్రతివిషములు బరగునిట్లు। భూతగణనాథ గజచర్మ భూషితాంగ॥

• షర్బతులు—ఆహారసములను తెల్లచక్కెరతో జేర్చి సన్నసిమంటపై తేనె పక్వముగా గాచి దింపుకొని గాజు పాత్రిలో భద్రపరచుకొన వలయును.

• సుగంధిపాల షర్బతు—సుగంధిపాలవేరు పొట్టు ౧౦ తులములు రోజాపూలు యెండువి తు౫, నాగకేసరములుతు ౬ ఏలక్కాయలు తు ౬, శొంఠి తు ౦।, తాళిసపత్రి ౦। జాపత్రి ౦।, లవంగపత్రి ౦।, చల్లగడ్డ తు ౨, ఇవి నలియ అరపడి నీటిలోవైచి ఒకరాత్రి నానబెట్టి మరునాడుకాచి చాతుర్భాగముగా దించుకొని ౩౦ తులముల చక్కెర జేర్చి తేనెపాకముగా గాచి దింపుకొన వలయును. పూటకు తులమున్నర చలినీటితోగాని కాచిన ఆవుపాలతోగాని పుచ్చుకొన వచ్చును. అత్యుష్ణము, తాపము, మోహము, పైత్యవికారములు మానును. ఎండినసుగంధిపాలపొట్టుకూడా పనికివచ్చును.

• దానిమ్మపండ్ల షర్బతు—పుల్లదానిమ్మపండ్ల రసము ౨ పాళ్ళు, తెల్లచక్కెర ౧ పాలు యివికాచి దింపుకొన వల

యును. వాంతులను, విరేచనముల గట్టించును. అన్నాశయము నకు బలమొసగును.

జంబీరాది షర్బతు—నిమ్మపులుసు, ఉన్నాబ్ పండ్ల, రసము, బేరికాయల రసము, పుల్లదానిమ్మరసము, తియ్యదానిమ్మ రసము, యీరసములు ౪ ఫలములవంతున నొకటిగా జేర్చి తెల్లచక్కెర ౪ ఫలములువైచి సన్నని మంటపైగాచి ఒకపొంగు రాగానే దింపి వడియగట్టి అగరుచెక్కచూర్ణము, పిస్తాబరదు పొడుము ఇవి దినుసుకు అరవరహాయెత్తు కల్వములో బాగుగానూరి వస్త్రగాళిత మొనర్చి యామృతసత్తి చూర్ణము వరాయెత్తు, ఇవివైచి షర్బతుగా కాచి దించుకొనవలయును. ఇది సేవించిన పైత్యము, కాక, అరోచకము, విషము, శరీరమంటలు యివి మానును.

మాదీఫల షర్బతు—మాదీఫల రసము ఫ ౪, గావుజుబాన్ ద్రావకము ఫ ౧, తెల్లచక్కెర ఫ ౧, కుంకుమపువ్వు పావువరాయెత్తు. ముందు గావుజుబాన్ ద్రావకములో పంచదారవైచి నురుగు పోవువరకుకాచి పాకమువచ్చు సమయమున మాదీఫల రసమును జేర్చి కలపి రెండుపొంగులు రాగానే దింపుకొన వలయును. అన్నాశయమునకు బలమిచ్చును. పైత్యము, ఉష్ణము శమింపజేయును.

గసగసాల పాయసము—గసగసాలు ఒకతులమునూరి ముద్దను గుడ్డలో మూటగట్టి కాలుపడి నీటిలోవైచి, ముద్దయంతయు గరగునటుల బిసికి, వడియగట్టుకొని, మూడుపొంగులు వచ్చునట్లుగాచి ౧౦ ఫలములు తేనె జేర్చి కాచి దించుకొనవలయును. రక్తవృద్ధి, శరీరపుష్టి గలిగించును. కాక, దగ్గు వీనిని బోగొట్టును.

గాజరగడ్డ పాయసము—ఎఱ్ఱముల్లంగిగడ్డను చర్మము చివ్వి గట్టిభాగమును బాపి కందిబేడలవలె చిన్నముక్కలు తరిగి నది ఫ ౩౹. ఈముక్కలు కొంచము నీరుపోసి వండి ముక్కలను దీసికొనవలయును. పిమ్మట కలకండను పాకము బట్టియుంచి బాదముపప్పు ఫ ౩౹, బియ్యము ఫ ౩౹, ప్రత్యేకించి నూరి పాలనుపిండికొని రెంటినికలపి కాచి యర్థమింకిన మీదట గాజరగడ్డ ముక్కలనువైచి పొంగు రాగానే కలకండపాకముగలపి పాకముగా దించుకొనవలయును. దేహమునకు కాంతియు, రక్తవృద్ధి, ధాతువృద్ధి గలిగించును. ఉదయమునతు ౧౹ వంతున పుచ్చుకొనుచుండవలయును.

అల్లముమురబ్బా. ధన్వంత్రీవైద్యలహరి పంచమవీచి.—

గీ॥ బొట్టుదీయుచు నల్లము బొడచి రంధ్ర
ములను జలములనుడికించి గలపి తేనె
పంచదారల పాకంబుబట్టి జేర్చ
నల్లముమురబ్బ పైత్యాదు లణచుదేవ॥

నారికేళ రసాయనము—పచ్చికొబ్బరి సారము భా ౩౨ కలకండ ౬౪, శొంఠి ౧౬, నెయ్యి ౨౦, ఇవి కుండలో జేర్చి పాక

ముబట్టి కరక్కాయ భా ౧, తాడికాయ భా ౧, ఉసిరికవరుగు భా ౧, నాగరముస్థలు ౧, నాగకేసరములు ౧, ఆకుపత్రి ౧, జీలకర్ర ౧, గజపిప్పళ్ళు ౧, దాల్చినపట్ట ౧, ధనియాలు ౧, పిప్పళ్ళు ౧, ఏలకులు౧, తవాక్షీరి ౧, వీనిచూర్ణముజేర్చి తేనె ౩౦ జేర్చి కలియబెట్టి దింపుకొనవలయును. దీనిని సేవించిన ఆకలి బుట్టించును. శూలలు, ఛర్దులు, హృద్రోగములు వీని బాపి వీర్యపుష్టి యొసంగును.

నాగరమురబ్బా—మంచిశొంఠి కుండలోవైచి యిసుక బోసి నీరునిండించియిరువది దినములూరబెట్టి గైకొని కడిగి వెండి శలాకుచే రంధ్రములుజేసి తేనె, నీరుజేర్చి నీరింకువరకు గాచి శొంఠముక్కలు బడవైచి దింపుకొని గాజుపాత్రియం దుంచుకొనవలయును. మూత్రబంధము, అజీర్ణము వీనిని దొలగించి ఆకలి బుట్టించును.

మాషాదిమోదకము—మినపపప్పు ఫ ౧, గోధుమలు ఫ ౧, యవలు తు ౧, వాయువిడంగములు ఫ ౧, ఇవిచూర్ణ మొనరించి పంచదార ఫ ౪, నీరు ఫ౨౦లు పాకముబట్టి నెయ్యి ఫ ౨ జేర్చి పైవస్తువుల పిండినిజేర్చి కలపి ఫలపరిమాణ మోదకము లొనరించి భక్షించ నాలుగుఫలముల ఆవుపాలు త్రాగిన మిక్కిలి సంభోగశక్తి గలుగును. పులుసు కారము వీని విడునవలయును.

పచ్చళ్ళు (చట్ని)—పచ్చివంకాయలు ముక్కలుగా తరిగి తగినట్లు ఉప్పుజేర్చి తొక్కి కుండలోబెట్టి మరునాడు విత్తులుదీసిన చింతపండు, పండుమిరపకాయలు, కొంచము పసపుజేర్చి తొక్కి మరల కుండలోబెట్టుకొని యుపయోగించుకొనవలయును. లేతకాయలైనయెడ పథ్యకరము.

ఉప్పుగోంగూర—పైరగోంగూర వేయించి ఉప్పుజేర్చి త్రొక్కి పిమ్మట పండుమిరపకాయలు, కొంచము పసపు జేర్చి త్రొక్కి యూరబెట్ట వలయును. ఇది సంవత్సరము మించినది పథ్యకారి. దీనిని నూనెతో బెట్టుటయు కలదు.

చింతకాయపచ్చడి—దోరబండిన చింతకాయలు తగినంత ఉప్పుజేర్చి త్రొక్కి ఊరబెట్టవలయును. ఆరునెలలకు పైగా ఊరిన పచ్చడి పథ్యకరము. ఇదినూరి తాలింపు నూనె యింగువులతో కాచిబెట్టిన రుచికరముగా నుండును. జ్వరితులకు ఆముదముతాలింపు మంచిది. ఇది పప్పులోజేర్చి వండిన పథ్యమునకు బనికివచ్చును. లేక నీటిలోబిసికి, పిండి, అందు యెండుమిరపకాయలు కాలిచి జేర్చి కొంచము బెల్లమువైచి పచ్చిపులుసుగా నుపయోగించుకొన వచ్చును. ఇష్టమున్నచో నీరుల్లిముక్కలు జేర్చుకొన వచ్చును.

ఉసిరికపచ్చడి—ఉసిరిక కాయలు దంచి, లోపలి గింజలను తీసివైచి తగినంత ఉప్పుజేర్చి మరలత్రొక్కి ఊరబెట్టవలయును. పచ్చిమిరప కాయలుజేర్చి యూరబెట్ట వచ్చును. దీనినే

నల్లపచ్చడియని వాడుచున్నారు. దీనినినూరి మరల తాలింపు బెట్టి భక్షించిన పైత్యముల నణచును. జీర్ణశక్తి గలిగించి నోటి అరుచి బాపును. మిగుల పథ్యకరము.

రేగుబండ్లవడలు—మంచి రేగుబండ్లు తగిన ఉప్పుతో త్రొక్కి, వడలుగాజేసి. బాగుగా యెండించి భద్రపరచవలయును. ఈవడలు కావలసినప్పుడు నీటితోనూరి తాలింపుబెట్టి వాడుకొన వలయును. రుచిగలిగించి అజీర్ణముల బాపును పథ్యకరము.

అల్లపుపచ్చడి—మిరపకాయలు నేతిలోవేయించి, అల్లముముక్కలుకూడా కొంచము వెచ్చజేసి, వేయించిన మిరపకాయలు అల్లపుముక్కలు కొంచము పాతచింతపండు రోటిలోవైచి పచ్చడి నూరవలయును. ముందు అల్లమునూరి, స్వరసము దీసి తేరబెట్టి, పైన తేటవంచుకొని సత్తు దీసివైచిన రసము బోసి నూరిన మిగుల శ్రేష్ఠము.

కొతిమిరిపచ్చడి—సన్నగా తురిమిన ధనియాలాకు (కొతిమెర) తు ౨, మిరపకాయలుతు ౦ ౪, ఆవాలు ౦ ౪, మినపపప్పు తు ౨, జీలకర్ర తు ౦ ౧, యీ గిన్ను మంచినూనెలో వేరు వేరుగా వేయించి అంతాకలుపుకొని చింతపండు తు ౧ ౪, ఉప్పు తు ౧, యివిజేర్చి పచ్చడిగా నూరవలయును. పెసలువేయించి రోటిలోవైచి ఉప్పు నిమ్మపులుసుతో నూరి

యింగువజేర్చిన తాలింపు బెట్టవలయును. యిది రుచ్యము కొద్దిగా పథ్యము

దోసకాయపచ్చడి—చిన్నదోసకాయలు సెగలో వుగ్గనిచ్చి లోపలివిత్తుల దీసివైచి రోటిలోవైచి వేయించిన మిరపకాయలు కొంచము పాతచింతపండుజేర్చి నూరినపథ్యకరము. ప్రతిపచ్చడిలో కరివేపాకుగాని కొతిమెరగాని వేయవచ్చును.

వేపపూత—వేపపూతవేయించి పాతచింతపండు పులుసులోవైచి తాలింపుబెట్టవలయును. అలవాటున్నవారు పులుసులో బెల్లము కలుపవలయును. పిమ్మట తాలింపుబెట్టవలయును. ఇదియు పథ్యకరము. కొంచెము వేడిజేసి తగ్గును.

నారింజకాయ (దూదిదబ్బ) పచ్చడి—వేయించిన మిరపకాయలు తగినఉప్పు నారింజబద్దలలోజేర్చి పచ్చడినూరి భక్షించిన రుచిగానుండును. పథ్యకరము. రక్తవృద్ధిగావించును. తాలింపు బెట్టవచ్చును. పచ్చిమిరపకాయలతో నూరుట అపథ్యకరము.

నిమ్మకాయపచ్చడి—వేయించిన మిరపకాయలు ఉప్పు నిమ్మబద్దలు నూరి తాలింపు బెట్టవలయును. ఇది రుచినిబుట్టించును. పైత్యముల నణచును.

రేగుబండ్లపచ్చడి.—మంచిరేగుఫలములు వేయించిన మిరపకాయలు ఉప్పు యివినూరి తాలింపుబెట్టి భక్షించవలయును. పథ్యకరము. నోటి అరుచిబాపును.

పెసలపచ్చడి—పెసలు వేయించి రోటిలో జేర్చి వేయించిన మిరపకాయలకారము నిమ్మపులుసు యివిజేర్చి నూరి తాలింపు బెట్టవలయును. ఇదిపథ్యకరము.

కొబ్బరిపచ్చడి—లేతకొబ్బరి తురిమి మెత్తిగా ఉప్పు నూరి కలపి పెరుగుజేర్చి కొంచెముపసపుగలపి తాలింపుబెట్ట వలయును. వేయించిన మిరపకాయలు, కొంచెము వెచ్చజేసిన కొబ్బరితురుము, ఒకింతచింతపండు, ఉప్పుజేర్చి నూరి తాలింపు బెట్టవలయును. ఇది అంతపథ్యకారిగాదు.

వెలగకాయపచ్చడి—వేయించిన మిరపకాయలు ఉప్పు జేర్చి వెలగగుజ్జు నూరవలయును. ఇదిపథ్యకరము. వెలగగుజ్జు పచ్చిమిరపకాయలు ఉప్పు పెరుగు జేర్చి నూరి పసపువైచి తాలింపు బెట్టవలయును.

చింతపొట్టుచారు—చింతపొట్టను చూర్ణముజేసినీటిలో వైచిగాచి కొంచెము లవణముజేర్చి ఆముదము తాలింపుబెట్టిన పథ్యకరము.

నిమ్మకాయచారు—నీరుబాగా మరగగాచి తగినంత నిమ్మపులుసుజేర్చి లవణమువైచి ఆముదము తాలింపుబెట్టిన పథ్యకరము.

చారుగాయువిధము—ఒకశేరు మిరపకాయలు రెండు తులముల మంచినూనెజేర్చి వేయించి కారముగొట్టి యుంచ వలయును.

ధనియాలు తు ౩౽, మిరియాలు తు ౧౨, జీలకర్ర తు ౩, మెంతులు తు ౧౪, ఆవాలు తు ౧।, యివి వేరువేరుగా వేయించి పొడుములుజేసి పెట్టుకొనవలయును. ఇదియేచారు పొడి. ఎనిమిదిదినములవరకు బనికివచ్చును. ఆపైన రుచితగ్గి పోవును. మంచినీరు శే ౨ కాగబెట్టి అందుకందిపప్పు శే ౪ నెయ్యి లేక మంచినూనె తు ౧, పసపు తు ౦।, యివి బిసికి కాగుతూయుండె నీటిలోవైచి పొంగువచ్చినమీదట నీరుగల పాత్రమూతబెట్టి క్రిందికిదింపవలయును.

కళాయిపాత్రలో చింతపండు, తు ౽ నీరుజేర్చి బిసికి సెగనుబెట్టి తగినంత ఉప్పుజేర్చి పైపొడులను ప్రమాణముగా జేర్చి కొతిమెర కరివేపాకు యివిజేర్చి గాచి, దింపియుంచిన కట్టును గలపి కొద్దిగా కారమువైచి యింగువనీటిలో గరగించి యానీటిని మిశ్రమమొనరించి తాలింపుబెట్టి దింపుకొనవల యును. కొందరు దింపునపుడు కొద్దిగా బెల్లము వైచుటకలదు. ఇదిపథ్యకరము. గోరువెచ్చనగానుండు చారువాడుట శ్రేష్ఠము.

సీమచింతపండు—(ఆల్‌బకార) చారు ఆల్‌బకారా ఫలములతో పథ్యమునకు కొందరు చారు బెట్టుచున్నారు. చింతపండుకు బదులు ఆల్‌బకారాచేర్చి తక్కినవి చారుగాయు నట్టి పద్ధతులతోనే సిద్ధముజేయవలయు. యీఫలమును జ్వరి తులకు నోటిఅరుచిగా నున్నప్పుడు, పైత్యపునీరు నోటవెసలు చున్నపుడు ఉపయోగించు చుందురు.

ఊరుగాయలు—అరటిఊచ బిళ్ళలు తరిగి నిమ్మపులుసుతో ఉప్పు కారముజేర్చి ఊరబెట్టి వాడుకొనుచుందురు. ఇది మేహశాంతి.

నిమ్మకాయ ఊరుగాయ— నిమ్మకాయలు నాలుగు పక్షములుగా తరిగి ఉప్పుకారముచేర్చి ఊరబెట్ట వలయును. అసమయములో సిద్ధముకావలయుననిన సన్ననిసెగపై మట్టి పాత్రిలో నుడికించిన వెంటనేసిద్ధమగును.

దబ్బకాయ ఊరుగాయ—దబ్బకాయలను ముక్కలుగా గోసి తగినంతకారము తగినంత యుప్పుజేర్చి సన్ననిసెగపై చర్మము మెత్తపడువరకు నుడికించిన తాత్కాలిత భక్షణము నకు సిద్ధమగును. ఈపక్వపు ఊరుగాయలు వారము దినముల కంటె నధికముగా నిలువ నేరవు.

పచ్చిమిరపకాయ ఊరుగాయ—పచ్చి మిరపకాయలు నడిమికిజీల్చి ఉప్పుమెత్తగా నూరివైచి పెరుగుజేర్చి యూర బెట్టుదురు. ఇవి పచ్చివిగావాడుటగాక ఎండబెట్టి భద్రపరచి అవ సరమున్నపుడు నేతితో వేయించి భక్షించుచుందురు. పథ్యము నకుగావలసిన ఆముదముతో వేయించుటమంచిది.

దోసకాయ ఊరుగాయ—దోసకాయ బద్దలుగా తరిగి ఉప్పు కారము తగినటుల జేరిచి ఊరబెట్టి వాడుకొనుచుందురు. కొందరు ఆవపిండి నువ్వులనూనె గలపి ఆవకాయ జేయుటకలదు. ఇది అపథ్యకరము. నూనె ఆవ లేకుండా ఊరబెట్టిన ఊరుగాయ

ను బాగుగా నెండించి భద్రపరచి అవసరమున్నపుడు నేతిలో వేయించి భక్షించుచుందురు. ఆముదముతో వేయించిన పథ్య మునకు బనికివచ్చును.

వడియాలు—వరిపేలాలు శే ౧, యివిఒక శేరు నీటిలో నానబెట్టి పిమ్మట బుట్టలో వేసి నీరువడియగట్టి కళాయిపాత్రిలో వైచి కారపుపొడి తు ౧౪, తెల్లనువ్వులు తు ౬, యివి పేలా లలో వైచి పిసికి వడియాలు పెట్టవలయును.

వడియాలకు కారపుపొడి సిద్ధముజేయువలసిన విధము.

ఇంగువ తు ౩ పొంగించవలయును, ఉప్పు తు ౨౮, మిరపకాయలు తు ౧౨, యివి దంచి పొడుముజేసికొనియుంచి తగినట్లు యీపొడిని వడియాలలో జేర్చుకొనవలయును.

బూడిదెగుమ్మడికాయ వడియాలు—పేలాలు శే౧ యివి నీళ్లలో నానబెట్టి వడియవేసి బూడిదెగుమ్మడికాయ తు౧౮, విత్తనములు పైచర్మము దీసి తురిమి తురిమినదానిని చక్కగా నీరుపిండి పేలాలతో జేర్చి పైజెప్పిన కారపుపొడి తెల్ల నువ్వులు తు ౬ కలపి బాగాపిసికి వడియములుబెట్టి యెండించి సమయమువచ్చినప్పుడు నేతిలో వేయించి వాడుకొనవలయును. పథ్యమునకు కావలసిన నువ్వులు చేర్చకూడదు. ఆముదముతో వేయించవలయును.

నల్లేరువడియాలు (వజ్రవల్లి)—లేతనల్లేరు తునకలు జేసి నానబెట్టిన వులవపప్పుతోగాని మినపపప్పుతోగానిరుబ్బిపైచెప్పి

నకారముజేర్చి వడియములు బెట్టవలయును. పథ్యమునకు గావసిన ఉలవపిండితో బెట్టినవి యుత్తమము. ఇవి నంజులు దగ్గులు గలవారికి మిగుల పథ్యకరము.

బూడిదెగుమ్మడికాయ వడియాలు మరియొకవిధము.

బూడిదెగుమ్మడికాయపై చక్కతీసి సన్నగా ముక్కలుజేసి బాగుగా నిరుపిండి, నానబెట్టిన పులవపప్పుజేర్చి రుబ్బి పైజెప్పిన కారముజేర్చి కలపి వడియములు బెట్టవలయును. ఇవి పథ్యకరము.

నల్లేరు అప్పడములు—నల్లేరు తు 3 చక్కగా దంచి నీళ్ళలోవైచి పేరిననెయ్యి తు 3 జేర్చి పొయిమీదబెట్టి యుడికించి, మినపపిండి శే 4, పైనిరును పిండిలో జేర్చి వడియాలకు జెప్పబడిన కారమును తగినంతజేర్చి ముద్దజేసి కొంచమునూనె బూసియుంచి మరునాడు ఆముద్దను మెత్తగాదంచి అప్పడములను చేయవలయును. మినపపప్పు బాగుగా పొట్టులేకుండా చేయవలయును.

పెసరఅప్పడములు—పెసలు ఆముదముగాని నూనెగానిజేర్చి పిసికి బాగుగా నెండబెట్టి విసరి చెరిగిన, పైపొట్టు యూడి తెల్లనిపప్పుగానగును. ఈపప్పును విసరి పిండిజేసి, తిగినన్నిమిరపకాయలు నీటితోనూరి సారము పిండుకొని, ఉప్పు నీటిలో కరిగించి,యింగువనానబెట్టి నీటిలో కరిగించి, యీమూటిని కలపి పైపిండిలోజేర్చి ఘట్టిగా కలపి ముద్దజేయవలయును.

కలుపునపుడు చేతికి అంటకుండా చేతులకు నూనెగాని నెయ్యిగాని బూసికొని కలుపవలయును. ఈకలపినపిండిని చిన్నచిన్న ఉండలుజేసి అప్పడాలుజేసి నీడను ఆరబెట్టివలయును. ఇవి నిప్పుపై గాచి నేయిగాని మంచిఆముదముగాని బూసి అన్నములోజేర్చికొని భక్షించవచ్చును. ఇవి పథ్యకరము.

పెసరట్లు(దోసెలు)—కొద్దిగాపొట్టుతో కూడిన పెసరపప్పును నానబెట్టి వడియవేసి రోటిలోవైచి కొంచము ఉప్పు అల్లపురసము కొద్దిగా మిరియములుజేర్చి రుబ్బి కొంచెము పసపువైచి కలపి, పెనము పొయ్యిమీదబెట్టి ఆముదముబూసి అట్లుపోయవలయును. ఇవిపథ్యకరము. పచ్చపెసలు శ్లేష్మమని కొందరిమతము. బుడ్డబుడసరయాకు జేర్చి రుబ్బిన పైత్యహరము. బాగుగా చల్లారినమీదట తేనెబూసి భక్షించిన పైత్యహరము నోటి యరుచి బోగొట్టును.

రసాల—స్త్రీబాలవైద్యసుధాబ్ధి 36

గీ. పెరుగు నరచేతిలోచిల్కి మిరియములను
శొంఠిలవణము శర్కర సొరదిజేర్చ
నది రసాలగ నొప్పును నమితశుక్ర
వృద్ధిజేయుచు తనుపుష్టి నిచ్చుదే

అన్నము—

గీ. అగ్నిశొంఠ్యాది వరకషాయములతోడ
సిద్ధపరచిన యన్నము శ్రేష్ఠమగును
లఘువుగానుండు మరి తండులములు వేచి
వండ మిక్కిలి తేలిక నుండు దేవ.

అగ్ని=చిత్రమూలము। తండులములు=బియ్యము తక్కినది సుగమము.

మండము—శ్రీ. వై.

గీ. వడ్లపేలాలు దానిమ్మబెరడు శొంఠి
పిప్పళులు నీటిలోవైచి చేర్చిగాచ
మండమనబడు వాతము గండడంచు
నగ్నిదీపన మొనరించు నార్యపోష.

పేయ—శ్రీ. వై.

కం. వరిపేలంబులు నీటిలో
కరమొప్పగవైచి మెల్లగా గాయంగన్
ధరణిన్ జెల్లును పేయగ
నవిశ్వనాథ సుందరగాత్రా.

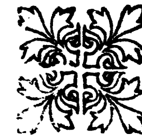
శో శొంఠి సైంధలవణము ధనియాలు చేర్చి
ఇది జ్వరితులకు పథ్యకరము వాంతులు

కం. నిర్మల తేజపరాత్పర
కర్మాఫలదూర నిర్వికల్పచిదాత్మా
ధర్మాధర్మవిచక్షణ
నిర్మోహా నిష్కళంక నిగమస్తుత్యా.

గద్య.

ఇయ్యది వైశ్యకుల పారావార రాకానిశాకర శత్రువర్గ భీకర
కౌండిన్యసగోత్ర పవిత్ర సుజనమిత్ర బసవయసుబ్బాం
బాప్రియపుత్ర కంకిపాటి తాతయార్య సర
మాంబాదుహితృ బంధుజనాప్త
వెంకటసుబ్బరాయగుప్త విరచిత
అనుభవ గృహవైద్య
గ్రంథమున ద్వితీయ
సోపానము.

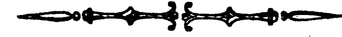

ఓమ్

శ్రీమద్ధన్వంతర్యేనమః

అనుభవగృహవైద్యము.

తృతీయసోపానము.

క. శ్రీపరమేశ్వర సద్గుణ
దీపా సర్వాంతరాత్మ దీన సుపోషా
తాపసవందితనామా
పాపౌఘవిదూర దివ్య పావనమూర్తీ.

ఈగ్రంథము గృహవైద్యమున కనుకూల మగునట్లు వ్రాయబడినది. గనుక గృహస్థులు నాడీవిధానమున రోగనిర్ణయ మొనర్చుట దుర్లభము. వైద్యశాస్త్రము లపారముగా బఠియించినవారికే కష్టముగానున్నదిగాన నాడీవిషయ విచారణము కేవలము సూక్ష్మజ్ఞాన ముండినగాని యలవిగానేరదు. సామాన్య వ్యాధులకు వైద్యుని సహాయములేక గృహస్థులాచరించు కొనుటకు ముఖ్యవిధులను దెలుపుచున్నాడను.

నాడీపరీక్ష—వాత పైత్య శ్లేష్మ నాడులను, మిశ్రమ నాడులను కొంతవరకు శోధనజేసిన కనుగొనవచ్చును. తర్జని మధ్యమ అనామిక వ్రేళ్ళయందు వాత పైత్య కఫములు వరుసగా నడచును. అనగా మణికట్టు మొదలు వాతనాడి, తదుపరి పిత్తనాడి, ఆమీద శ్లేష్మనాడి నడచును. రెండు వేళ్ళక్రింద నడచిన ద్వంద్వవ్యాధిగా దెలిసికొనవలయును. పురుషులకు కుడిహస్తమందును, స్త్రీలకు ఎడమచేతియందును నాడి జూడవలయును. పసిబిడ్డలకు నాడి సూక్ష్మముగా నుండుటచే మూడువ్రేళ్ళక్రిందకుండును. నాడిపరీక్షించిన లాభములేదు. శరీర ఉష్ణమును బట్టి గ్రహించవలయును. సామాన్య ఉష్ణమునకు వారికి చికిత్సలు చేయకూడదు. వారికి మాటిమాటికి జ్వరము వచ్చుట గలదు. దాని కదియే ఉపశమించుచుండును. నిసువుల వ్యాధులకు తల్లులే కారణభూతులగుటచే వారు పథ్యపానాదులందు జాగరూకతగలిగి యుండవలయు. కూనలు మందుద్రావుట కష్టతరముగా నున్నయెడ ఔషధమును చన్నులకుబూసి పాలు గుడుపుట సుకరము.

లంఘనములు.

గీ. వాతపిత్త కఫజ్వర వ్యాధులందు
నొప్పు లంఘనములు మూడు నుపవసించి
యుంట లఘుభోజనముచేత నుంట గంజి
త్రాగియుండుట పరమౌష ధంబుమేశ.

శ్రీ బాల వైద్యసుధాబ్ధి ప్రథమ వీచి పు ౯.

వాత పైత్య శ్లేష్మ తారతమ్యములచే లంఘనములు మూడువిధంబులు. వాతజ్వరపీడితుడు కేవలము నిరాహారిగా నుండవలయును. పిత్తజ్వరితుడు లఘువుగా భుజించవలయును. కఫరోగి పలుచని గంజి త్రాగవలయును. లంఘనములవలన ఆమము దొలగి అగ్నిదీపన గలుగుటచే శ్రేష్ఠతమము. కావుననే "లంఘనం పరమౌషధం" లంఘనము ఉత్తమ యౌషధమని చెప్పబడియున్నది. సామాన్యముగా నజీర్ణాములకు లంఘనముకంటె శ్రేష్ఠమైన చికిత్స వేరొండు లేదని గ్రహింపవలయును. మనపూర్వులు వ్రతోపవాసములు బెట్టినది శరీరారోగ్యము కొరకేగాని వేరొండుగాదు. మాసమున కొకపర్యాయమైన నిరాహారులుగా ఉపవసించుటచే కోశములు పరిశుభ్రమగును. అన్నమునుమాని దానికిబ్బడిగా పిండి పాలు మొదలగునవి గ్రోలుటకాదు. ఏకాదశీ ఉపవాసమువలన నిర్మలమైన జఠరాగ్ని గలుగుటయు భగవత్స్మరణ చేకూరుటయు కలదు. జ్వరాజీర్ణాములందు పసికూనలకు గూడా జీర్ణశక్తిని దెలిసికొని పాలుద్రాగించవలయును. విరేచనము తెల్లగా నగుచున్న నజీర్ణమని గ్రహించవలయును.

కషాయాదుల వివరము.

౧ స్వరసము—అనగా వస్తువులయొక్క నిజరసమును గైకొనుట.

౨ కల్కము—యౌషధులను చక్కగా నూరి నీటి యందు గలుపుట.

3 శృతము—కషాయము- క్వాథము- ద్రవ్యముల నుదకములో వేచి ఎనిమిదవ భాగము మిగులునటుల గాచునది.

౪ శీతము—ద్రవ్యముల నలియగొట్టి రాత్రిపూట నీటిలో వైచి నానబెట్టి ఉదయమున తేటనీరు వంచికొనుట.

౫ ఫాంటము—నీటిని బాగుగాగాచి ఓషధులచూర్ణమును వైచి బాగుగా బిసికి అపుడే వడియగట్టి యుపయోగించుట.

అజీర్ణము.

వ్యాధులు జనించుటకు అజీర్ణము ముఖ్యకారణము భుజించిన యన్నము జీర్ణము కాని యెడల పుల్లత్రేనుపులు, తలనొప్పి, ఆవలింతలు, కడుపుబ్బరము, ఒకొకప్పుడు విరేచనము, కడుపులో నొప్పి కలుగుచుండును. విషూచి, (కలరా) బుట్టుటకుకూడా అజీర్ణమే ప్రాధాన్యము. విషూచి తీవ్రముగానుండు దినములలో అజీర్ణకర పదార్థముల భుజించకూడదనియు, అన్నములో తప్పక ఉప్పుజేర్చి వండుట మిగుల మంచిదనియు వైద్యులభిప్రాయ మిచ్చియున్నారు.

౧ అన్నము అరగకున్న యెడల ఒకమట్టి పాత్రలో ఆవాలు బాగుగా వేయించి కొంచము నీరుబోసి దించి వంచుకొని త్రావిన అజీర్ణము హరించును.

౨ మంచియింగువ నిప్పుమీద పొంగించి పొడుముజేసి పేరిన నేతితో బుచ్చుకున్న అన్నము జీర్ణమై అజీర్ణమువలన గలిగిన కడుపునొప్పి హరించును.

3 పరిశుభ్రమయిన అల్లము ముక్కలు జేసి గాజుపాత్రలో వైచి నిమ్మపులుసుబోసి కొద్దిగా సైంధలవణముపొడి జేర్చి ఊరబెట్టి నిత్యము భక్షించిన అజీర్ణములు హరించును.

౪ శొంఠిని పైపొట్టుదీసి శుభ్రమొనర్చి మట్టిపాత్ర యందు జేర్చి సైంధలవణమును మెత్తగానూరివైచి నిమ్మపులుసు శొంఠికొమ్ములు మునుగునట్లుపూరించి సెగపయి పులుసు యిగురువరకుగాచి కొమ్ములు బాగుగా పొట్టలు బగులునట్లు వేయించి దింపుకొని నిత్యము పావుతులముకొమ్ము భోజనముకు ముందు భక్షించుచుండిన అజీర్ణములు హరించును.

౫ శొంఠిని పైపొట్టుగీచి కుమ్ములో (కాలుచున్న బూడిదలో) బెట్టి తీసికొని సైంధలవణముచేర్చి నూరి పొడిజేసి ఆపొడి మూడువేళ్ళకు వచ్చినంత అన్నములో ప్రథమ కబళముతో భక్షించిన అజీర్ణములు హరించును.

౬ కరకచెక్కలు, వేయించిన పిప్పళ్ళు, సౌవర్చలవణము ఇవినూరి వేడినీళ్ళతో పానముజేసిన సర్వాజీర్ణములు తొలంగును.

౭ బడబానలచూర్ణము—సైంధలవణము ౧ మోడి ౨ పిప్పళ్ళు 3, చెవ్యము ౪, చిత్రమూలము ౫, శొంఠి ౬, కరక

పిండెలు ౭, ఇవి చూర్ణమొనరించి సేవించిన అగ్నిదీపనము కలుగును.

౮ అమృతవటి—నాభి ౧, గవ్వభస్మము ౫, మిరియాలు ౯, యివిఅల్లపురసముతో మర్దించి పెసలంతటి మాత్రలొనరించి సేవించిన అగ్నిమాంద్యము దొలగును.

౯ చిత్రికాదిచూర్ణము—చిత్రమూలము, శొంఠి, వేయించిన యింగువ, వేయించిన పిప్పళ్లు, మోడి, చవ్యము, అజామోదము, మిరియాలు, ఇవిఒక్కొక కర్షము. సద్యక్షారము, యవక్షారము, సైంధలవణము, సౌవర్చలవణము, బిడాలవణము, సముద్రలవణము, కాచలవణము, యివి ఒక్కొక కోలకము, ఇవి చూర్ణమొనరించి మాదీఫలరసముతోనైన దానిమ్మఫలరసముతోనైన తడిపి యెండించి పుచ్చుకొనిన గ్రహాణి గుల్మ ఆమ వాతములు హరించును. అగ్నిదీపనము కలుగును.

అజీర్ణములకు నిరాహారము (లంఘనము) పరమౌషధము ఘృతా (నెయ్యి) జీర్ణమునకు ఉష్ణోదకము, తైలాజీర్ణమునకు పుల్లనీళ్లు, గోధుమాజీర్ణమునకు దోసకాయ, అరటిపండు మామిడిపండు వీనియజీర్ణములకు ఘృతపానము హితకరములు.

శైత్యభారము (పడిసెము లేక జలుబు).

త్రాగునట్టి పానీయముయొక్క మార్పువలనను, దేశము మార్పువలనను, శీతలవస్తు భక్షణమువలనను, ఋతుసంధుల

యందును తరుచుగా శైత్యభారము జేయుచుండును. మిక్కిలి తుమ్ములు, ముక్కుల వెంబడి నీరుగారుట, తలనొప్పి, ఏమియు తోచకుండుట, ఒడలునొప్పి, కొద్దిజ్వరము, పడిసెము కొంచము వెనుకాడగనె దగ్గు యివి గలుగుచుండును.

కషాయము—సున్నముతో రుద్దిన ముడిమిరియాలు, కొంచము శొంఠి, కందులు జేర్చి నీరుబోసి కషాయముగాచి దింపుకొను సమయమున తాటిబెల్లముగాని తాటికలకండగాని వేసి దింపుకొని పానముజేసిన శైత్యభారము, ఒడలు నొప్పి, ఉష్ణము మొదలగునవి హరించును. మూడుదినములు రేపు మాపు పుచ్చుకొనవలయును. రాత్రియందు వజ్జిగ మానుకొని చారుగాని పాలుగాని త్రాగుట మంచిది. ఈకషాయముతో కస్తూరిమాత్రల సేవించవచ్చును.

ఆవిరిచికిత్స—నీరు బాగుగాగాచి అందు పసపుజేర్చి ఆవిరిబట్టవలయును. లేక పాలు గాచి వానియావిరిబట్టవలయును. ఈఆవిరులుబట్టుట కూసీ నిధానము గాదు. పూర్వమునుండి ఆచారములో నుండియున్నది.

తలనొప్పికి—శొంఠి, దుప్పికొమ్ము, కచ్చూరము, కొంచము సాంబ్రాణి యివి వాయింటాకు పసరులోగాని నీటితోగాని గంధముదీసి కణతలకు, ముఖమునకు లేపనముజేసి అగ్నిపై సాంబ్రాణివైచి ధూపము బట్టవలయును.

తలదిమ్ముకు మెడనొప్పులకు—ఉడుకు (వేడి) అన్నమును వస్త్రమున మూటగట్టి కాచవలయును. ఇదియు ఆవిరి చికిత్సలో చేరినదే. చాలామంచి ప్రక్రియ.

శైత్యభారము మరీ వేగముగా నున్నయెడ చనుబాలతో మంచి యింగువగాని గోరోచనముగాని సాది ముక్కుమీద పట్టు వేయవలయును.

శిరోభారమునకు—వెనుక చెప్పియున్న రాజభూతాంజన కలికమును నీటితో సాది కనులలో బెట్టవలయును.

౧ నల్లజీలకర్రను గుడ్డలో మూటగట్టి నలచి వాసన జూచుచుండవలయును.

౨ చుట్ట అభ్యాసమున్నవారలు—చుట్టలో వాము జేర్చి చుట్టత్రాగవలయును.

3 మంచిగంధము, ఆవాలపొడి కలపి మాడుకు, కణతలకు కట్టు వేసిన శిరోభారము హరించును.

౪ దూసరతీగె వేరుతో ఆవాలను అరుగదీసి యాగంధమును కణతలకు, మాడుకు కట్టు వేయవలయును.

౫ మిరియాలు గరిటెలో వైచి నెయ్యిబోసి పెళపెళ వేయించి నేతితోసహా మిరియాలు అన్నములో నద్దుకొని భక్షించవలయును. గొంతు బొంగురుపోయిన హరించును.

౬ మిరియాలు తమలపాకులో జుట్టి ఆముదము దీపపు కొడిన లోపలిగింజలు చిటచిట యనుదాకగాచి పొట్లము

నమిలి మింగవలయును. కారముగానుండిన తదుపరి కొంచెము బెల్లము బుగ్గనుబెట్టుకొనవలయును.

౭ మిరియపుగింజ సూదికిగుచ్చి దీపపు సెగనుగాచి ఆపొగ కపాలమున కంటునట్లు పీల్చిన కనులవెంట నీరుగారి శిరోభారము నెమ్మదించును.

౮ కొందరు నల్లమందు మాత్రలవైచికొనుటకలదు.

పడిసెము దగ్గుకు.

౧ కరక్కాయచెక్క బుగ్గనుబెట్టిపండుకొనవలయును.

౨ తాటికలకండ బుగ్గనుబెట్టి పండుకొనవలయును.

3 దాచిన అరఖు తమలపాకునకు బూసి భక్షింపవలయును.

౪ వేయించిన మిరియపుచూర్ణమును చక్రకేళి అరటికాయలో కూరి భక్షింపవలయును.

• గొంతునొప్పికి—శొంఠి, మిరియాలు ఇవి నీరుసున్నముతో నూరి గరిటెలో వైచి పాలుబోసి ఉడికించి గొంతుకకు పట్టు వేయవలయును.

• దగ్గుకు—లవంగములు కాచి పొంగించి బుగ్గనుబెట్టి పరుండవలయును. పడిసెము ముదిరి ముక్కులవెంట నెత్తురు బడిన నీరుల్లిపాయనలచి వాసనజూడవలయును.

ముక్కులో దుర్వాసనబుట్టినను క్రిములుబడినను శొంఠి

పొడి పీల్చవలయును. పడిసెము నూరురోగముల పెట్టని పెద్దలు జెప్పుచుందురు. ప్రాణమోసము లేదుగాన నిర్భయము.

ముక్కులు బిగవేసిన శాంతిపొడుముగాని సాంబ్రాణి రఖు (పువ్వు) గాని పీల్చవలయును.

దగ్గును—లవంగములు, మడ్డివెలిగారము గరిటలో పొంగించి పొడియొనర్చి ఆపొడిని తేనెతో భక్షించవలయును.

గ్రహణి (బంకవిరేచనములు)

ఇవి సాధారణముగా వర్షఋతువు ప్రారంభమున గలుగుచుండును. అన్నకోశములో మడ్డి కారణాంతరముచే బాహ్యాగత మగుటయని వైద్యశాస్త్రాభిప్రాయము. ఇందు వాతాది భేదములు గలవు. మాటిమాటికి మలముబాధతో వెడలుట, అన్నము జీర్ణముగాకుండుట, ఆకలి జచ్చుట మొదలగు గుణములు కలుగును. గ్రహణులందు తొలుత చికిత్సజూడను.

౧ గసగసాలు, దాచినిచెక్క, యివిపొడిజేసి అన్నములో భక్షించిన గట్టును.

౨ గవ్వపలుకు సాంబ్రాణి, ఆరతికర్పూరము శుద్ధిచేసిన యింగిలీకము యివి నూరిన మైనమువలె నగును. కందిగింజంత మాత్ర యామమునకొకటి భక్షించవలయును.

3 మంచి అల్లపుముక్కలు జెజ్జములువేసి అందు నల్లమందుమాత్రల నిడి పైన తడిగుడ్డజుట్టి పేడబూసి నాలుగైదు పిడకలతోపుటము వేసి గైకొని చల్లార్చి నూరి మాత్రలగట్టి

ఝామునకొకటిభక్షించిన గ్రహణులు హరించును. పైత్యగ్రహణులందు మిగుల బని యొనరించును.

౪ చిల్లగింజలు (యిండుపువిత్తులు), చింతవిత్తులు గంధముతీసి దానిలో తంగేడువేరు పట్టజేర్చి మర్దించి మాత్రలుగట్టి పంచదారలో పొలిపి భక్షించిన ఉష్ణగ్రహణులు గట్టును.

౫ నీరుల్లిపాయకు రంధ్రముచేసి దానిలో నల్లమందు బెట్టి పైన తడిగుడ్డజుట్టి పేడబూసి అగ్నిలో నుడికించి యాపాయను భక్షించిన ఉష్ణగ్రహణులు హరించును.

౬ వెల్లుల్లిపాయలలో ఏకరెబ్బది గైకొని దానిలో నల్లమందుకూరి పైన తడిగుడ్డజుట్టి పెండబొదివి యుడికించి సేవించిన వాత గ్రహణులు గట్టును.

౭ త్రిమూర్తిగ్రహణి—ఇంగిలీకము, రససింధూరము, రసకర్పూరము ఇవి శొంఠిరసముతో నూరి పెసలంత మాత్రలగట్టి సేవించిన వాతగ్రహణులు హరించును. ఇంగిలీకము చనుబాలతోనూరి శుద్ధి జేయువలయును లేనియెడ వేపచెక్కరసముతో నూరిన శుద్ధియగును.

౮ ఖర్జూరగ్రహి—గసగసాలు, దాచినిచెక్క, కోడిశపాల, నల్లమందు, యింగిలీకము, అతివస, యివినూరి ఖర్జూరఫలములలో గుక్కి పైన తడిగుడ్డజుట్టి పేడబొదిగి నాలుగైదుపిడకలతో పుటముబెట్టి తీసి మర్దించి మాత్రలుగట్టి ఝామునకొకటి భక్షించిన సమస్త గ్రహణులు గట్టును.

౯ దానిమ్మగ్రిహణి-గసగసాలు, కొడిశపాల, అతివస, యింగిలీకము, రసకర్పూరము, రససింధూరము, దాచినిచక్క-యివి నూరి దానిమ్మకాయలోని విత్తులదీసి యీపొడిని కూరి నల్లమందుమాత్రి పొడిమధ్య నిడి పైన తడిగుడ్డజుట్టి పేడబొదివి పుటము పెట్టి తీసి నూరి మాత్రిలగట్టి యొసంగిన సమస్త గ్రిహణులు హరించును. దానిమ్మచక్కలు ఉప్పునూరి మాత్రిలుగట్టి పెరుగుతో భక్షించవలయును.

దానిమ్మయిగురు పెరుగుతో భక్షించిన గ్రిహణులు గట్టును.

మెంతులు పెళపెళ వేయించి పెరుగుతో భక్షించిన గ్రిహణులు గట్టును.

కరివేపాకు, మిరియాలు కొంచము ఉప్పుజేర్చి నూరి పెరుగుతో భక్షించిన గ్రిహణులు హరించును.

ఇంగువ పొంగించి పేనినేతితో భక్షించిన వాతగ్రిహణులు గట్టును.

ఓమము వేయించి నూరి మరల వేయించి నూరి యిటు లేడుసారు లొనరించిన మైనపక్వమునకు వచ్చును. దానిని మాత్రిలు గట్టి సేవించిన గ్రిహణులు గట్టును.

శొంఠి నీటితో మెత్తగానూరి గరిటెలో కొంచము నేయివైచి యుడికించి ధింపుకొనునపుడు కొంచము పటికి బెల్లము పొడివైచి కలపి మాత్రిలు గొనిన గ్రిహణులు హరించును. దీనినే శొంఠి ఉక్కెర యనియెదరు.

కొల్లము పాకుబట్టి దానితో ఓమముగలపి దింపి ముద్దలుజేసి భక్షించిన గ్రిహణులు గట్టును. దీనినే పాముయుక్కెర యనియెదరు.

జాజికాయగ్రిహణి—జాజికాయకు రంధ్రిమువైచి నల్లమందుమాత్రిబెట్టి తడిగుడ్డజుట్టి పేడబొదివి రెండు మూడు పిడకలతో బుటముబెట్టి తీసి కుంకుమపువ్వు ౨ చిన్నములు చేర్చి తమలపాకు రసముతోనూరి మాత్రిలుగట్టి పుచ్చుకొనిన జ్వరములు గట్టును.

"గ్రిహణ్యామతిసారే చాప్య ఫేనం మాత్రవత్పుషేత్" గ్రిహణ్యాతిసార రోగులను నల్లమందు తల్లివలె బోషింపుచుండు గావున నల్లమందు జేరిన యౌషధముల వల్లనే గ్రిహణ్యాతిసారముల హరింపజేయవలయును. బసవరాజీయం. పు 333.

ఆమకుఠారము—జాజికాయ, త్రికటకములు, పేల్చిన వెలిగారము, శుద్ధిజేసిన రసము, శుద్ధిజేసిన గంధకము, నల్లమందు, శుద్ధిజేసిన నాభి, తుంగముస్థలు, కొడిశపాల, చిత్రిమూలము, త్రిఫలములు, అతివస, బూరుగుబంక, యవక్షారము, నేతితో పొంగించిన యింగువ, ఇవి సమములు కల్వములోజేర్చి గంజాయాకు రసముతో మూడుదినములు మర్దించి మాత్రిలొనరించి శొంఠి కషాయముతో బుచ్చుకొనిన గ్రిహణ్యాతిసారములు హరించును.

అతిసారములకు పాఠాదిచూర్ణము—చిరుబొద్ది (అగరు శొంఠి), బూరుగుబంక, తుంగగడ్డలు, ఆరెచక్క, మారేడుగుజ్జు, శొంఠి వీటిని సమభాగములు గ్రహించి చూర్ణమొనరించి మజ్జిగలో కలిపి కొంచెము బెల్లముచేర్చి పానము జేయించిన దారుణములైన అతిసారములు గట్టును.

కొడిశవిత్తులు, యింగువ, అతివస, వస, సౌవర్చలవణము, వట్టివేరు, యివి చూర్ణమొనరించి వేడినీటితో పానముజేసిన వాంతి, రొమ్మునొప్పి, శూల యివి కలిగిన గ్రహణి కట్టును. కరక్కాయ చక్కలు, సౌవర్చలవణము, జీలకర్ర, యివిసమ చూర్ణమొనరించి యివి ఉష్ణోదకములో గలపి, కొంచము మిరియపు చూర్ణము గలపి పానము జేయించిన కడుపునొప్పి, వాంతులు గట్టును.

ఉమ్మెత్తవేళ్ళ కల్కమునకు సమము మిరియపు చూర్ణము చేర్చి మర్దించి రెండు గురివింద గింజలయెత్తు మాత్రిలసేవించిన శ్రీరాముడు వారధిగట్టిన భంగి గ్రహణ్యాతిసారముల బంధించును

పథ్యములు—పొట్లకాయ, కొడిశకాయ, జాజికాయ, పులిచింత, అరటిపండు, మారేడుగుజ్జు. చక్రవర్తికూర, నిద్రవెలగపండు, అరటిపువ్వు, కందికట్టు, మజ్జిగ యివి పథ్యములు.

జ్వరచికిత్సలు.

వృద్ధక్షుద్రాది కషాయం—వాకుడువేరు, నేలవేము, పొట్ల, చందనము, తుంగగడ్డలు, చేతిపొట్ల, తిప్పతీగె, పద్మకము, అడ్డసరము, వేసనము, పుష్కరమూలము, జటామాంసి, వేపచెక్క, గంటుభారంగి, వేగిసచెక్క, చంగల్వకోష్టు దురదగొండివేళ్ళు, వీనికషాయము గాచి యొసంగిన సమస్త జ్వరములు హరించును. జ్వరము లన్నిటికి ఆనందభైరవి వాడవచ్చును.

వాతకఫజ్వరములకు కషాయం—తుంగగడ్డలు, తిప్పతీగె, శొంఠి, అడ్డసరము, వట్టివేరు, పర్పాటకం, కరకచక్కలు వాకుడువేరు, దురదగొండి వేరు, యివికషాయముపెట్టి త్రాగించిన వాత కఫ జ్వరములు హరించును.

పైత్యజ్వరమునకు కషాయం—తిప్పతీగె, నేలవేము, ధనియాలు, పద్మకం, రక్తచందనము, వీటిని కషాయముపెట్టి ఆనందభైరవిని సాది యొసంగవలయును.

వెలగాకు జీలకర్ర నీటియావిరి మీద యుడికించి రసము పిండుకొని కొంచము తేనె జేర్చి పానము జేయించిన వమనములు, ఛర్ది, పైత్యము యివిహరించును.

వాతపైత్యజ్వరమునకు కషాయం—తిప్పతీగె, పర్పాటకము, తుంగగడ్డలు, నేలవేము, శొంఠి, వీనికషాయ మొసంగవలయును.

౧ శొంఠి, తిప్పతీగె, తుంగగడ్డలు, దురదగొండి వేళ్ళు.

౨ నేలవేము, కటుకరోహిణి, తుంగముస్థలు, పర్పాటకము దురదగొండి.

౩ శొంఠి, అడ్డసరము, తుంగగడ్డలు, దురదగొండి వేళ్ళు ఈమూడు ప్రకరణలలో దేనినైనా కషాయము గాచియొసంగిన వాతపైత్యములు హరించును.

వాతజ్వరమునకు కషాయము-తిప్పతీగె, శొంఠి, మోడి వీనికషాయము గ్రోలిన వాతజ్వరములు హరించును. వాతజ్వరములందు కస్తూరిమాత్రల వాడవచ్చును.

పైత్యశ్లేష్మములకు కషాయము—రక్తచందనము, పద్మకాష్ఠము, ధనియాలు, తిప్పతీగె, వేపబాడిమలు, వీని కషాయమొసంగిన పైత్యకఫములు హరించును.

జ్వరములకు సాధారణ కషాయము—గంటుభారంగి, తిప్పతీగె, తుంగగడ్డలు, దేవదారు, పెద్దములక, శొంఠి, పిప్పళ్లు, పుష్కరమూలము, వీనికషాయ మొసంగవలయును. లఘుజ్వరహరమాత్రలు వాడవచ్చును.

జ్వరము పక్వమగుటకు కషాయం—దేవదారు, ధనియాలు, శొంఠి, పెద్దములక, చిన్నములక, వీనికషాయ మొసంగిన జ్వరము పక్వమగును.

శ్వాసకాస జ్వరమునకు కషాయము—కరకపువ్వు, పిప్పళ్ళు, గుమ్ముడు, శేకు, పుష్కరమూలము, వీనికషాయము

చల్లారినమీద తేనె జేర్చి త్రాగిన రొప్పు దగ్గు కట్టును.

సన్నిపాతములకు పంచకోల కషాయము—చిత్రమూలము, పిప్పళ్ళు, చెవ్యము, శొంఠి, మోడి, వీనిని కషాయముబెట్టి యొసంగిన అసాధ్య సన్నిపాతములు దొలంగును.

ఆర్కాది కషాయము. ధన్వంతరీవైద్య లహరి—

గీ॥ దారు తక్కలి జిల్లేడు వేరుపట్ట
నేలవేమును వస పంచ కోలములను
గుంటగల్గరయు దురద గొండి మునగ
చెక్క రాస్నము వావిలి జేర్చినీట
గాచి యొసగ ధనుర్వాత కాసచయము
సన్నిపాతాది సూతికల్ సమయుటరుద॥

దారు=దేవదారు; రాస్నము=సంపరాస్నము; తక్కినవి సుగమము.

—ఆహ్నికజ్వర కషాయము—

గీ॥ ధాన్య జలధర రక్తచందనమువట్టి
వేళ్ళు నాగరమును వీని వేగగాచి
తేనె శర్కరలను జేర్చి పానమునకు
నొసగ త్ర్యాహిక జ్వరములు భసితమగును॥

ధాన్య=ధనియాలు; జలధర=తుంగగడ్డలు; నాగర=శొంఠి.

చలిజ్వరములకు (శీతజ్వరము)—తిప్పతీగె, వేపచెక్క,

ఉసిరిక వరుగు వీనికషాయములో శీతాంశు రసము సాది కలిపి యొసగిన శీతజ్వరములు హరించును.

విషమజ్వరములకు—తులసియాకు రసములోగాని తుమ్మిపూల రసములోగాని వేయించిన మిరియాల చూర్ణము గలపి పానము జేయించిన విషమజ్వరములు హరించును.

సర్వజ్వరములకు కషాయం—

సీ. నేలముల్క సుగంధి ♦ పాలపిప్పలి నేల
యుసిరిక విషబొద్ది ♦ యుసిరకలును
కటుకరోహిణి ద్రాక్ష ♦ కొటజంబులు రక్త
చందన తుంగము ♦ స్థలును వట్టి
వేరులు యతివస ♦ మారేడుపిందెలు
వస వీని సమములు ♦ వెస కషాయ
మునుగాచి యొసగుచు ♦ తనువుకుబూసిన
విషమజ్వరంబులు ♦ విడుచు టరుదె

గీ. ఉయలు తలపోట్లు వాంతిశో ♦ షలు హరించు
పార్శ్వశూలలు యరుచులు ♦ భసితమగును
సంధిగతవాయువలుదొల్గి ♦ సమయునుష్ణ
వాయువులు శక్తియుతభావ ♦ వామదేవ.

ధన్వంతరివైద్యలహరి.

కొటజములు=కోడిశవిత్తులు, విషబొద్ది=అగరుశొంఠి.

దగ్గులకు.

౧ వాకుడుకాయలలో లవంగములుగుచ్చి పైన తడిగుడ్డలు జుట్టి పేడబొదివి నాలుగైదు పిడకలలో పుటముబెట్టి ఉడికినకాయలను గైకొని బాగుగామర్దించి మాత్రలుగట్టి వాడిన కాసలు హరించును.

౨ వాకుడుచెట్టు సమూలము నెండబెట్టి పొడుముజేసి యుంచుకొని వేడినీళ్ళలో పొడుము వైచి వడియబోసి ద్రావిన దగ్గులు హరించును.

౩ మిరియాలు వేయించి పొడుముజేసి చక్రికేళి అరటి ఫలముతో భక్షించిన దగ్గులు మానును.

౪ దాచినఅరఖు తమలపాకుకు నలది భక్షించిన కాస హరించును.

౫ పగడభస్మము పేరిన నేతితోదినిన దగ్గు గట్టును.

౬ తెల్లజిల్లేడు వేరుపట్ట కొంచము తమలపాకుతో భక్షించిన దగ్గు హరించును.

౭ బలురక్కసియాకు కొద్దిగా తమలపాకుతో దినిన శ్లేష్మము తెగి పడును.

౮ కరకపువ్వుచూర్ణము తేనెతోగొనిన కాస నెమ్మదించును.

౯ కల్లుతోదింపిన సారాయము నీటితోకలపి పుచ్చుకొనిన దగ్గు నివారణమగును.

నారికురుపు (నాడీవ్రణము)

౧ నెమలియీకె మధ్యనుండు కన్నుదీసికొని కాల్చి మసి జేసి వెన్నలోగలపి భక్షించిన నారికురుపులు నయమగును. ఇది పరమ హంసక్రియ.

౨ దివిసెనపాకు ఆముదములోజేర్చి పిసికి కట్టుగట్టినను యెఱ్ఱదుండిగపు ఆకులునూరి యుడికించి గట్టినను నారికురుపులు హరించును.

౩ బీరవేళ్ళ రసముతీసి యవక్షారము కలపి పూటకు తులమువంతున ఐదుపూటలిచ్చిన నారీవ్రణములు హరించును.

చేతులగజ్జికి—మంచినీరు సున్నము ఆముదము మెత్తగా నూరి లేపన మొనరించిన బాగుగా మానును. చాలామంచి ప్రక్రియ.

తీటగజ్జి జిలలకు—మిరియాలు, కస్తూరి, పసపు, మణిశిల, గంధకము, పసపు, జీలకర్ర, నల్లజీలకర్ర, పాదరసము, గంగసింధూరము, హరిదళము, తగరపువిత్తులు, తంగేడువిత్తులు, భావంచివిత్తులు, యివి మెత్తగా పొడిమొనర్చి వెన్ననుజేర్చి యినుమునఁనూరి బూసిన సమస్త తీటలు మానును.

గుంటగల్గర పసరుదీసి శరీరమునకు లేపన మొనర్చిన తీటలు హరించును.

తంగేడుచిగురు పెరుగుతో నూరిబూసిన ఉష్ణమువలన కలిగిన తీట నిస్సంశయముగా నివారించును.

రొండిగజ్జికి (పామా)—పాదరసము గంధకము యివి ఉమ్మెత్తాకు రసముతో నూరి నూనెలో గలపిబూసిన రొండు గజ్జిమానును.

జిల్లేడుబాలు బూసిన రొండుగజ్జి నిస్సంశయముగా నివారణమగును. మరలెన్నిటికిని రానేరదు. మందును సహించవలెను.

కురుపులు తేలుటకు కట్లు.

౧ గోధుమపిండిగాని బియ్యపుపిండిగాని నీటితో యుడికించి కొంచము ఆముదముకలపి దినమునకు నాలుగుకట్లు విడువక గట్టుచుండిన కురుపులు తేలి పగులును. పిండికట్లు చాలామంచిది. మంటలున్నయెడ అవిశపిండి నీటిలో గలపి గుడ్డకుపట్టించి పట్టి వేయవలయును. గడ్డగట్టినయెడ రణపాలాకులకు ఆముదము బూసి నిప్పులపై గాచి కట్టుచుండ వలయును. బాలింతబోలు, బియ్యము, యివి నీటితో మైనపాకముగా నూరి పట్టివేసిన గడ్డలు కరుగును.

౨ మఱ్ఱిపాలుగాని, జువ్విపాలుగాని, గుడ్డకు పట్టించి పట్టివేసిన తేలి పగులును. లేదా అణగిపోవును.

౩ ఇంగిలీకము, హారతికర్పూరము గవ్వపలుకు సాంబ్రాణి యివి సమములు నూరిన మైనముగా దిగును. అది గుడ్డకు

పట్టించి పట్టివేసిన కురుపులు తేలి పగిలి పోయినిమ్మను.

౨ ఆవు వెన్న గోడకు కొట్టి నీరుపోయిన పిమ్మట దూదికిబూసి, వేసిన మంటలణగి, రసికను వెలిబుచ్చును.

౩ పిచ్చి కుసుమను సమూలము నూరి బిళ్లగట్టిన చీము బాగుగా గారి కురుపులు మానును.

వడిసెగడ్డ—మంచినీరు సున్నము కోడిగుడ్డులోని తెల్లసొన ఘుంగువ యివి నూరి పట్టివేసిన సమసిపోవును. మొటమరించిన వెంటనే యీ పట్టీలు రెండుమూడు వేయవలయును.

కొరుకు పుండ్లకు.

౧ రసకర్పూరము ఉమ్మి (ష్ఠీవనము) తో సాది రెండు మూడు దినములు పులిమిన మానును.

౨ నీలిమందు రసకర్పూరం యివి నీళ్ళతో సాది లేపన మొనర్చిన కొరకు హరించును.

కాలిన పుండ్లకు—సున్నపు తేటనీరుతో కొబ్బరినూనె గాని, మంచినూనెగాని, జేర్చి గిలకొట్టిన తెల్లగా వెన్నవలె నవనీతమగును. ఇది పూయ వలయును.

కాళ్ళు చేతులు పగిలినందుకు—మైనము గుగ్గిలము బెల్లము తేనె నెయ్యి యివి కరగించి అందు సైంధలవణము కావిరాయి వీనిపొడుము గలపి బూసిన నయమగును.

కరపాదములు పాసి కొరకు గల్గినందుకు (అల. తడినేలను బురదలో తిరుగుటచే వ్రేళ్లసందున మాంసము కృళ్లి నీరుగారుచు దురద మంట పోట్లుగలుగును. ఇదియే అలసకము.

౧ పసుపు, కానుగువిత్తులు హరిదళము పద్మ కాష్ఠము అన్నభేది గోరోజనము యివి తేనెలో మర్దనజేసి పూసినమానును.

౨ మూత్రము బోసికడగిన నివారణయగును. నిస్సందేహము.

సెగరోగములు (గనేరియా) పచ్చశెగకు.

౧ నల్లజీలకర్ర తు ౧ తెల్లజీలకర్ర తు ౪ వంగభస్మము తు ౪ లవంగములు తు ౧ తవాషీరి తు ౪ ఏలకులు తు ౦ యివి చూర్ణమొనరించి పూటకు తు ౦ ౪ చందినీ అత్తరుతో గాని, శర్కరతోగాని పుచ్చుకొనిన పచ్చసెగ నివారణయగును.

౨ పచ్చకర్పూరము తు ౧ కుంకుమపువ్వు తు ౧ ఏలకులు తు ౧ దాల్చినపట్ట తు ౧ చలువమిరియాలు తు ౧ ఇవి చూర్ణమొనరించి చెందినీ అత్తరుతో మర్దించి గురిగింజ ప్రమాణము వటకములు చేసి ఎనిమిది దినములు పుచ్చుకొనిన చిరకాలము నాటి పచ్చసెగలు నివారించును.

3 సాలామిస్రి తు ౧ చలవమిరియములు తు ౧ తెల్లజీలకర్ర తు ౦ ౪ రేవలచిన్ని తు 3 వీని చూర్ణము పూటకు తు ౦ ౪ వంతున తెల్లచెక్కెరతో బుచ్చుకొనిన పచ్చసెగ హరించును.

తెల్లసెగకు—లవంగములు ఏలకులు రేవలచిన్ని

ంగములు మిరియాలు దాల్చినపట్ట యివి సమములు ర్ణమొనరించి శర్కరజేర్చి చెందినీ అత్తరులో మర్దించి చిల్లవిత్తంత మాత్రల పుచ్చుకొనిన తెల్లసెగ తప్పక నివారణ యగును.

పరమహంస క్రియలు—మునగపువ్వు తు ౧ సెనగ పప్పుతో ఉదయకాలమందు భక్షించిన తెల్లసెగ తప్పక నివారణయగును. పథ్యము బాగుగా చేయవలయును. పులుసు కారము నేయి తగ్గించవలయును.

చిల్లవిత్తులు (యిండుపగింజలు) ఇవి కొంచము నలియ గొట్టి రాత్రిపూట మజ్జిగ (తక్రము) లో నానవైచి ఉదయం బాగుగనూరి మాత్రబుచ్చుకొని యా చల్లనుత్రాగ వలయును. తెల్లసెగ తప్పక నివారణయగును.

ఎఱ్ఱసెగకు—కర్పూరశిలాజితు తు ౧, పాతబెల్లము తు ౧౪, శొంఠి, తు ౦౪, పిప్పళ్ళు తు ౦౪, మిరియాలు తు౦౪, యివి మురుపిండాకు (కుప్పింటాకు) రసముతో నూరి గచ్చకాయంత మాత్ర బుచ్చుకొనిన ఎఱ్ఱసెగ నివర్తించును.

పచ్చకర్పూరము తు ౦౹, నల్లజీడిగింజలు తు ౦౹, కర్పూరశిలాజితు తు ౦౹, శంఖభస్మము తు ౧, ఏలకులు తు ౦౹ దాల్చినిపట్ట తు ౦౹ యివి చూర్ణమొనరించి పూటకు పావు తులము వంతున యిరువది దినములు సేవించవలయును.

సర్వవిధములగు సెగలకు—ఏలకులు తు ౦౪, చలవ మిరియాలు తు ౧ పొంగించిన పటికి తు ౨౪, పొంగించిన వెలిగారము తు ౪ కర్పూరశిలాజితు తు ౧౪, సురాకారము తు ౦౹, దాల్చినిపట్ట తు ౦౪, పచ్చకర్పూరము తు ౦౪, కుంకుమపువ్వు తు ౦౹, గసగసాలు తు ౦౹ వీని చూర్ణము పూటకు పావు తులము చొప్పున చెందినీ అత్తరుతో బుచ్చుకొనిన చిరకాలము నాటి సర్వసెగలు నివారణమగును.

సర్వవిధములగు సవాయిలకు.

నేలతాడిగడ్డలు తు ౧, కురాసానివాము తు ౧, లవంగాలు తు ౧, జాపత్రి తు ౧, శిలాజితు తు ౧, వాము తు ౧, కన్నెకోమలి తు ౧, కురంజివాము తు ౧, తెల్లజిల్లేడువేరు తు ౧ యివి చూర్ణముజేసి అంత నువ్వులు పాతబెల్లము నల్లజీడిగింజలు యివి తులములు జేర్చి బాగుగా మర్దించి కుంకుడు విత్తంత మాత్రబుచ్చుకొనిన సర్వసవాయీలు హరియించును.

౨ జీడిగింజలు శే ౦౹, కొబ్బరి యేబులము (తు ౧౫ కావచ్చును) పాతబెల్లము యేబులము యివి బాగుగా దంచి ముద్ద జేయవలయును. పిమ్మట పిప్పళ్లు, మిరియాలు, పిప్పలికట్టె (మోడి) ఓమము, చిత్రమూలము, తెల్లజిల్లేడుపట్ట తులములు వీని చూర్ణమొనరించి తేనెపాకము బట్టి పైముద్దను చూర్ణమును జేర్చి లేహపక్వముగా దింపుకొనవలయును. పూటకు తు ౦౪ మొదలు తులమువరకు పుచ్చుకొనవచ్చును.

3 గులాబీమొగ్గలు, ముసాంబరము, శొంఠి, శునాముఖి, కరక్కాయలు, ఉసిరికకాయలు, నల్లకరక్కాయలు, పచ్చిపసుపు ఇవి సమములు కలబందగుజ్జుతో నొక దినము మర్దించి కుంకుడువిత్తులంత మాత్రలు సేవించిన సర్వసవాయిలు హరించును.

సవాయిపుండ్లకు పూత.

౧ హారతికర్పూరము, జంగాలిపచ్చ, యింగిలీకము, పాదరసము, తాళకము, రసకర్పూరము కాచు రససింధూరము యివి పొడుముజేసి ఆవువెన్నతో కంచుకంచముపై రాగిపాత్రతో నూరి పుండ్లకు పూయవలయును

౨ కాచు, యింగిలీకము, రసకర్పూరము కాల్చి పొంగించినమైలతుత్తము మృదారుచిన్ని యివి సమములు వెన్నతో మర్దించి సవాయిపుండ్లకు లేపనమొనర్చిన నయమగును.

నీరుచురుకు గలేరియాకు—పొంగించిన పటిక పొంగించిన వడ్డివెలిగారము, సురేకారము యివి సమములు పొడిచేసి వెన్నలోగాని మీగడలోగాని భక్షించిన నీరుచురుకు సెగలు హరించును

కస్తూరిపసపు. ఉశిరికవరుగు యివి చూర్ణమొనరించి వీటికి సమము చక్కెరగలపి పూటకు తులము వంతున పుచ్చుకొనిన తెలుపు, ఎరుపు, చురుకులు మానును.

విషూచి (కలరా) కి మంచి మాత్రలు—వాము తు౦౪

మిరియాలు తు ౧, మిరపవిత్తులు తు ౧, పాలయింగువ తు ౧ హారతికర్పూరం తు౧, నల్లమందు జేడమెత్తు కస్తూరి చిన్నం ౧ యివి అల్లపురసం నల్లేరురసములతో మర్దించి కందిగింజలంత మాత్రలు జేసి వాడవలయును. ఇవి అజీర్ణములకుకూడా పనికివచ్చును.

చర్దికి (డోకు) మయూరభస్మము—వెలగాకు, మంచి పట్టుగుడ్డ, నెమలియీక, నల్లజీలకర్ర, యాలక్కాయలు, లవంగాలు, శొంఠి, అక్కలకర్ర, పిప్పళ్ళు యివి పెంకులోజేర్చి మాడ్చి చూర్ణముజేసి సీసాలలో భద్రపరచుకొని కొంచము పొడి తేనెతో నాకించిన చర్దులుగట్టును.

వరిపేలముల జావలో శొంఠిపొడిని జేర్చి త్రాగించిన చర్దులు హరించును.

ఎండ్రికాయ బొక్కలో నీరుదెచ్చి పానముజేయించిన చర్దులు ఎక్కిళ్ళు యివి హరించును.

ఆవాలు నీటిలో మెత్తగానూరి గుడ్డకు పట్టించి రొమ్మునందు పట్టి వేయవలయును ఇది విశేషకాలముంచిన పొక్కుపుట్టును గాన మంట బుట్టినతోడనే పట్టు తీసివైచి తుడువవలయును.

ముఖమంగులకు—గేదెపాలను చిలికి వెన్న దీసి ముఖమునకు లేపనమొనరించిన మంగులుమాని కాంతిగలుగును.

పచ్చిపసుపు, మానిపసపు, మంజిష్టి, నెయ్యి, తెల్లా

వాలు, కావిరాయి వీనిని మేకపాలతో నూరి ముఖమునకు లేపనమొనర్చికొనిన బాలసూర్యునివంటి కాంతి గలుగును.

మంజిష్టి లేక నేలతాడిగడ్డలగాని తేనెతో నూర్చి బూసిన మంగులు నల్లని పొడలు హరించును.

పచ్చిపసపు, రక్తచందనము యివి బఱ్ఱెపాలతో నూరి యలదిన నల్లని మండలములు నివారణయగును.

ఇంద్రలుప్తము (పేనుకొరకుట)—గుంటగలగరాకు రసములో తైలముగలపి చిక్కగాగాచి తల యంటుకొనిన వెండ్రుకలూడుట మానును.

కరక్కాయచక్కలు తాడికాయ ఉసిరికవరుగు నల్లకలువగడ్డలు యష్టిమధుకము వీని చూర్ణము గుంటగలగరాకు పసరుతో నూరి కల్కముజేసి గుంటగల్గరాకు రసము బోసి దాని కర్ధము నువ్వులనూనె జేర్చి తైలపక్వముగా గాచి తల యంటుకొనిన కేశములు వృద్ధిజెందును.

దాసాని పువ్వులను కరియావు పంచితముతో నూరి బూసిన పేనుకొరకుట మాని వెండ్రుకలు బెరుగును.

కుంకుమాదితైలము—కుంకుమపువ్వు చందనము లొద్దుగపట్ట రసకర్పూరము రక్తచందనము మ్రానిపసపు మంజిష్టి వట్టివేళ్లు అతిమధురము లవంగపత్రి పద్మకాష్ఠము తామరగడ్డ చంగల్వకోష్టు గోరోచనము పసపు చెక్కమ్రానిపసపు కావిరాయి నాగకేసరములు మోదుగపువ్వు పేంకణము మజ్జి

చిగుళ్లు జాజిమైనము తెల్లావాలు తులసి వస యివి సమములు నూరి నాలుగింతలు పాలుబోసి కషాయముగాచి యందు రెండు ప్రస్థములు నూనె గలపి మందాగ్నితో తైలపక్వ మొనర్చి దింపి ముఖమునకు లేపనమొనర్చికొనిన వ్యంగము నీలిక తిలకాలము మొటిమలు మొదలైనవి హరించి కాంతిగలుగును.

స్వరభంగమునకు (కంఠస్వరము లేకున్న)—అల్లము, గుంటగల్గర, గోరింట, వస, మండూకబ్రాహ్మి భావంచివిత్తులు వీనిచూర్ణము ఉష్ణోదకముతో మాషబ ౧౮ లు మొదలు ౧౮ దినములు సేవించిన కోకిలస్వరము గలుగును. మండూకబ్రాహ్మియనగా సరస్వతీయాకు (వల్లారాకు)

సైంధలవణము కొడిశపాల మిరియాలు వీనిచూర్ణము ఒక్కింత ఉష్ణోదకముతో పానమొనరించిన స్వరము బాగుగా గలుగును. ఇది రాత్రి పరుండబోవునపుడు పుచ్చుకొనవలయును.

కణతులకు—సీసము బిళ్ళజేసి కణతిపైనగట్టిన మెల్లగా కరగిపోవును. సీసము వెన్నలో సాది బూయుచుండిన కణతులు హరించును.

మేహములకు—ఏలకులు శిలాజితుభస్మము పిప్పళ్ళు కొండపిండివేళ్ళు వీటిచూర్ణము బియ్యపుకడుగుతో త్రాగిన మేహములు హరించును. దోసవిత్తులు, సైంధలవణము, త్రిఫలలు సమములు చూర్ణించి వేడినీటితో త్రాగిన మేహములు నివారణయగును. కరక్కాయ చక్కలు ౧, తాడికాయలు ౨,

ఉశిరకవరుగు 3, వీనిచూర్ణ మొనరించి నేయి తేనెచేర్చి పుచ్చుకొనవలయును. తంగేడుచెట్టు సమూలము నెండించి చూర్ణము గావించి దానికి సమము ఉసిరకపప్పుచూర్ణము ఉసిరక చూర్ణమున కర్థము మాత్రిపసపు పొడుముగలపి తేనెతోగాని మజ్జిగతోగాని సేవించవలయును.

ఏలకులు శిలాజితుభస్మము హేమమాక్షికభస్మము యష్టిమధుకము త్రికటుకములు వాయువిడంగములు త్రిఫలములు యివి సమములు చూర్ణించి చూర్ణమునకు సరితంగేడు విత్తుల చూర్ణముగలపి పూటకు కర్షమువంతున తేనెతో బుచ్చుకొనవలయును.

దంతధావనకాష్ఠములు (పండ్లుతోముకొనుపుల్లలు)— మఱ్ఱియూడలతో దంతధావన మొనర్చిన దంతరోగములు హరించును. లేక కానుగు పుడకలతో పండ్లుతోముకొనుట మిగుల శ్రేష్ఠము. క్షీరవృక్షముల పుడకలు పండ్లుతోముట కుపయోగించవలయును.

పండ్లుతోముకొనుటకు చూర్ణములు.

౧ బొగ్గుపొడిలో ఉప్పు కొంచము జీలకఱ్ఱ శొంఠి కరకచక్కలు వీనిచూర్ణముజేర్చి దంతధావన మొనర్చిన ఆరోగ్యకరముగానుండును.

౨ తెల్లజీలకఱ్ఱ మిరియాలు శొంఠి తెల్లకాచు లవంగము వేయించిన ధనియాలు సైంధలవణము మాజీఫలచర్మము

యెండినది యినుపరజము పొంగించిన మైలతుత్తము యివిచూర్ణమొనర్చి పండ్లుదోముకొనిన నొప్పులు దంతరోగములు హరించును

౩ దిరిశనపువేరు మెత్తగా మర్దించి నొప్పికలిగినపంటి మీఁద కొట్టితే బాధతీరును.

౪ జీరకాదిచూర్ణము. జీలకఱ్ఱ, ఉప్పు కరక్కాయచక్కలు మూరుగనుండ్లు యివిసమములు చూర్ణమొనరించి దంతములు తోముచున్న యెడ దంతచలనము దంతవ్యాధులు హరించును.

౫ యెండినమాజీఫలచర్మము ౦ ౪, శొంఠి తు ౦ ౪, బాదంచెక్కలు తు ౦ ౪, మిరియాలు తు ౦ ౪, కాచు తు ౦ ౪, సైంధలవణము తు ౦ ౪, పొంగించిన పటికె తు ౦ ౪, యివి పొడుముజేసి బెల్లం తు ౦ ౪, కలపి ఉదయ సాయంకాలములందు పండ్లకు రుద్దినదంతచలన మాగును.

౬ పిప్పళ్లు సైంధలవణము జీలకఱ్ఱ యివి సమములు పొడుముజేసి రుద్దిన వాపు రక్తస్రావము దంతములు కదలుట యివి మానును.

౭ అన్నభేది యింగువ కావిరాయి దేవదారుపట్ట యివి నీటితోనూరి మాత్రలుజేసి నోటిలోధరించిన దంతక్రిములు దంతశూలలు హరించును.

౮ జాపత్రి గలిజేరువేరు గజపిప్పళ్లు చంగల్వకోష్టు వస శొంఠి ఓమము కరక్కాయలు నువ్వులు వీనిచూర్ణముతో

పండ్లను దోముకొనిన దంతశూల దుర్గంధము వాపు పురుగులు దురద చలనము యివి హరించును.

౯. కొబ్బరిపెంకులు కాల్చి పళ్లెరముపైనంచిన తైలము దిగును. అది దంతములకు రుద్దిన నొప్పులు హరించును.

౧౦. శొంఠి ఉప్పు నూరి దూదిలో జేర్చి బెట్టిన చిగురువాపు హరించి బాధమానును.

పశిబిడ్డలపుష్టికి—ఆవుపాలతో వండి శుద్ధిజేసి యెండబెట్టిన పెన్నేరు గడ్డలచూర్ణము ఉదయకాలము మండలము దినములు ధారోష్ణ (అప్పుడు పిండినఆవుపాలు)తో త్రాగించిన బిడ్డలు చిక్కిపోవుటమాని పుష్టికలుగును.

స్తన్యపానవిషయము.

కం. చనుబాలు లేకయుండిన
మనసోత్సాహముగ ద్రాపమగువలకొప్పన్
దినమును మేకలపాలును
ఘనతరవాచాలనంతు గానొనరింపన్
శ్రీబాలవైద్యసుధాబ్ధి రెండవభాగము సప్తమతరంగము.

తల్లిపాలు లేనియెడల పశిబిడ్డలకు మేకపాలు ఆవుపాలతో పాలించవలశినదిగా ఆయుర్వేదమునందు జెప్పబడియున్నది.

గాడిదపాలు.

గీ. ఖరముపాలు ద్రాప కాకజేసిన నేమి
కాసలుబ్బసముల గండడంచు

నీరుచురుకులెల్ల నిర్మలపరుచును
ఆహికజ్వరంబులణచు దేవ.

శ్రీబాలవైద్యసుదాబ్ధి.

గాడిదపాలు స్తన్యములవలె తేలికగా జీర్ణించుననియు కరపాణులు జ్వరములు ఉబ్బసములు మొదలగువాని బాపుననియు వైద్యగ్రంథములు దెలుపుచున్నవి. ఖరక్షీరము సన్నిపాతముల కూడాదొలగించును.

మాటలు, తెలివితేటలు గలుగుటకు.

గీ. బ్రాహ్మిబోడతరంబు బిప్పలియు వసయు
శొంఠియు సమంబులుగ దూచి చూరజేసి
ప్రతిదినము రేపకడ సగబాలు తేనె
గలపి యాకెత్తుదినిన సూక్తులుఘటించు.

అప్పకవీయము.

వల్లారి (సరస్వతీ) యాకు బోడతరము, పిప్పళ్ళు, వస శొంఠి, యివి సమములు చూర్ణమొనరించి ఉదయ సాయంకాలములందు తేనెతో నాకించిన మంచిమాటలు గల్గును.

వాక్శుద్ధికర వచాదిచూర్ణము.

జీలకఱ్ఱ, శొంఠి, ఓమము, సైంధలవణము, వస, యష్టిమధుకము, చంగల్వకోష్టు, కరక్కాయ, నేతితో పాకముజేసి బాలులకు దినిపించిన వాక్పటుత్వము గలుగును.

బాలాతిసారములకు.

కొడిశవిత్తులు, మారేడుగుజ్జు, ఆరెపువ్వులు, లొద్దుగపట్ట, కురువేరు వీనిచూర్ణము తేనెతో నాకించవలయును.

శొంఠి, మారేడుగుజ్జు, వీనిపొడుము బెల్లముతో కలపి దినుపించిన త్రిదోషగ్రహణులు అనగా వాతపైత్య శ్లేష్మగ్రహణులు గట్టును.

బాలుల జ్వరములకు.

ఫెరంఫాస్, నెం 3 రు గాని నెం 6 రు గాని యివ్వవలయును. నులిపురుగులకు నెట్రింఫాస్, నెం 3 రు దినమునకు ముమ్మారొసగవలయును.

పొంగుజ్వరము (ఆటలమ్మ తడపర)

ప్రథమమున ఫెరంఫాస్ నెం 6 రు దినమునకు ముమ్మారివ్వవలయును. పడిసెమున్నయెడల ఫెరంఫాస్ నెట్రిమ్యూరు వేరు వేరుగా నివ్వవలయును.

కం. కాలీసల్ఫును పొక్కులు
రాలినతరి వాడవచ్చు రససంఖ్యనుగా
నాలుగుమారులు దినముకు
పాలాక్షభక్తపక్ష పాలితయుతా.

శ్రీబాల వైద్యసుధాబ్ధి. ద్వితీయభాగము

కురువేరురసములో శర్కరగలపి త్రాగి తడపరలో పైత్యములు హరించును.

తుంగగడ్డలు, కరక్కాయలు, చేనుపాట్ల, వేపబొడిమలు, అతిమధురము వీనికషాయము త్రాగిన సర్వజ్వరములు హరించును.

కోరిందదగ్గు (తమకశ్వాసము కక్కువాయి దగ్గు.)

గీ. మఱ్ఱిజువ్విమేడి మద్దినేరేడులు
త్రికటుములతోడ తేనెగూర్చి
బాలకులకొసంగ ప్రకటంబుగా కక్కు-
వాయిదగ్గులణగు వారిజాక్షి.

బాలవైద్యామృతం,

కరకచక్కలు, ధనియాలు, గంటుభారంగి, పసపు, జిల్లేడువేరు, వస, అడ్డసరయీనెలు, శొంఠి, యివి సమములు కషాయముబెట్టి త్రాపవలయును.

— హోమియోపతి యౌషధాదివివరము శ్రీ బాలవైద్యసుధాబ్ధిలో బాగుగా దెలుపబడి యున్నది.

ఆదివారమునగాని, గురువారమునగాని, కోరిందచెట్టు వారగైకొని త్రాడువేసి, అయిదుగాని, యేడుగాని, ముడ్లువేసి పసపుబూసి, ధూపదీప నైవేద్యములిడి కంఠమునందు గట్టవలయును.

గవదబిళ్ళ (కమ్మకాక.)

ఇది చెవితమ్మి క్రిందవాచును. వాపుగనుపించిన వెంటనే

మూడు సున్నలుగా రక్తవేసిన హరించును. మంచి చికిత్స చిటికేశ్వరపాకు ఆముదముతో వెచ్చజేసి కట్టవలయును. నల్లమందు ౦౹ హారతికర్పూరం తు ౨ యివి నూరి కొబ్బరినూనెలోగలపి లేపన మొనర్చవలయును.

శరీరపుష్టికి.

గీ. వెన్నశర్కమాక్షిక వితతిగల్పి
బాలులకుబెట్టి పిమ్మట పాలుసాద
ములను దినుపించ తనుపుష్టిగలుగకున్నె
క్షయలు హరియించకున్నె నిక్కముగశూలి.

స్త్రీ బాలవైద్య సుధాబ్ధి దశమతరంగము.

వరిబీజము (ఒకేఅండము వాచుట.)

గచ్చాకు ఆముదములో వేయించి గట్టవలయును.

తెల్లగజ్జేరాకు యుడికించి గట్టవలయును. సున్నము చింతపండు నూరి అండముపై గట్టవలయును.

గంటుభారంగి, కలి, (జొన్నకుకితి)తో సాదిగాని, రాతిసున్నము విభూతి ఆముదముతో నూరిగాని పట్టువేయవలయును.

బుడ్డ (అండవృద్ధి)

గాడిదెగడపాకు, ఆవుపాలలో నుడికించిగాని తంగేడాకుగాని, ఉమ్మెత్తఆకుగాని, ఆవుపంచితముతో యుడికించి గట్టవలయును.

ఉత్తరేణువేరుసారము ఆవునేతిలో జేర్చి గాచి బిడ్డలకిచ్చిన అండవృద్ధులు హరించును. గందబేరోజ (బాలింతబోలుబంక) నల్లమందు యివి నూరి పట్టువేయవలయును.

కండ్లకలక (అభిష్యందము)

నిమ్మపులుసులో నూనెజేర్చి కన్నులకు బెట్టుటయొకటి. కనకటి విత్తనముల పొడిజేసి నీళ్లతోగాని లేకపొడిగాని కన్నులకు బెట్టుటయొకటి. పటికిపొంగించి నీటిలోజేర్చి కనులలోబోయుట యొకటి. మజ్జిగగాని బెల్లముపానకముగాని కన్నులలో వైచుట యివికండ్ల కలకలమాన్పును. యివి సాయంత్రమునవే జేయవలయును.

సర్వకామిలా చికిత్సలు. (పసికర్లు)—ముదివేపచక్క కషాయములోగాని త్రిఫల కషాయములోగాని తిప్పతీగ క్వాథములోగాని తేనెజేర్చి త్రాగిపినసర్వకామిలలు హరించును.

మడ్డివెలిగారమును శుభ్రిమొనర్చి పొంగించి చింతపండులో జేర్చి నూరి ౧౦ దినములు కుంకుడుగాయంత దినుపించిన కామెర్లు హరించును. మంచి ప్రక్రియ.

దెల్లగలిజేరువేరు పాలతో నుడికించి శుద్ధిజేసి సాది కన్నులలో బెట్టిన కామిలలు హరించును. కామిలలు ముదిరిన నంజులోనికి దిగింపును.

బాలాజీర్ణములకు బొక్కెనాకుపొడుము—బొక్కెనాకు, వసకొమ్ము, లవంగాలు, శొంఠి, సుగంధిపాలపొట్లు, అక్క

లకర్రి, యాలక్కాయలు, పిప్పళ్ళు, జిట్టవరగోగు, యివి పెంకులోమాడ్చి పొడుముజేసి భద్రపరచి చనుబాలతో బోసినయెడ బాలాజీర్ణములు చర్దులు కడుపుబ్బరములు పాలుగ్రక్కుట విరేచనములు గట్టును.

బాలసంజీవనీ మాత్రలు—శుద్ధిజేసి నేపాళపుపప్పు తు౧|| శొంఠి తు ౧|| పసుపుతు ౦||| యివి నీళ్లతో నూరి పెసలంత మాత్రలగట్టి చనుబాలతో బోసిన జ్వరములు హరించును.

బాలసూర్యోదయము—నాభి, మిరియాలు, రససింధూరము, లవంగాలు, కస్తూరి, యివి సమములు. వీనిసమము యింగిలీకము యివి చనుబాలతో మర్దనమొనర్చి మాత్రలొనరించి అనుపాన విశేషములతో నొసంగిన సమస్తవ్యాధులు హరించును.

బాలమురారి—గోరోజనం (చప్పిడి) తు ౦1, రససింధూరం తు ౧, చంగల్వకోష్టు తు ౧, లవంగాలు తు ౧ యివి రెండు మేకపిచ్చుకల సోనతో మర్దనమొనరించి పెసలంత మాత్రలగట్టి చనుబాలతో నొసంగిన సర్వజ్వరములు హరించును.

దగ్గులకు—వాకుడుపూలు 3, లవంగాలు ౨, యివి పెంచుకలోమాడ్చి నూరి చనుబాలతోకలపి బోసిన దగ్గులు హరించును.

మిరియాలు, పిప్పళ్ళు, లవంగములు, యివి వేయించి పొడుముజేసి దుష్టపాకువాడ్చి పిండిన రసములోగలపి త్రాగించిన బాలులదగ్గులు మానును. కళ్ళె (శ్లేష్మము) తెగి పడును.

సదాపఆకు వాడ్చి రసముపిండి చనుబాలలో కలపి బోసిన దగ్గులు వాతము జ్వరములు హరించును. ఇది కస్తూరీతుల్యము.

బాలుచవ్వ చెలిదితీటలకు—తాళకము, వస, వేపవేరు యివి ఆవుపంచితముతో నరుగదీసి వేపనమొనర్చ వలయును.

చవ్వ (కరపాణి)—నల్లవుప్పి వేరుచక్క, వస, వెల్లుల్లి రెబ్బ, యివి ఆముదములోజేర్చి కాచి కొంచముత్రావిన కరపాణి పోవును.

వేపయిగురు మజ్జిగతోనూరి లేపన మొనర్చినను మిరపకాయలమసిని నీళ్ళతోనూరి బూసినను కరపాణి మానును.

మాదిగవాని కొమ్ములో మాగినకొవ్వు, జీలకర్రి, యివి ఆవునేతిలోవైచి కాచి కాకియాకెచే బ్రామిన విసర్పులు మానును.

కుక్కగగ్గెరాకు కొంచము బండారు (బియ్యముపసపునూరినపొడి) వెన్నతోనూరి బూసిన చలిదిమానును.

బోలుల వాంతులకు—పేలాలు, ప్రత్తివిత్తులలోపప్పు ఏలకులు, వేయించిన పిప్పళ్ళు, యివి నూరి తేనెలో నాకించవలయును.

మారేడువేరు గంధముదీసి ఏలకుల పొడుముగలపి నాకించిన వాంతులు మానును.

పిప్పళ్ళపొడుము, వరిపేలపిండి, యివి తేనెలోగలపి కొంచము శర్కరజేర్చి నాకించ వలయును.

పమిడిపత్తికాయ కుమ్ములోబెట్టి వాడ్చి రసముదీసి చనుబాలలోగలపి కొంచము తేనెజేర్చి త్రాగించవలయును.

సన్నిపాతవాంతి హిక్కలకు—నేలవెలగాకు ఏలకులు ధనియాలు యష్టిమధుకము చవ్యము సుగంధిపాలపట్టు వట్టివేళ్ళు యివి కషాయము గాచి త్రాగించవలయును.

మలబద్ధములకు—బెల్లము పసపు యివి నూరి శనగగింజంత వెన్నలో గలపి నాకించిన మలబద్ధకము లణగును.

రససింధూరము ఓమము వేపయిగురు యివి నూరి మాత్రలొనరించి చనుబాలతో పోసిన అజీర్ణము లణగును.

స్తన్యదోషములకు—పసపు మ్రానిపసపు బియ్యపుగింజలు వాకుడు యష్టి మధుకము యివి కషాయముగాచి తల్లి బిడ్డలు పానముజేయవలయును.

గీ. కటుకరోహిణి భూనింబ కొటజములు
చాగమధుపర్ణి తుంగముస్థలునుశొంఠి
గ్రాలుసురదారు నల్లసుగంధిపాల
పాశచనుబాల దోషముల్ పారదోలు.

శ్రీబాలవైద్యసుదాబ్ధి సప్తమతరంగము,

తా॥ కటుకరోహిణి నేలవేము కొడిశవిత్తులు చాగగడ్డ తిప్పతీగె తుంగగడ్డలు శొంఠి దేవదారు నల్లసుగంధి పాల చిరుబొద్ది పీని కషాయ మివ్వవలయును. (తల్లికి)

చంటిబిడ్డలఅజీర్ణ భేదులకు—రసకర్పూరం యినుపగరిటెలోవైచి చనుపాలుబోసి ఉడికించినశుద్ధియగును. దానినైకొని శనగగింజంత సున్నము చాలినన్ని తమలపాకులతొడిమలుజేర్చి మర్దించి మాత్రలు గట్టవలయును. ఇవి బిడ్డలకు బోసిన అజీర్ణ భేదులు వాతములు హరించును.

ఆవాలు బొక్కెనకాయలు సుగంధపాల వేరుపట్ట యివి సమములు వెచ్చజేసి ఆకుజముడాకులుకాచిపిండిన రసముతో మర్దించి కుంకుమపువ్వు కస్తూరిజేర్చి నూరి మాత్రలు జేయవలయును. ఇవివాడిన అజీర్ణములు జ్వరములుహరించును.

కస్తూరిమాత్రలు—వేయించిన మిరియాలు తు ౧ వేయించిన పిప్పళ్ళు తు ౧ వెచ్చజేసినశొంఠి తు ౧ చనుబాలతోనుడికించి శుద్ధిజేసిన యింగిలీకము తుం ౪ నిప్పుపైకాచిన రసకర్పూరం తుం ౪ రససింధూరము తుం ౪ లవంగాలు తుం ౪ అక్కలకర్ర తుం ౪ జట్టవరగోగు తుం ౪ యివి చూర్ణమొనరించి కస్తూరి ౨ కుంకుమపువ్వు తుం౧ గోరోజనముచి౨ జున్ను చి౨ పాదరచి ౨ రొయ్యపొట్టుచి౨ యివిజేర్చి మునగవేరుచక్కరసము వావిలాకురసము అల్లపురసము గుంటగలగర

రసము చిత్రమూలరసము వీనితోనూరి పెద్దఆవాలంత మాత్ర లగట్టి వాడినసమస్త వ్యాధులు హరించును.

జెట్టకు—ఇది లేచుటకుప్రారంభించగానే నిమ్మకాయకు రంధ్రముజేసి వ్రేలికి తొడగి అచ్చట రక్తముజచ్చి వ్రేలు తెల్లబడువరకు నుంచవలయును. చవుడు సున్నము గట్టి మంట బుట్టకుండ నీరుతో తడుపుచుండవలయును.

చెమటగుల్లకు—పసపు సున్నము నీరుతో యుడికించి లేచుటకు మొదలుబెట్టగానె నాలుగు, మూడు కల్లుగట్టిన సమసిపోవును.

కుసుమరోగము (అసృగ్దరము, చీరెరోగము)—ఇయ్యది అతిమైథునముచేతను రక్తపైత్యముచేతను కలుగుచున్నది. ఉపవాసములు విశేషముగా కూరల భుజించుటవలన గలుగు చున్నది.

వేణుపత్రాదికషాయము—వెదురాకు కూతురుబుడమ (నక్కదోస) వట్టివేళ్ళు, దానిమ్మకాయ చక్కలు, తుంగగడ్డలు కురువేరు యివి సమములు కషాయము గాచి త్రాగిన కుసుమములు హరించును.

లవంగాదిచూర్ణము—లవంగాలు తు ౦౪, శొంఠి తు ౦౪, జీలకర్ర తు ౦౪, నల్లజీలకర్ర తు ౦౪, మిరియాలు తు ౦౪, సుగంధిపాల తు ౦౧, యర్రికలువగడ్డ తు ౦౧, వీని

చూర్ణములో పంచదార గలపి నెయ్యిగలిపి పూటకు తు ౨ వంతున భక్షించవలయును.

తామరపూలు యష్టిమధుకము, తామరరేకులు, మంచి గంధము యివి చూర్ణముజేసి తిప్పసత్తు పంచదారగలపి బియ్యపుకడుగుతో నూరి యెండబెట్టి చూర్ణమొనరించి శర్కర సమముగా కలపి పూటకు తులమువంతున బుచ్చుకొనవలయును.

అడ్డసరపాకు రసములో తిప్పతీగెరసము గలపి పానము జేసిన తెల్లకుసుమరోగము హరించును.

ఉత్తరేణు ఆకులు, మిరియాలు నూరి పెరుగుతో శేవించిన అసృగ్దరములు హరించును.

నల్లఉప్పిచక్క తు ౨, వెల్లుల్లిరెబ్బలు తు ౨, యివి నూరి ౮ తులముల ఆవుచల్లతో త్రాగిన రక్తకుసుమములు హరించును.

ఉ. వేపచిగుళ్లు మిర్యములు వీటిని మెత్తగనూరి మాత్రలన్
యూపికగట్టి గేదెపెరు గొప్పగగూరిచి రెండుపూటలన్
ద్రాపిన వారమందు మరి దప్పకమానున సృగ్దరంబులో
గోపతివాహభీమ సుర కోటివిపత్తు విదారభూరథా.

శ్రీ బాలవైద్య సుధాబ్ధి ప్రథమ భాగము.

తెల్లజాడిదె చక్క రసములో శర్కరగలపి త్రాగిన రక్తప్రదరములు హరించును.

కుమిడిపత్రిత్తాకురసము మేడిచక్కరసము వీనిలో వరి పిండిగలపి రొట్టెను జేసి గాచి భక్షించవలయును. తెల్లకుసుమము హరించును.

కుసుమవ్యాధులకు యునానిచికిత్సలు—కర్పూరశిలాజతు భస్మము, కావిరాయి, యివి సమములు. పూటకు ౬ మాషలు నీటిలోగలపి త్రాగవలయును.

పెన్నేరుగడ్డ చూర్ణము కలకండపొడుములో గలపి పూటకు తులమువంతున బుచ్చుకొనవలయును.

రుసూత్, తుమ్మబంక, తెల్లగుగ్గిలము, యివిమాప ప్రమాణములు, వక్కలు మాషలు ౨ ౪, యివి నీళ్లతో నూరి మాషయెత్తు బిళ్లలుజేసి ౨-౩ బిళ్లలు పుచ్చుకొనిన కుసుమములు హరించును.

ఉక్కుదావకముయొక్కగుణము శ్రీబాలవైద్యసుధాబ్ధి పు110

గీ. రక్తపుష్టినొసంగును రాజలంగ
ఋతుమతినిజేసి నీరసగతినిబాపు
పాలిపోయినవారికి బలముదెచ్చు
స్త్రీలకెతయుమంచిది స్టీలుడ్రాప్సు.

యోనిశూలలు—వేపవిత్తులు, ఆముదపుగింజలపప్పు యివి సమములు వేపాకురసముతోనూరి గుడ్డకుబట్టించి వత్తిగాజుట్టి యోనియందు ధరించిన శూలలు హరించును.

గాడిదెగడపాకు, ఉప్పు, యివి నూరి పెంకులోవేయించి భస్మముజేసి శొంఠిచూర్ణముతో గవ్వెత్తు బుచ్చుకొనిన ముట్టుకుట్టులు నయమగును.

మూరుకొండాకు, ఏకవెల్లుల్లిపాయ, మిరియాలు, యివి సమముగానూరి బహిష్టు మూడుదినములు సేవించిన ముట్టుశూలలు హరించును.

ముట్టురక్తము గడ్డకట్టినందుకు—మునగాకు గుప్పెడు, నేయి తులలుజేర్చి మిరియాలు తులలు యివి వేయించి బహిష్టుకు పూర్వమే వారము దినములకుముందు ప్రారంభించి భక్షించవలయును.

దుర్గంధరజోరక్తమునకు శ్రీబాలవైద్యసుధాబ్ధి

గీ. వట్టివేరులు ఋంగువ వహ్నిమూల
ములను కల్కముగావించి గలపియావు
నేతపానముజేయించి నిర్మలమగు
దుష్టదుర్గంధయార్తవదోషమిలను.

వహ్నిమూలము=చిత్రమూలము

బహిష్టు సక్రమముగానొనరించుటకు శ్రీ. వై.

గీ. తెల్లజిల్లేడుపువ్వులు బెల్లమందు
వైచి మర్దించి మాత్రలనరుసజేసి
యొసగ ఋతుమతియౌను నింపెసగదేవ
బృందనుతగుణ సందోహ నంబివాహ.

గీ. తెల్లగలిజేరు మూలముల్ దెచ్చి నూరి
గుడ్డకునుబూసి జుట్టుక కుదురుగాను
యోనియందుఁబెట్టుచునున్న ముట్టు
గలుగు భూతలమందున గరళకంఠ.

వంధ్య (గొడ్రాలి) లకు—విష్ణుక్రాంత సమూలము నీడనాడించి చూర్ణమొనరించి బఱ్ఱెపాలతో తడపి ఆరబెట్టి గేదెవెన్నతో నేడు దినములు ఋతుకాలమందు సేవించిన కాక వంధ్యాస్త్రీలు గర్భముధరించి సంతానవంతులగుదురు. మంచి ప్రక్రియ.

కం. తామరగడ్డలు శర్కర
కోమలమారక్తతిలలుగొట్టి చూరగా
నేమరు తేనెతో గోలిన
భామలుగర్భముధరింతురి భావజహరణా.

స్త్రీబాలవైద్యసుధాబ్ధి తృతీయతరంగము పు 123.

తా॥ తామరదుంపలు యెర్రనువ్వులుయివిచూర్ణమొనరించి పంచదారగలపి తేనెతో బుచ్చుకొనుచుండిన గర్భవతులగుదురు.

దాడిమాదిచూర్ణము—దాడిమ దానిమ్మపండుచక్కలు ఖర్జూరఫలములు శొంఠి పిప్పళ్ళు మిరియాలు కొబ్బరి మంచి గంధపుచెక్క యష్టిమధుకము ఉసిరకవరుగు చారపప్పు ఏలకులు, లవంగాలు, లవంగపత్రి, నాగకేసరములు కురువేరు వట్టివేళ్ళు జాపత్రి నేలగుమ్ముడుగడ్డ పల్లేరుగాయలు అరటిగడ్డ

దురదగొండివిత్తులు జాజికాయ తక్కోలపుల్లు చెంగల్వకోష్టు మినుములు, నువ్వులు, వెదురుబియ్యము యవలబియ్యము లొద్దుగపువ్వు తుంగగడ్డలు జిబిలికవేళ్ళు జనపవిత్తులు నల్లజీలకర్ర తెల్లజీలకర్ర అజమోదము మెంతులు తాళిసపత్రి సైంధలవణము ధనియాలు గంటుభారంగి కర్కాటకశృంగి గుంటగలగర యొడబెట్టినది గలిజేరువేళ్ళు జీడిపలుకులు మామిడిపలుకులు యివి చూర్ణమొనరించి అభ్రకసింధూరము ఒకభాగము కలపి చూర్ణమునకు రెండింతలు పంచదారకలపి కర్షమెత్తు ఆవుపాలతోగాని ఆవునేతితోగాని ఋతుకాలము మొదలు నాలుగుమాసములు ఉదయసాయంకాలములందు సేవించిన రక్తపిత్తములు కుసుమవ్యాధులు పాండు కామిలార్శస్సులు మూత్రకృచ్ఛములు హరించును. దీర్ఘాయుష్మంతులగు సంతానము వడయుదురు. శొంఠి పిప్పళ్ళు మిరియాలు నాగకేసరములు యివిచూర్ణముగావించి ఆవునేతితో మూడుదినములు ఋతుకాలమందు సేవించిన గర్భము ధరించి సంతానవంతులగుదురు.

కం. తెలివెంపలిమూలంబులు
తులమునుచూర్ణించి గోవుదుగ్ధంబులచే
వెలదులు ద్రాగినగర్భము
కలుగదె ముక్త్యాలవాస కలుషవినాశా.

గర్భస్రావము(గర్భమునిలువనందుకు)—రాజనపుబియ్యపుపిండి పంచదార వీనిచూర్ణమును మేడిచెట్టుయూడలకషాయముతో గ్రోలినగర్భస్రావమాగి గర్భమునిలుచును. యష్టిమధుకము తామరమంపలు చూర్ణమొనరించి పంచదారగలపి యుదకముతో త్రాగిన గర్భస్రావము మంటలు హరించును.

గర్భిణివాంతులు (వేవిళ్ళు)— వేడినీటిలో నిమ్మపులుసుజేర్చి తత్వానుగుణ్యముగా బుచ్చుకొనవలయును.

యష్టిమధుకము వట్టివేరులు వీని కషాయములోగాని పంచదారగలపి సేవించిన వాంతులు దాహము నయమగును.

కం॥ వరిపేలంబులు బిల్వము
కరువేరును వట్టివేర్లుగూర్చి యుకల్కఁ
బురువడిత్రాగిన చర్దులు
హరియించును గర్భిణులకు హరివినుతహరా.

వడ్లపేలములు, మారేడువేరుచెక్క కురువేరు వట్టివేర్లు యివికల్కముజేసి పానముజేసిన గర్భిణుల వాంతులు హరించును.

శ్రీ బాలవైద్య సుధాబ్ధి చతుర్థతరంగము.

గర్భిణి అగ్ని మాంద్యమునకు—వాము పెన్నేరుగడ్డ జీలకర్ర పిప్పలిమోడి యివి చూర్ణమొనరించి బెల్లముపాకములో గలపి భక్షించవలయును.

గర్భిణివాతమునకు (విరేచన బద్ధకము)—దేవదారు ముత్తువపులగము దుంపరాస్నము శొంఠి ఆముదపువేరు యివి కషాయముగాచి కొద్దిగా ఆముదముజేర్చి పానమొనర్చిన వాతనొప్పులు హరియించును.

గర్భిణీల దగ్గులకు—మారేడుకాయగుజ్జులోవరిపేలాలపిండి గలపి నీరముతో త్రాగిన కాసహరించును.

అహిపత్యచూర్ణము—శొంఠి, పిప్పళ్ళు, మిరియాలు, తుంగగడ్డలు ఉసిరకవరుగు ఆకుపత్రి దాల్చినీపట్ట వాయువిడంగములు కరకచెక్కలు ఏలకులు యివిసమములు తెల్లతెగడ మూడుభాగములు యివి చూర్ణమొనరించి శర్కరచూర సరిగాగలపి సేవించిన వాతపైత్య కఫములు గర్భిణులశూలలు క్రిములు కాసలు అగ్నిమాంద్యములు మేహములు యివి హరించును.

మాసమాస గర్భవేదన చికిత్సలు.

౧ యష్టిమధుకము ద్రాక్ష ఎఱ్ఱచందనము చందనము యివి చూర్ణమొనరించి ఆవుపాలతో త్రాగిన ప్రథమమాస గర్భవేదన హరించును.

౨ తామరతూళ్ళు నాగకేసరములు యివినూరిపాలతో త్రాగిన రెండవమాసవేదన హరించును.

౩ శ్రీగంధము గ్రంధితగరము చెంగల్వకోష్టు తామర తూళ్ళు తామరఅగరులు యివినూరి పాలతోదాగిన మూడవ మాసవేగనము హరించును.

౪ తామరతూళ్ళు పల్లేరుగాయలు నల్లకలువగడ్డలు వట్టి వేళ్ళు అరటిగడ్డ యివి పాలతోనూరి రసముదీసి పానమొన రించిన నాల్గవమాస వేదనము తొలంగును.

౫ తామరతూళ్ళు రేగాకులు నాగకేసరములు నల్లకలువ దుంపలు యివి నీటితోనూరి రసముగైకొని పాలతోదాగిన ఐదవమాస వేదన హరించును.

౬ మంజిష్టి వెలగపండుగుజ్జు యివి నూరి పంచదార జేర్చి పాలతో పానమొనరించి యారవ మాస గర్భవేదనము తొలంగును.

౭ వట్టివేళ్ళు యేనుగుపల్లేరుగాయలు తుంగగడ్డలు మంజిష్టి నాగకేసరములు తామరతూండ్లు వీనికషాయములో పంచ దారగలపి గ్రోలిన యేడవమాస వేదనము హరించును.

౮ యష్టిమధుకము మెట్టదామర గచ్చపప్పు తుంగగడ్డలు నెమ్మటములు గజపిప్పళ్ళు నల్లకలువగడ్డలు యివి పాలతో నూరి పానముజేసి యెనిమిదవమాస వేదనముతీరును.

౯ యష్టిమధుకము దురదగొండివేళ్ళు సుగంధిపాలవేరు పొట్టు యివి పాలతోనూరి త్రాగిన తొమ్మిదవమాస వేదనము హరించును.

గర్భస్రావచలనములకు మాసచికిత్సలు

౧ యష్టిమధుకము శాకబీజము క్షీరకాకోళి దేవదారు.

౨ అశ్మంతకము నల్లనువ్వులు తామ్రవల్లి పిల్లిపీచర.

౩ ముయ్యాకుపొన్న (అత్తపత్తి) క్షీరకాకోళి నల్లకలువ సుగంధిపాల.

౪ తీటకసింద నల్లసుగంధిపాల సన్నరాస్నము తామర పూలు యష్టిమధుకము.

౫ పెద్దవాకుడు చిన్నవాకుడు నేలగుమ్ముడు క్షీరకాకోళి గుమ్ముడు లవంగపత్రి.

౬ కోలపొన్న, చిట్టాముట్టి, మునగచెక్క, యేనుగపల్లేరు, గుమ్ముడు.

౭ శింగాడికాయలు, తామరగడ్డ, ద్రాక్ష తుంగగడ్డలు, యష్టిమధుకము, శర్కర.

౮ వెలగ, మారేడు, వాకుడువేళ్ళు, చేనుపొట్ల, చెరుకు, పెద్దములక.

౯ యష్టిమధుకము, దూలగొండి, కాకోళి, సుగంధిపాల.

౧౦ శొంఠి, క్షీరకాకోళి.

౧౧ తవాక్షీరి, నల్లకలువగడ్డ, మంజిష్టి, ఉశీరికవరుగు, కరక్కాయ.

౧౨ తెల్లగుమ్ముడువేరు, తెల్మణి, క్షీరకాకోళి, సుగంధిపాల

ఈకదిరెండు నెలలకుజెప్పియున్న దినుసులు నలగగొట్టి పాలలోనైచిగాని కషాయముగాచి పాలలోజేర్చిగాని కషాయములుగాని ఆయామాసములకు పానము జేయించవలయును.

గర్భశూలలు స్త్రీబాలవైద్య సుధాబ్ధి పు ౧౩౬

కం॥ తామరదుంప రసంబున
యామిని శర్కరలజేర్చి యతివలుద్రాగన్
నీమహిగర్భ స్రావము
భీమంబగు శూలలణగు విశ్వాధీశా.

తా॥ తామరగడ్డ రసములో పసపు పంచదార జేర్చి త్రాగవలెను.

క్రిమిశూలలు—భావంచివిత్తులు దేవదారు పసపు వేపాకు యివినూరి యోనియందు లేపనమొనర్చిన శూలలు హరించును.

శొంఠి, మారేడువేరు, ముత్తువ పులగము, యివి కషాయముగాచి సైంధలవణము వేల్చిన యింగువ పసిపోడుము నెయ్యి గలపి త్రాగిన గర్భిణిశూల లణగును.

సుఖప్రవసమునకు—వస, పిప్పళ్ళు, యివి నీటితో నూరి నాభిచుట్టును బూసిన సుఖముగా నీళ్ళాడును.

మక్కలకరోగచికిత్స—మావి (మైల) బాగుగా వెడలకుండిన వస్తియందు గ్రంధులు శూల మూత్రబంధకము మొదలగు గుణములు కలుగును. దీనినే మక్కలక రోగమని చెప్పబడియున్నది.

శొంఠి, పిప్పళ్ళు, మిరియాలు, దాల్చినపట్ట, లవంగపత్రి నాగకేసరములు, ఏలకులు, ధనియాలు, వీనిచూర్ణము పాత బెల్లముతో భక్షింప వలయును.

సూతికారోగము (బాలింతగుణము)—ప్రథమసోపానములో వివరించి యున్న విడియము ప్రసవించిన వెంటనే యివ్వవలయును. లేనియెడ మంచి యింగువ పొంగించి యివ్వవచ్చును. కొందరు రసకర్పూరపుబిళ్ళల పొట్లములు గట్టి తెలిసినవారు నూరి మాటుబెట్టిగాని మ్రింగింతురు. స్నానాంతరము మోడికారము ఒకమాసముగాని రెండుమాసములుగాని దినుపింతురు. ఇది మిగుల మంచిది. మోడికారము దినుసులు ప్రథమ సోపానమున చూడనగును. కొందరు బ్రాందిని త్రాగింతురు. యిది మంచిదేగాని పాలు పడవని వాడుక.

వజ్రికాంజికము—పిప్పలి, మోడి, చవ్యము, శొంఠి, ఓమము, జీలకర్ర, నల్లజీలకర్ర, పసపు, మ్రానిపసపు, బిడాలవణము, సౌవర్చలవణము, యివి పొడుమునర్చి కలిలోగలపి కాచి బాలింతల కొసంగిన సూతికావాతము శూల మొదలగునవి నివారణ యగును.

సూతికలకు కషాయమాత్రలు—చిత్రమూలము, దాల్చినచెక్క, నీలియాకు, తుంగగడ్డలు, వీని కషాయములో తేనెగలపి పానముజేసిన సూతికారోగములు హరించును.

వీక వెల్లుల్లిపాయలు, మిరియాలు, ఏలకులు, నీరుల్లిపాయ యివినూరి చింతవిత్తు లంతటి మాత్రలజేసి సేవించిన సూతికావాతములు నయమగును.

మోడిపిప్పళ్ళు, కారుమునగచెక్క, శొంఠి, తిప్పతీగె, చవ్యము, చిత్రమూలము, వీని కషాయముగాచి త్రాగిన సూతికావాతములు హరించును.

స్త్రీబాలవైద్య సుధాబ్ధి పు168

గీ. భృంగిమూలంబులును వస వెల్లిపాయ
రెబ్బలును శొంఠిధూమము రూఢిగా క
షాయమునుగాచి సేవించ బాయుసూతి
కారుజలు శీఘ్రకాలమే కాలకంఠ.

భృంగిమూలములు = గుంటగల్గర వేళ్ళు తక్కినది స్పష్టము.

యూనానిచికిత్స—అక్కలకర్ర తు ౧, మిరియాలు తు ౧, వట్టివేళ్ళు తు ౧, గోరోజనం చిన్నములు ౮, ఆదిబచ్చికాని చి౮, పావుదారు చి౮, రొయ్యిపీత చి ౮, కస్తూరి చి౨, యివి ఆకుజముడాకు రసముతోగాని లేక జిట్టవరగోగు రసముద్వి గాని దుష్టుపాకు రసముతోగాని యీమూడు రసము

లతోగాని మర్దించి మాత్రలుజేసి అనుపాన విశేషములతో సేవించవలయును.

బృహత్సూతికా వినోదరసము—శొంఠి భా ౧ మిరియాలు భా ౨ పిప్పళ్ళు భా ౮ పాదర లవణము భా ౮ ౪ జాజిమొగ్గలు భా ౨ వేల్చిన మైలతుత్తరము భా ౨ యివి వావిలాకురసముతో నొక ఝామముమర్దించి మాత్రలొనరించి తేనెతో సేవించిన సూతికా వాతములు హరించును.

సూతికా రోగమునకు పరమహంస క్రియ—వేయించినపిప్పళ్ళు వరహాయెత్తు వెచ్చజేసిన అక్కలకర్ర వర ౧ ౪ యింగువ వ ౧ | బాలింతబోలు వ ౧ ౪ వెల్లుల్లిపాయ రెబ్బలు వ ౧ ౪ గోరోజనము పావలాయెత్తు రెడ్డివారినానబాలాకు పెద్దపిడికెడు యివి బాగుగా మర్దించి గచ్చకాయంత మాత్రలు తొమ్మిదిచేసి ఝాముకొక మాత్రవంతునయొసగి దాహ మడిగినప్పుడు కొర్రగింజల జావ నివ్వవలయును దాహము వళ్ళుమంటలు సూతికా వాతము యివిహరించును.

బాలింతల దాహమునకు—బొక్కెనాకు వస వాము వేపవిత్తులపప్పు మిరియాలు పగులగొట్టి యివి నాలుగు పెంచుకలోజేర్చి మూడ్చి నీరుబోసి దించి వడియబోసి అప్పుడప్పుడు త్రాపుచుండిన సూతికా వాతము హరించుటయే గాక గర్భకోశమును శుద్ధి నొనర్చును.

మైలతుత్తరము పెరుగుతోనూరి పెంకులోజేర్చి వేయించిన శుద్ధియగును.

బాలింతలకుపడే చీముకట్టుటకు—కుంకుమ పువ్వు గ ౧ బాలింతబోలు గ ౨ ముసాంబరము గ ౩ వీని నూరి మాత్రలీయ వలయును. గ గుర్తు వరహాకు వేయుచుందురు.

స్తన్యదోషములకు—అగరు శొంఠి చాగ సీమనేల వేము దేవదారు శొంఠి కొడిశవిత్తులు సుగంధపాల వేరుపట్ట గ్రంధి తగరము కటుకరోహిణి వీని కషాయము తల్లికొసంగిన స్తన్యదోషములణగి తల్లిబిడ్డల కారోగ్యము కలుగును.

పాలు పడుటకు—నేలగుమ్ముడు గడ్డను పాలతో నూరి రసముదీసి పంచదారకలపి పానమొనర్ప వలయును.

మదనాసబకాయ (బొబ్బాయికాయ) తెలికపిండి యివి కలపి కూరవండుకుని భక్షించిన పాలుపడును.

పిల్లిపీచర వేళ్లు పాలతోనూరి త్రాగినను పాలుపడును.

అకోటు ఆకులు గోధుమరవ్వ యివి సమములు పిసికి ఆవునేతిలో పూరీలుగావండి ఏడుదినములు భక్షించిన పాలు బడును.

బాలింతనంజుల (శోఫ) కు వాడుకలోనున్న మాత్రలు—శోధించిన లవంగములు వేయించిన పిప్పళ్ళు రేవల్చిన్ని పాలు సన్నిరాస్నము మండూరభస్మము రజతలోహరసాయనము ప్రతాప లంకేశ్వరము వాతరాక్షసము యివి మెత్తగా నూరి

తేనెలో మర్దించి మాత్రగట్టి అనుపాన విశేషములతో వాడవలయును.

గీ. కటుకరోహిణి గజ్జేరు కరకపండ్లు
సోమలత వేపవేళ్లును శొంఠి బ్రమాని
పసుపు తిక్తకషాలంబు క్వాథమెలమి
బెట్టిపానంబు జేయించ దిట్టమైన
నంజువ్యాధులు పాండువుల్ నయముగాదె.

స్త్రీబాలవైద్య సుధాబ్ధి పు 176.

తా॥ సోమలత=తిప్పతీగె ౧ తిక్తకషాలము=చేదుపొట్ల

పునర్నవాది కషాయము—చిత్రమూలము కరక్కాయ చక్కలు జెముడుచక్క యుప్పిచక్క శొంఠి గజ్జేరువేళ్ళు యివి గోమూత్రములో కషాయముగాచి దాపిననంజులుహరించును. ఇవి మిగులఉష్ణము గావించును. జాగ్రతగా వాడవలయును.

స్త్రీ. వై. అన్నము యిష్టము లేనప్పు డివ్వవలసిన ఆహారము.

కం॥ మిల్లెన్సు హారెలెక్సుల
నుల్లమురంజిల్లనివ్వ నొప్పును దేనిక
సల్లలితంబుగ రోగుల
మెల్లగబోషించ శోషమించక నుండక.

ఆవుపాలు రాత్రిపూట వాడవచ్చును.

యోనిరోగములు. పరిషేచనమునకు (కడగుట)

గీ. త్రిఫలములు దంతివేళ్ళును తిప్పతీగె
క్వాథమును బెట్టి గోరెచ్చగానుజూచి
యోని షేచన మొనరించ మానినులకు
శూలలెల్లను మాయమా శూలపాణి.

స్త్రీ. వై. పు 195.

త్రిఫలములు (కరక ఉశిరక తాడికాయలు.)తక్కినది సులభము

యోనిశూల నివారణ పిచువు—గ్రంధి తగరము పెద్దములక చంగల్వకోష్టు సైంధలవణము దేవదారు యివి సమములు కల్కముగావించి నువ్వులనూనెలోజేర్చి కాచి దానిలో ప్రత్తినితడిపి యోనియందు ధరించిన శూలలు హరించును.

వచాద్యప యోగము—వస, నల్లజీలకర్ర జీలకర పిప్పళ్ళు అడ్డసరము సైంధలవణము వాము యవక్షారము చిత్రమూలము పంచదార యివి ప్రసన్నమను మద్యముతో నూరి నేతిలోవైచి వేయించి శేవించిన యోనిశూలలు రొమ్మునొప్పి గుల్మార్శస్సులు మొదలగునవి హరించును.

యోని గట్టి పడుటకు.—వేపవిత్తుల పప్పు తిలతైలములోజేర్చి కాచి విత్తుల కరిమాడించి వెచ్చగానున్నపుడు బూసిన పైత్యయోనివ్యాధి హరించును. మునగపువ్వులు కాచు జాజికాయ కరకచక్కలు మాజీఫలములు వగరు పోకలు యివినూరి యోనియందుధరించిన బిగువుగానగును.

గర్భిణీ సూతికలకు హోమాపతి చికిత్సలు.

గీ. గర్భధారణమాదిగా కాలిఫాసు
షష్టచూర్ణము దినుచుండి యిష్టముగను
దానితోమధ్య మధ్యను దగునుక్యాలి
కేరియాప్లవ రొప్పును నారుసంఖ్య.

స్త్రీ బాలవైద్యసుధాబ్ధి పు. 182.

తా. గర్భము ధరించినదిమొదలు నెం ౬ రు కాలిఫాస్ వాడుచు మధ్య మధ్య క్యాలికేలియాప్లవరు వాడుచుండవలయును. రక్తస్రావము గట్టును.

గర్భధారణమాది నెం ౬ రు కాలిఫాస్ పుచ్చుకొనుచుండిన స్నాయువుల దుర్భలత్వము చక్కబడుటయే గాక సుఖముగా ప్రసవించును.

కం. ఘనక్యాలి కేరియాఫా
సును షష్ఠము మర్దనముల చూర్ణమొసంగగ
తనువునకు బలమింపొందును
కనకాచల చాపసోమ ఖండకలాంపా.

గర్భస్రావ ప్రక్షాళనము—గర్భస్రావమైన పిమ్మట 3 మర్దనల ఫెరంపాస్ గ్రె 30 లు పాను యుష్ణోదకముతో గలపి యోని ప్రక్షాళనమొనర్చుకొన వలయును. రోగిని తిరుగ

నివ్వాళ పరుండబెట్ట వలయును. బియ్యపుజావగాని, పాలు, గంజి, ఫలములు వీని నొసగవలయును.

వేవిళ్ళు (గర్భిణీవాంతులు)—వమనమునందు అమ్లముండినయెడ నెట్రింపాసు 3 మర్దనల చూర్ణ మొసగవలయును. మూడు మర్దనల నెట్రింనల్పునొసంగిన పైత్యవమనములు హరించును. ౬ మర్దనల నెట్రిం మ్యూర్యు గైకొనిన నీరు గ్రిక్కుట చక్కబడును.

పథ్యము స్త్రీ - వై - పు 182.

గీ. పాలుద్రాగవచ్చు పండ్లు మెక్కగవచ్చు
కరము సులభ జీర్ణకారివస్తు
చయముభోజనంబు సలుపగవచ్చును
మిత్రచంద్రనేత్ర మిత్తిగొంగ.

విరేచనబద్ధకమునకు. ఆరుమర్దనల క్యాలికేరియాప్లవరు గొనుచుండిన విరేచనబద్ధక మణగును. మూడుమర్దనల ఫెరంఫాసు వేడినీటగలపి యోని గడిగిన స్రావవేదనమణగును. ౬ మర్దనల క్యాలికేరియాప్లవరు వాడిన చెడురక్తము వెడలి ఆరోగ్యము కలుగును. ౬ మర్దనల క్యాలికేరియాఫాస్ దినమునకు నాలుగుసారులు ద్రాపిన ఆకలి గలుగును.

సూతికాజ్వరమునకు స్త్రీ. వై. 183.

సీ. ప్రథమంబునను ఫెరంఫాసుకాలీఫాసు
షష్టమర్దనముల సల్పువాటి

గలపిద్రాగించుచు క్రమముగానాపైన
నట్టికాలీమూరు షట్టియొసగ
మేలగునిదాహము మిక్కిలిగానున్న
యెడల కాలీమూరు హెచ్చుకుండ
గలపినెట్రిమ్యూర్యు కరముద్రాపించుచు
పొట్టకు నావిరి బట్టవలయు

గీ. కాపుకాయంగ వలయును కాంతకెలమి
పట్టువేయంగ నగుఫెరం ఫాసుమూడు
మర్దనంబుల దానిని మంచిపాలు
ద్రాపగానగు నోలింగ దనుజభంగ.

పాలుబడుటకు యూనాని చికిత్స—ఎఱ్ఱబియ్యము (వెలవడము) తెల్లజీలకఱ్ఱ, బాదంపప్పు ప్రత్తిపలుకులు, చలగోజాపప్పు, సోయికూరవిత్తులు, యివినీటితోనూరి రసముదీసి అర్థశేరు ఆవుపాలలోజేర్చి అందు నిషిస్తా తు ౨ పటికిబెల్లము కొద్దిగావైచి పాకమొనరించి సుఖోష్ణముగా పానమొనరించవలయును.

నిషిస్తాచేయువిధము.—గోధుమలు నీటిలోజేర్చి నానబెట్టి రుబ్బి పాలుదీసి కళాయి పాత్రయందుగాని మట్టి పాత్రయందుగాని జేర్చియెండబెట్టి పిండిజేయవలయును. దీనినే నిషిస్తాయందురు.

చనుకుదురుకు — మొదటిఅవస్థయందు ౬ మర్దనల నెట్రింఫాస్ ఫెరంఫాస్ వీనిపొడుముల రెండుగంటల కొకసారి గొనవలయును.

3 మర్దనల ఫెరంఫాస్ 30 గ్రెయినులు వేడినీటిలో గలపి చన్నుకుదురులకు బూయవలయును. ఫెరంఫాస్ కాలీమూరు నొకదానివెంట నొకటి యొసగినచన్నులు వాపునందు గలిగిన జ్వరము హరించును. జ్వరము లేనియెడల మర్దనల కాలీమూరు నొసగవలయును.

దుగ్ధజ్వరము — ఇది చికిత్స లేకయే మానును. మానకున్న ౬ మర్దనల ఫెరంఫాస్ రెండుగంటల కొకతూరి యివ్వవలయును.

స్తనములు పగిలినందుకు — తంగేడుయిగురు నూరి చనుబాలతోగాని నేతితోగాని స్తనములకు లేపనమొనరించ వలయును లేక వెన్నగాని పొంగించిన పటికిగాని మైనముగాని బూసిన చన్నుల గాయముల మానును.

బహిష్టునొప్పికి — మూడు లేక ఆరుమర్దనల మ్యాగ్నిసియాఫాస్ యివి వేడినీటితో రెండు గంటలకొకసారి పానము జేయవలయును. ౬ మర్దనల ఫెరంఫాస్ గంటకొక పర్యాయమొసగవలయును.

రజోరక్తము యుండలుగట్టి నల్లగా వెడలుచున్నందుకు ౬ మర్దనల కాలిమూరుచు రెండుగంటల కొకతూరి వాడవలయును.

రక్తస్రావమునకు — మిరియాలు, శొంఠి, బెల్లము వెల్లుల్లిరెబ్బలు కాకరాకులు యివినూరి మాత్రలు శేవించిన రక్తశూలలు హరించును.

గరప్రయోగము (పెట్టుమందు) — ముదిమ అవిశచెట్టు వేరు గంధముదీసి రొమ్మునందును కడుపుపైన బూసి సెగతో గాచిన ఆరకున్నయెడ పెట్టుమందు లక్షణమని గ్రహించవలయును. దీనియందు వమనము చేయించుట మంచిది. మ్రింగపండ్లతోగాని చేదుబీరవిత్తులతోగాని వమనము చేయించవలయును కొందరు చిలుముతో జేయించుచుందురు యిదికష్టము.

గరోపద్రవహరచూర్ణము — వస, తుంగగడ్డలు, వాయువిడంగములు, చిత్రమూలము, చాగగడ్డ, చేదుపొట్ల, ఏలకులు, [illegible]వ్యము, తిప్పతీగె, గ్రంథితగరము యివి సమములు చూర్ణమొనరించి నిమ్మపులుసుతో గాని మజ్జిగతో గాని ద్రావవలయును.

గర్భనాశనమునకు భిషక్సుధార్ణవం ఆ ౭

జలగల కషాయము పానమొనర్చినను జలగల మసి వెన్నతోగలపి మెక్కినను గర్భము ధరించనేరరు.

పసుపు, గోపిచందనము యిది నిమ్మపులుసుతో బుచ్చుకొనినను ఉప్పుకాసరగడ్డ, కొబ్బరి యివి భక్షించినను గర్భము జారును.

డింగీజ్వరము (యిన్‌ఫ్లూయెంజా)—కటుకరోహిణి వేపచెక్క, శొంఠి, ధనియాలు, తుంగగడ్డలు యివి కషాయముగాచి ద్రాపవలయును.

క్వినీన్ సల్ఫేట్ ఆరతికర్పూరం వాడుట మంచిది.

భావనకరక్కాయ—కరక్కాయ చక్కలు కలిలోవైచి పది దినములు ఊరబెట్టి కడిగి ఎండబెట్టి నాలవపాలు సైంధవలవణము జేర్చి పులిచల్లలో వైచి ఉడకబెట్టి గైకొని ఒక కుండలోబోసి పిప్పళ్ళు, చవ్యము, పిప్పలికట్టె, చిత్రమూలము యివి తులములవంతు జూచి ఓమము, మిర్యాలు, శొంఠి, జీలకర్ర, సింధులవణము యివి ఫలప్రమాణములు చూర్ణమొనరించి కుండలోనున్న కరకచక్క గలపి అల్లపురసము, నిమ్మపులుసు గుంటగల్గరరసము వీనితో ఊరబెట్టి సేవించిన దగ్గులు, ఘులు మందాగ్నులు పైత్యములు హరించును.

భావనజీలకర్ర—మంచి జీలకర్రలో సైంధవలవణము జేర్చి నిమ్మపులుసుతో నానబెట్టి ఆరనిచ్చి మరల పులుసుతో దడపి యారబెట్టి యిటుల నాలుగైదుసారులు భావనలొనరించి పిమ్మట అల్లపురసముతో నాలుగైదుసారులు భావనలొనరించ

వలయు నిది పుచ్చుకొనిన అరుచులు పైత్యములు తొలంగి ఆకలి గలుగును.

భావనఖర్జూరము—మంచి ఖర్జూరకాయలు చక్కలు జేసి విత్తనములు దీసివైచి సైంధవలవణము కొద్దిగా జేర్చి నిమ్మపులుసు, శొంఠి, రసములతో భావనలొనరించి సేవించిన గ్రహణులు, పైత్యములు, ఉష్ణములు యివి అణగును.

భావనమరిచము—మిరియాలు కొంచము సైంధవలవణము జేర్చి శంఖద్రావకముతో గాని మహాద్రావకముతో గాని నూరబెట్టుచున్నారు. మహాద్రావక మెక్కువైన నోరు పుండగును.

జీరభక్షణ—అరచేతికి నీరు సున్నము బులిమి ఆరనిచ్చి పావుతులము జీలకర్రగొని బాగుగా నలచి వేడినీటితో పాన మొనరించిన పైత్యములణగి ఆకలిబుట్టును. ఉష్ణమణగును. సోపును కూడా యీవిధిగానే భక్షించవచ్చును.

కడుపునొప్పి నరములు బిగబట్టినందులకు—తడిగుడ్డ బాగుగా పిండి నాలుగు మడతలుగా పొట్టపైబరచి వేడినీళ్ళు సీసాలోజేర్చి బాగుగా కార్కుబెట్టిగాని, చెంబులోవైచిగాని, నెమ్మదిగా కాచవలయును. ఉష్ణోదకము కాపడము సమస్త నొప్పులకు మంచిది.

పార్శ్వపునొప్పి (సూర్యావర్తము)—మంచి శొంఠిపొడుము బీల్చినను శొంఠిరసము కొద్దిగా నశ్యముజేసినను వావిలాకు పసరు నస్యమొనర్చినను హరించును.

పరమక్రియ—ఉదయము లేచుటతోడనే ఒక గ్లాసులో క్రిందటి దినము నీరుబోసి దానిలో కొంచము తేనెగలపి పానము జేయవలెను.

బెణుకులకు—వెంటనే తడిగుడ్డజుట్టి నెత్తురు జేరకుండునటుల నాలుగు గంటలు తడుపుచుండవలయును. బాధ తీరకున్న వెన్నలో కొన్ని దినములు త్రోమించవలయును.

చిన్నబిడ్డ కామెర్లకు.—యాలకులు, లవంగములు, దాల్చినిపట్ట వీని చూర్ణము పూటకు రెండు చిన్నములవంతున తేనెతో నొసగిన ౧౧ దినములకు కామిలలు హరించును. గిద్దెడు ఆవు పెరుగులో మూడుబొట్లు కాకరాకురసము బిండి మూ:ప పూట లివ్వవలయును.

అంగమునుండి రక్తముపడేవారికి—భూచక్రగడ్డ శతావరి వీని చూర్ణమునకు సమము చీనా చక్కెర గలపి యివ్వవలయును.

తంగేడాకు చూర్ణము పంచదారతో నొసంగిన గట్టును.

1756

1756

END OF
TITLE